

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК 35.078:351.851:355.23 (477)

БЕСТЮК АНДРІЙ ІВАНОВИЧ

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ВІЙСЬКОВОЮ
ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ А.І. Бестюк

Науковий керівник – Довгань Валерій Іванович, доктор наук з державного управління, професор, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Заслужений діяч науки і техніки України

Харків – 2021

АНОТАЦІЯ

Бестюк А. І. Механізми державного управління вищою військовою освітою в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. Харків, 2021.

Метою дослідження є обґрунтування науково-теоретичних підходів та розроблення практичних рекомендацій з удосконалення механізмів державного управління у сфері вищої військової освіти в Україні.

В процесі проведеного дослідження встановлено, що комплексний механізм управління вищою військовою освітою – це багатоаспектна, багатогранна система інструментів і процесів впливу, які в реальній практиці використовуються для отримання того чи іншого результату, як правило, в різних, часом в складних поєднаннях, визначених наборах і комплексах. До складу такого комплексного механізму входять: економічні (механізми державного управління у сфері фінансування підготовки фахівців військових спеціальностей у ВВНЗ тощо); мотиваційні (сукупність адміністративних та соціально-економічних стимулів, які спонукаю ВВНЗ забезпечувати належну якість освітнього процесу); організаційні (об'єкти, суб'єкти державного управління вищою військовою освітою, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, інституційне середовище їх функціонування); політичні (механізми формування та реалізації державної політики у військовій сфері, сфері вищої військової освіти тощо); правові (нормативно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері вищої військової освіти).

В механізмі державного управління вищою військовою освітою виділено дві групи методів: прямі (за допомогою яких державні інституції безпосередньо впливають на діяльність вищих військових навчальних закладів шляхом встановлення обов'язкових для виконання норм, зокрема, щодо необхідності ліцензування та акредитації всіх освітніх програм та отримання ліцензії для

надання освітніх послуг) та непрямі (фінансово-економічні та соціально-психологічні методи, що опосередковано впливають на діяльність вищих військових навчальних закладів через створення сприятливих умов для їх розвитку, стимулювання та заохочення до підвищення якості надання освітніх послуг).

Вивчення провідного зарубіжного досвіду в забезпеченні якості військової освіти стало основою для визначення перспективних напрямів та шляхів розвитку системи вищої військової освіти в Україні. Встановлено, що основними тенденціями розвитку сучасної системи військово-професійної освіти офіцерів є: системний підхід до організації військово-професійної освіти офіцерів; забезпечення безперервності освіти і підвищення кваліфікації військових кадрів; широке застосування у військовому навчанні сучасних інформаційних технологій; науково-дослідний характер освітнього процесу; модульна спрямованість військового навчання; формування високих моральних якостей у слухачів і курсантів вищих військових навчальних закладів.

Розглянуто нормативно-правове регулювання управління системою вищої освіти в Україні. Здійснено виокремлення окремих сфер правового регулювання за ієрархічною та предметною ознакою. За рівнями ієрархії нормативно-правових актів запропоновано віднести: міжнародний, конституційно-законодавчий, підзаконний (локальний) рівні. За предметною ознакою виділяють нормативно-правові акти загальної дії, які регулюють питання регулювання вищої освіти в цілому; нормативно-правові акти, які регулюють питання регулювання вищої військової освіти; нормативно-правові акти, які регулюють питання здійснення науково-дослідної діяльності; нормативно-правові акти, які регулюють питання міжнародної співпраці у цій сфері.

Дослідження особливостей інституційного забезпечення системи управління вищою військовою освітою в Україні дозволило виділити наступні проблеми: відсутність єдиної системи підготовки військових кадрів на рівні вищих навчальних закладів (присутність військових навчальних підрозділів у

зкладах вищої освіти та невключення до системи ВВНЗ навчальних закладів інших мілітаризованих органів державної влади України (Національна гвардія, Національна поліція, ДПСУ); подвійне підпорядкування науково-дослідної діяльності військового спрямування між Генеральним штабом ЗСУ та Міністерством оборони України тощо.

Охарактеризовано систему вищої військової освіти в Україні, що включає заклади вищої військової освіти, органи державного управління та вищих військових навчальних закладів, освітні програми, рівні та ступені вищої освіти, галузі знань і спеціальності, ліцензійні умови провадження освітньої діяльності та ліцензійні умови провадження вищої освіти. Проаналізовано тенденції фінансування підготовки військових фахівців (слухачів, курсантів) у ВВНЗ та ВВП ЗВО Міністерства оборони України, обсяги підготовки військових фахівців (слухачів, курсантів) у ВВНЗ та ВВП ЗВО Міністерства оборони України за освітнім рівнем бакалавра, кількість і назви ВВНЗ, які здійснюють підготовку за військовими спеціальностями станом тощо. Це дозволило констатувати недостатній обсяг капітальних видатків на оновлення матеріально-технічної бази та зміну структури видатків на практичну складову підготовки; відзначити необхідність підвищення якості освітнього процесу в контексті приведення програм підготовки фахівців відповідно до стандартів НАТО із одночасним збереженням кращого вітчизняного досвіду підготовки військових фахівців.

Вивчення провідного зарубіжного досвіду та особливостей механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні дозволило обґрунтувати перспективну модель системи вищої військової освіти в Україні з врахуванням стандартів підготовки військових спеціалістів НАТО. Представлена модель спрямована на формування загальних та загально-професійних компетентностей військових кадрів в рамках формальної освіти, а також формування військово-професійних та професійно-спеціальних компетентностей в рамках неформальної освіти. Доведено, що механізмами реалізації такої моделі є закріплення рівнів неформальної військової освіти на

законодавчому рівні, проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти з метою перевірки відповідності Директивам НАТО.

Розроблено модель рейтингового оцінювання вищих військових навчальних закладів. В основу рейтингування покладено шість груп вихідних індикаторів: профайл ВНЗ; науково-дослідницька діяльність; навчання та викладання; міжнародна діяльність; трансфер знань; взаємодія зі стейкхолдерами. Практичне застосування такої моделі забезпечує можливість ідентифікацію ступеня відповідності освітніх програм, які реалізуються у вищих військових навчальних закладах, запитам безпосередніх роботодавців; врахування рейтингу ВВНЗ при формуванні державного замовлення; щорічне акумулювання Міністерством оборони України інформації щодо якості освітньої підготовки у ВВНЗ тощо.

Обґрунтовано значення військової науки як складової вищої військової освіти, а також її роль у забезпеченні національної безпеки та оборони. До пріоритетних напрямів розвитку військової науки віднесено: інтеграцію в Національний дослідницький простір; інтеграцію в Європейський дослідницький простір та системи воєнно-наукових досліджень провідних країн світу; створення репозитарію військової навчальної літератури, академічних текстів та інших бібліотечних фондів наукових установ, ВВНЗ; розвиток «гуманітарної» військової компоненти дослідницького характеру; розвиток технологій подвійного призначення; розвиток військово-технічної науково-експертної сфери (запровадження військової експертизи як різновиду експертних досліджень).

Доведено, що одним з пріоритетних завдань управління науковою та науково-технічною діяльністю у військовій сфері є розроблення дієвого механізму обміну інформацією стосовно наявних наукових досліджень і розробок (проривних технологій) з проблем підвищення обороноздатності та національної безпеки. Встановлено, що реалізація цього завдання може бути

виконання шляхом створення репозитарію військової навчальної літератури, академічних текстів та інших бібліотечних фондів наукових установ, ВВНЗ, що, в свою чергу, вимагає забезпечення належного рівня інформаційної безпеки функціонування такого репозитарію, розробки порядку накопичення, зберігання, систематизації даних, контролю доступу до інформації з різним рівнем обмеженого доступу.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, вища військова освіта, вищий військовий навчальний заклад, військова наука, рейтингова оцінка, якість освіти, організаційно-правові інструменти, інформаційне забезпечення, міжнародні стандарти підготовки військових фахівців, компетентності, формальна освіта, неформальна освіта, цифрова платформа (репозитарій).

ANNOTATION

Bestiuk Andrii Ivanovych. Mechanisms of Public Administration of Higher Military Education in Ukraine. – Qualifying scientific work with manuscript copyright.

Thesis for obtaining a scientific degree of the candidate of sciences in Public Administration on specialty 25.00.02 “Mechanisms of Public Administration”. National University of Civil Defence, Kharkiv, 2021.

The objective of the research is to substantiate scientific and theoretical approaches and develop practical recommendations for improving the mechanisms of public administration in the field of higher military education in Ukraine.

In the course of the research, it is established that the complex mechanism of administration of higher military education is a manifold, multifaceted system of tools and processes of influence, which are used in real practice to obtain one or another result, usually in different, sometimes complex combinations, defined sets and complexes. Such a complex mechanism includes: economic (mechanisms of public administration in the field of financing the training of military specialists in higher military educational institutions (HMEI), etc.); motivational (a set of administrative

and socio-economic incentives that encourage HMEIs to ensure the proper quality of the educational process); organizational (objects, subjects of public administration of higher military education, their goals, tasks, functions, management methods and organizational structures, institutional environment of their functioning); political (mechanisms of formation and implementation of state policy in the military sphere, the sphere of higher military education, etc.); legal (regulatory and legal support for the implementation of state policy in the field of higher military education).

There are two groups of methods in the mechanism of public administration of higher military education: direct (used by public institutions to directly influence the activities of higher military educational institutions by establishing mandatory standards, in particular, as to the need for licensing and accreditation of all educational programs and obtaining a license to provide educational services) and indirect (financial and economic, social and psychological methods that indirectly affect the activities of higher military educational institutions through the creation of favourable conditions for their development, stimulation and encouragement to improve the quality of educational services).

The study of leading foreign experience in ensuring the quality of military education has become the basis for identifying promising directions and ways to develop the system of higher military education in Ukraine. It is established that the main trends in the development of the modern system of professional military education of officers are: a systematic approach to the organization of professional military education of officers; ensuring continuity of education and advanced training of military personnel; wide application of modern information technologies in military training; research nature of the educational process; modular orientation of military training; formation of high moral qualities in students and cadets of higher military educational institutions.

The normative legal regulation of the administration of the higher education system in Ukraine is considered. Separation of certain spheres of legal regulation according to hierarchical and subject features is carried out. According to the hierarchy levels of normative legal acts, it is proposed to include: international,

constitutional and legislative, and by-law (local) levels. According to the subject, there are normative legal acts of general action, which settle the issues of regulating higher education in general; normative legal acts settling the issues of regulating higher military education; normative legal acts governing the implementation of research activities; normative legal acts regulating international cooperation in this sphere.

The study of the peculiarities of the institutional support of the management system of higher military education in Ukraine enabled to identify the following problems: lack of a unified system for training military personnel at the level of higher education institutions (presence of military training units (MTU) in higher educational institutions (HEI) and non-inclusion of other militarized bodies of state power of Ukraine (National Guard, National Police, SBGS) in the system of HMEIs; dual subordination of military research activities between the General Staff of the Armed Forces of Ukraine and the Ministry of Defence of Ukraine, etc.

The system of higher military education in Ukraine is characterized, and it includes institutions of higher military education, public administration bodies and higher military educational institutions, educational programs, levels and degrees of higher education, fields of knowledge and specialties, licensing conditions of educational activities and licensing conditions of higher education. The tendencies of financing the training of military specialists (students, cadets) in HMEIs and MTUs of HEIs of the Ministry of Defence of Ukraine, the volume of training of military specialists (students, cadets) in HMEIs and MTUs of HEIs of the Ministry of Defence of Ukraine for obtaining bachelor's degree, by military specialties, etc. Thus, it enabled to state the insufficient amount of capital expenditures for updating the material and technical facilities and changing the structure of expenditures for the practical component of training; to note the need to improve the quality of the educational process in the context of bringing training programs in line with NATO standards while maintaining the best domestic experience in training military specialists.

The study of the leading foreign experience and peculiarities of the mechanisms of public administration of higher military education in Ukraine made it possible to substantiate the perspective model of the system of higher military education in Ukraine taking into account the standards of training of NATO military specialists. The presented model is aimed at the formation of general and general-professional competencies of military personnel in the framework of formal education, as well as the formation of military-professional and professional-special competencies in the framework of non-formal education. It is proved that the mechanisms for implementing such a model are to enshrine the levels of non-formal military education in legislation, to conduct an institutional audit of professional military education in higher military educational institutions and military training units in order to verify compliance with NATO Directives.

A methodology for rating assessment of higher military educational institutions is developed. The rating is based on six groups of output indicators: university profile; research activities; teaching and learning; international activities; knowledge transfer; interaction with stakeholders. The practical application of this methodology provides a possibility to establish the degree of compliance of educational programs implemented in HMEIs, the requirements of direct employers; annual accumulation of information on the quality of educational training in HMEIs by the Ministry of Defence; taking into account the rating of HMEIs in the formation of the government order, etc.

The importance of military science as a component of higher military education, as well as its role in ensuring national security and defence are substantiated. The priority directions for the development of military science include: integration into the National Research Area; integration into the European Research Area and the military research systems of the world's leading countries; creation of a repository of military educational literature, academic texts and other library funds of scientific institutions, HMEIs; development of a “humanitarian” military component of a research nature; development of dual-use technologies; development of military

and technical scientific expert sphere (introduction of military expertise as a kind of expert research).

It is proved that one of the priority tasks for managing the scientific and scientific-technical activities in the military sphere is development of the effective mechanism for information exchange concerning available scientific researches and developments (breakthrough technologies) on problems to increase defence capability and national security. It is established that the implementation of this task can be accomplished by creating a repository of military educational literature, academic texts and other library funds of scientific institutions, HMEIs, which, in turn, requires ensuring an appropriate information security level of such repository, development of procedures for accumulation, storage, data systematization, control of access to information with different levels of restrictions.

Keywords: public administration, mechanisms of public administration, higher military education, higher military educational institution, military science, rating assessment, quality of education, organizational and legal instruments, information support, international training standards of military specialists, competencies, formal education, non-formal education, digital platform (repository).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

А. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

1. Бестюк А. І. Перспективи розвитку системи вищої військової освіти з врахуванням стандартів підготовки військових спеціалістів НАТО. *Аналітика і влада : журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самоврядування* / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. : НАДУ, 2014. № 9. С. 106-112.(312 с.)
2. Бестюк А.І. Механізми державного управління у сфері забезпечення якості вищої військової освіти. *Державно-управлінські студії*. 2019. № 6. URL: https://studio.ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/Stattia_Bestiuk_5.pdf
3. Бестюк А.І., Довгань В.І. Нормативно-правове регулювання

управління системою вищої військової освіти в Україні. *Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина»)*. Випуск № 4 (4). 2020. С. 184-196.

4. Бестюк А.І. Структура механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні. *Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина»)*. Випуск № 1 (7). 2021. С. 405-419.

5. Бестюк А. Системний аналіз функціонування системи вищої військової освіти України. *Věda a perspektivy*. № 1(1). Praha, České republika. 2021. Р. 252-263.

Б. Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Бестюк А.І. Деякі підходи щодо удосконалення складу та структури системи підготовки і накопичення резервістів для Збройних Сил України. *Актуальні питання та шляхи переходу підрозділів Збройних Сил України до Євроатлантичних стандартів з урахуванням досвіду їх підготовки та участі у міжнародних миротворчих операціях та навчаннях: Тези доповідей учасників науково-практичної конференції*. Львівський орден Червоної зірки інституту сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів, 16 жовтня 2006 р.). Львів, 2006. С. 48-49.

7. Бестюк А.І. Методичний підхід до дослідження системи підготовки та накопичення резервістів для Збройних Сил України. *На шляху до синтезу філософії, релігії і науки: Тези доповідей науково-практичної конференції* (м. Львів, 16-17 березня 2007 р.), Львів, 2007. С. 153-156.

8. Бестюк А.І. Рекомендації щодо професійного відбору резервістів за контрактом для Збройних Сил України. *Перспективи розвитку озброєння і військової техніки сухопутних військ: Збірка тез доповідей Другої Всеукраїнської науково-технічної конференції*. (м. Львів, 28-29 квітня 2009 р.) Львів, 2009. С. 223.

9. Бестюк А. Архетипи механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні. *Архетипіка і державне управління*: Матеріали Другого теоретико-методологічного семінару з міжнародною участю. (Шармель-Шейх, 23-30 січня 2011 р.) Х.: Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2011. С. 13-16.

10. Бестюк А. І. Інституційне забезпечення державного управління вищою військовою освітою в Україні *Управління розвитком гуманітарної сфери в Україні*: Матеріали науково-практичної конференції. (м. Харків, 25 квітня 2012 р.)/ за ред. В.Г. Бульби, А.В. Мелякова. Х: Вид-во ДокНаукДердУпр, 2012, С. 4-8.

11. Бестюк А. Управління науковою діяльністю у військовій сфері: комунікаційні аспекти. *Сучасні суспільні комунікації: проблеми, пріоритети та першочергові завдання в євроінтеграційних процесах*: Матеріали міжнар. наук.-практич. конфер. (м. Хелм, Польща 27 листопада 2015 р.): україномовний варіант / За заг. ред. О. Є. Бухтатого, О. В. Радченка. Хелм-Київ : Вид-во ВАДНДУ, 2016. С. 18-20.

12. Bestiuk A. Foreign Experience of State Management of Training of Military Specialists. *Роль суспільної комунікації та мас-медіа в процесах європейської інтеграції*: Матеріали Польсько-Української міжнар. наук.-практ. конференції за підтримки Адміністрації Президента України П. Порошенка (м. Ченстохова, Польща 8 травня 2017 р.) / За заг. ред. д.держ.упр. О. В. Радченка. Ченстохова-Київ : Вид-во ВАДНДУ, 2017. С. 164-173.

13. Бестюк А. Розвиток організаційних механізмів управління системою вищої військової освіти з врахуванням стандартів підготовки військових фахівців НАТО. *Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ; Зальцбург, 07 березня 2021 р. / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ; Зальцбург: ФОП КАНДИБА Т.П., 2021. С. 175-179.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ВІЙСЬКОВОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ	25
1.1. Сутність механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні	25
1.2. Структура механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні	40
1.3. Зарубіжний досвід державного управління підготовкою військових фахівців.....	56
Висновки до розділу 1	80
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ВІЙСЬКОВОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ	84
2.1. Нормативно-правове регулювання управління системою вищої військової освіти в Україні	84
2.2. Інституційне забезпечення державного управління вищою військовою освітою в Україні.....	103
2.3. Сучасний стан підготовки військовослужбовців в системі вищої військової освіти України	119
Висновки до розділу 2	143
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ВІЙСЬКОВОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ	146
3.1. Удосконалення організаційно-правових механізмів управління системою вищої військової освіти з врахуванням стандартів підготовки військових фахівців НАТО	146

3.2. Механізми державного управління у сфері забезпечення якості вищої військової освіти.....	166
3.3. Розвиток механізмів державного управління науковою діяльністю у військовій сфері	186
Висновки до розділу 3	205
ВИСНОВКИ.....	209
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	214
ДОДАТКИ.....	236

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВВНЗ – вищий військовий навчальний заклад;
ВА – військова академія;
ВЛ – військові ліцеї;
ВНЗ – вищий навчальний заклад;
ВНП ЗВО – військовий навчальний підрозділ закладу вищої освіти;
ГУР МО – Головне управління розвідки Міністерства оборони України;
ДПСУ – Державна прикордонна служба України;
ЄС – Європейський союз;
ЗВО – заклад вищої освіти;
ЗС – Збройні Сили;
ЗСУ – Збройні Сили України;
КМУ – Кабінет Міністрів України;
МОН – Міністерство освіти і науки України;
Мінооборони – Міністерство оборони України;
НАТО – Організація Північноатлантичного договору;
НПП – науково-педагогічні працівники;
НУ – наукові установи;
ОВТ – озброєння та військова техніка;
США – Сполученні Штати Америки;
УВМА – Українська військово-медична академія.

ВСТУП

Актуальність теми. Перехід до сучасної професійної армії, формування нової кадрової політики і системи професійної підготовки військових, модернізація теорії і практики військового будівництва, організація структурної перебудови військ і військового управління, високого престижу військової служби, трансформація суспільної свідомості в дусі необхідності збройного захисту національних інтересів країни – це виклики останніх років, що актуалізують необхідність відпрацювання дієвих механізмів державного управління у сфері вищої військової освіти в Україні. Головною метою є підвищення ефективності та якості освітнього процесу, широке використання об'єднаних інтелектуальних, матеріальних та інформаційних ресурсів для підготовки військових фахівців здатних вирішувати завдання, пов'язані з використанням новітніх видів озброєння і проведення наукових досліджень за пріоритетними напрямками військової науки і техніки.

Теоретичною основою дисертаційної роботи є положення науки державного управління, що містяться у працях таких відомих учених як В. Авер'янов, А. Арато, В. Бакуменко, М. Бернард, К. Ващенко, В. Вікторов, Н. Голубятніков, В. Довгань, О. Жабенко, Л. Гаєвська, Н. Протасова, О. Поступна, В. Садковий та інших. Загальні та галузеві питання вищої освіти України в своїх працях досліджували Н. Борецька, І. Бистряков, С. Вавренюк, Я. Тилах, Н.Г. Типенко, В. Зубко, Ю. Лотман, В. Філіппова та інші. Проблеми державного управління системою вищої військової освіти досліджували такі науковці, як А. Вітченко, С. Домбровська, Д. Дзвінчук, А. Зельницький, С. Салкуцан, В. Свистун, В. Телелим, В. Ягупов. Зазначені автори аналізують особливості організації навчального процесу у вищих військових навчальних закладах, структуру вищої військової освіти, порядок підвищення кваліфікації військових кадрів тощо. Проте на сьогодні відсутні цілісні дослідження, в яких комплексно розглядалася б проблема удосконалення механізмів державного управління системою вищої військової освіти, зокрема в контексті забезпечення

якості освіти, імплементації досвіду країн НАТО, удосконалення військової наукової діяльності тощо. Вищезазначене актуалізує обрану тематику дослідження та визначає її зміст та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження проведено відповідно до плану наукової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького в межах науково-дослідної роботи «Теоретичні і методичні засади підготовки та підвищення професійної кваліфікації у навчальних центрах Державної прикордонної служби» (номер державної реєстрації 219-00231). Роль здобувача у виконанні цієї роботи полягає в удосконаленні інструментарію організаційних, нормативних, інформаційних, інституційних механізмів, спрямованих на вирішення пріоритетних проблем державного управління у сфері вищої військової освіти.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування науково-теоретичних підходів та розроблення практичних рекомендацій з удосконалення механізмів державного управління у сфері вищої військової освіти у відповідності до стратегії євроатлантичної інтеграції України та стандартів НАТО. Мета дослідження зумовила вирішення таких *завдань*:

- проаналізувати зміст наукових категорій, що становлять інструментарій дослідження;
- визначити структуру механізму державного управління вищою військовою освітою;
- систематизувати зарубіжний досвід державного управління вищою військовою освітою;
- розглянути нормативно-правове забезпечення державного управління у сфері вищої військової освіти в Україні;
- охарактеризувати інституційне забезпечення державного управління вищою військовою освітою в Україні;

- дослідити сучасний стан та проблеми підготовки військовослужбовців в системі вищої військової освіти України;

- визначити напрями удосконалення організаційно-правових механізмів управління системою вищої військової освіти з врахуванням стандартів підготовки військових спеціалістів НАТО;

- розробити концептуальні положення державного управління якістю вищої військової освіти;

- запропонувати напрями розвитку механізмів державного управління науковою діяльністю у військовій сфері.

Об'єктом дослідження є процеси державного управління вищою військовою освітою в Україні.

Предмет дослідження – розвиток механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою цього дисертаційного дослідження є фундаментальні положення науки державного управління, праці провідних науковців, а також сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їх системне застосування дає можливість досліджувати процеси та явища в їх взаємозв'язку з механізмами публічного управління.

За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат у сфері вищої військової освіти, зокрема, запропоновано категорії «механізми державного управління вищою військовою освітою», «принципи державного управління вищою військовою освітою», «якість вищої військової освіти» (підрозділи 1.1, 1.2, 3.2). Методом систематизації досліджено зарубіжний досвід забезпечення державного управління вищою військовою освітою (підрозділ 1.3). Порівняльно-правовий метод дав можливість дослідити нормативно-правове забезпечення державного управління у сфері вищої військової освіти в Україні та представити напрями їх подальшого розвитку (підрозділи 2.1, 3.1, 3.3). Системно-структурний, логіко-семантичний, аналітичні методи застосовані для характеристики інституційного забезпечення державного управління вищою військовою освітою в Україні (підрозділ 2.2) та

визначенні особливостей сучасного стану підготовки військовослужбовців в системі вищої військової освіти України (підрозділ 2.3), а також під час розробки напрямів удосконалення організаційно-правових механізмів державного управління у сфері вищої військової освіти (підрозділ 3.1, 3.3). Методи моделювання та інтегрального оцінювання використанні при розробці методики оцінювання вищих військових навчальних закладів (підрозділ 3.2) та формуванні моделі трансформації системи вищої військової освіти в Україні з врахуванням стандартів підготовки військових спеціалістів НАТО (підрозділи 3.1, 3.2).

Нормативною основою роботи є Конституція України, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, а також спеціальні (відомчі) нормативно-правові акти, що регулюють діяльність суб'єктів державного управління у сфері вищої військової освіти. Дисертант звертався до законодавства деяких зарубіжних країн – членів НАТО, позитивний досвід яких може бути застосовано в Україні.

Емпіричну та фактологічну основу дослідження склали міжнародні стандарти підготовки військових спеціалістів, статистичні дані щодо тенденцій розвитку вищої військової освіти в Україні, матеріали вітчизняної та закордонної практики реалізації механізмів публічного управління.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація містить комплексне обґрунтуванням науково-теоретичних підходів та розроблені на їх засадах авторські пропозиції щодо удосконалення механізмів державного управління у сфері вищої військової освіти в Україні у відповідності до стратегії євроатлантичної інтеграції України та стандартів НАТО. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

– обґрунтовано модель рейтингового оцінювання вищих військових навчальних закладів, що відрізняється виокремленням шести груп індикаторів

та 63 субіндикаторів за п'ятьма напрямками діяльності військових закладів вищої освіти (ВЗВО) (науково-дослідницька діяльність, навчання/викладання, міжнародна діяльність, трансфер знань, взаємодія зі стейкхолдерами). Запропонована модель рейтингового оцінювання дозволяє забезпечити можливість встановлення рівня відповідності освітніх програм, які реалізуються у ВЗВО, потребам обороноздатності держави та запитам Міністерства оборони України щодо формування особового складу збройних сил; щорічне акумулювання відповідними структурами оборонного відомства інформації щодо якості освітньої підготовки у ВЗВО; врахування рейтингу ВЗВО при формуванні обсягів державного замовлення тощо.

удосконалено:

– модель системи вищої військової освіти в Україні, що на відміну від існуючих забезпечує врахування стандартів підготовки військових спеціалістів НАТО, спрямованих на формування загальних та загально-професійних компетентностей військових кадрів (формальна освіта) та формування військово-професійних і професійно-спеціальних компетентностей (неформальна освіта). Запропонована моделі передбачає закріплення рівнів неформальної військової освіти на законодавчому рівні, проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти з метою перевірки відповідності Директивам НАТО;

– обґрунтування механізмів інформаційного забезпечення системи вищої військової освіти в Україні, що відрізняється розробкою дорожньої карти формування військового електронного репозитарію та новітнього інструментарію цифровізації навчальної літератури, академічних текстів та інших бібліотечних фондів вищих військових навчальних закладів, створення «електронного» навчального кабінету тощо та покликано забезпечити створення цифрового освітнього середовища, яке призначене для підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах, забезпечити обміну інформацією відносно наявних наукових досліджень і розробок

(проривних технологій) з проблем обороноздатності та підвищення рівня національної безпеки;

– організаційно-правовий механізм управління системою вищої військової освіти, що вирізняється розширенням можливостей доступу науково-педагогічних працівників до іноземних інформаційних баз даних навчальних матеріалів, технічної літератури, а також передачі досвіду з експлуатації та бойового застосування нових зразків військової техніки через удосконалення Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти з метою адаптації системи вищої військової освіти до стандартів підготовки військових фахівців НАТО шляхом доповнення переліку досягнень у професійній діяльності, які зараховуються за останні п'ять років, вимогою володіння іноземною мовою на рівні не нижче B2, згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, або наявністю кваліфікаційних документів (документів про вищу освіту, науковий ступінь), що засвідчують кваліфікацію з англійської мови на рівні не нижче CMC-2 за мовним стандартом НАТО – STANAG 6001;

– механізми реалізації експериментальної програми підготовки військових за освітніми вимогами країн-членів НАТО на базі окремого ВВНЗ і проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у ВВНЗ та ВВП ЗВО, у тому числі з метою встановлення відповідності Директивам НАТО, що дозволить напрацювати алгоритм підготовки військових фахівців за освітніми вимогами країн-ленів НАТО та ідентифікувати переваги і недоліків нової моделі підготовки військових фахівців, визначити завданч, які потребують вирішення;

дістало подальшого розвитку:

– категоріально-понятійний апарат науки державного управління шляхом уточнення дефініції «механізми державного управління вищою військовою освітою» як системи організаційно-правових, фінансових, мотиваційних та інформаційних засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління призначена для практичного здійснення державного управління

підготовкою військових фахівців у вищих військових закладах України та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, важелі, методи, інструменти впливу на об'єкт управління. Така інтерпретація категоріальної бази дослідження формує підґрунтя для визначення структури комплексного механізму державного управління вищою військовою освітою та подальшого прийняття державно-управлінських рішень;

– наукове розуміння змісту й сутності основних складових діяльності Збройних Сил України, що відрізняється доповненням його елементами освітньої та наукової роботи військового спрямування, та доповнення змісту державної політики щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в частині співпраці з країнами-членами НАТО з метою здобуття відповідних рівнів військової освіти у військових навчальних закладах держав-членів НАТО з розробкою авторських пропозицій відповідних проектів вдосконалення низки існуючих нормативно-правових актів у сфері вищої військової освіти;

– обґрунтування комплексного механізму державного управління вищою військовою освітою в Україні, що, на відміну від існуючих, складається з сукупності таких механізмів як: правовий, політичний, організаційний, економічний і мотиваційний та включає в себе об'єкти й суб'єкти управління, цілі, базові принципи реалізації державного впливу й сучасні інноваційні методи управлінського впливу покликані забезпечити реалізацію державної політики у сфері управління системою вищої військової освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції були використані в освітньому процесі: Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба при викладанні навчальних дисциплін та підготовці фахівців військових спеціальностей (акт реалізації результатів дисертаційної роботи від 3 березня 2021 р. №350/176/41-244/68); Військової академії (м. Одеса) під час підготовки курсантів за спеціальністю «Військове управління (за видами Збройних сил), «Забезпечення військ (сил)», «Автомобільний транспорт» (акт реалізації результатів дисертаційної роботи від 30 квітня 2021 р. №2/5/273).

Результати наукового дослідження впроваджено в практичній діяльності Головного управління доктрин та підготовки Генерального штабу Збройних Сил України (довідка про практичне впровадження від 16 березня 2021 р. № 348/4/175); Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України (акт реалізації результатів дослідження від 5 травня 2021 р. № 404/357).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею автора. Основні ідеї та розробки, викладені в представленому дисертаційному дослідженні, зокрема ті, що характеризують наукову новизну, практичне значення та одержані результати належать особисто автору.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та результати презентованого дослідження доповідались й обговорювались на: Науково-практичній конференції «Актуальні питання та шляхи переходу підрозділів Збройних Сил України до Євроатлантичних стандартів з урахуванням досвіду їх підготовки та участі у міжнародних миротворчих операціях та навчаннях» (м. Львів, 16 жовтня 2006 р.); Науково-практичній конференції «На шляху до синтезу філософії, релігії і науки» (м. Львів, 16-17 березня 2007 р.); Другій Всеукраїнській науково-технічній конференції «Перспективи розвитку озброєння і військової техніки сухопутних військ» (м. Львів, 28-29 квітня 2009 р.); Другому теоретико-методологічному семінарі з міжнародною участю «Архетипіка і державне управління» (Шарм-ель-Шейх, Єгипет, 23-30 січня 2011 р.); Науково-практичній конференції «Управління розвитком гуманітарної сфери в Україні» (м. Харків, 25 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні суспільні комунікації: проблеми, пріоритети та першочергові завдання в євроінтеграційних процесах» (м. Хелм, Польща, 27 листопада 2015 р.); Польсько-Українській міжнародній науково-практичній конференції за підтримки Адміністрації Президента України П. Порошенка «Роль суспільної комунікації та мас-медіа в процесах європейської інтеграції» (м. Ченстохова, Польща, 8 травня 2017 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти

модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Зальцбург, Австрія, 7 березня 2021 р.).

Публікації. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 13 наукових публікаціях, із них: 4 наукові статті – у фахових виданнях України в галузі державного управління, 1 наукова стаття – у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу з наукового напрямку, 8 публікацій – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 259 сторінок, із них 197 сторінок основного тексту, містить 11 рисунків та 9 таблиць, 11 додатків. Список використаних джерел налічує 196 найменувань, розміщених на 22 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ВІЙСЬКОВОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні

Механізми державного управління у сфері вищої військової освіти визначаються історичними умовами економічного, соціально-політичного і культурно-національного розвитку суспільства, особливостями політичної і правової культури, професіоналізмом та інтересами сформованого науково-педагогічного складу, потребою держави у підготовці висококваліфікованих військових фахівців та забезпеченні обороноздатності. Однак виклики зовнішнього середовища змушують будь-яку державу реформувати сучасну систему вищої військової освіти, пристосовуючи її до глобальних змін, що відбуваються. Ці зміни можуть призводити до необхідності збільшення державних витрат, оптимізації структури органів державного управління у сфері вищої військової освіти та виконання функцій держави шляхом забезпечення укомплектованості військових формувань, підвищення якості надання освітніх послуг.

У даний час заходи з формування ефективного механізму державного управління системою вищої, у тому числі і військової освіти, є недостатньо ефективними. Сьогодні актуальним залишається питання комплексного реформування системи вищої освіти з усіма її компонентами – державними інституціями, фінансовим забезпеченням, методами управління та інформаційними ресурсами. Тому важливо конкретизувати зміст основних управлінських технологій, визначити склад компонентів механізму державного управління системою вищої військової освіти.

Державне управління об'єктивно необхідний елемент суспільного буття,

і тому для пізнання не дуже важливо, в який саме системі методологічних координат (цивілізаційній або формаційній, ідеалістичній або матеріалістичній, консервативній, ліберальній або модерністській) досліджуються пов'язані з ним процеси та явища. Підходи, оцінки та висновки, звичайно, будуть принципово різними, але об'єктивна змістовно-технологічна, організаційна сторона управління від цього не змінюється, оскільки багато у чому має універсальний характер.

Держава, влада і суспільство нерозривно пов'язані між собою, організаційні структури, форми і методи управлінської діяльності не існують самі по собі, а визначаються безліччю найрізноманітніших факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру, в тому числі конкретно-історичними умовами розвитку країни, її геополітичним становищем, особливостями політико-правової та духовно-моральної культури, релігійними і національними традиціями народу, обороноздатністю країни. Зокрема, світова пандемія внесла значні корективи у способи здобуття вищої освіти, однак на державному рівні досі не сформовано дієвих механізмів контролю дистанційної освіти, не запропоновано єдиного підходу щодо способів здобуття вищої освіти дистанційно, не визначено критерії якості та не запропоновано єдиної інформаційної бази контролю знань.

Усе це зумовлює необхідність пошуку нових інструментів державного впливу на систему вищої військової освіти в Україні з метою забезпечення підготовки висококваліфікованих військових фахівців. Відтак конкретизуємо сутність категорії «механізми державного управління вищою військовою освітою». Розпочнемо із визначення таких понять, «державне управління» та «механізм управління».

Поняття «управління» включає безліч визначень: це і заснований на достовірних знаннях вплив суб'єкта на керований об'єкт з метою забезпечення цілісності та нормального функціонування останнього, його вдосконалення і розвитку (Г. Л. Купріяшин) [91]; це і процес цілеспрямованого впливу на діяльність об'єкта (окремого працівника, групи або організації) з метою

упорядкування, збереження, вдосконалення і розвитку його якісної визначеності, досягнення максимально високих результатів у певних умовах (В. М. Анісімов) [103]; це і сукупність відносин між статусами (місце в ієрархії) і функціями – професійними позиціями й управлінськими діями (А. І. Пригожин) [126]; це і предметно-елементне впорядкування змін, здійснюване для того, щоб зберегти цілісність і рівновагу об'єкта з оточуючим середовищем (В. Д. Граждан) [46]; це і сукупність дій, які забезпечують досягнення поставлених цілей шляхом перетворення наявних ресурсів на бажаний кінцевий результат (С. Я. Куріц, В. П. Воробйов)[92].

Якість управління визначається безліччю умов об'єктивного та суб'єктивного характеру, і, перш за все, геополітичною ситуацією, рівнем цивілізованості суспільства, його економічними та інтелектуальними ресурсами, культурою і національними традиціями народу, професійною підготовкою і моральними якостями управлінських кадрів, зацікавленістю та дисциплінованістю виконавців і т.д.

Найбільш адекватно сутність управління розкриває, на нашу думку, термін «управлінський вплив», тобто вплив реальний, що спонукає, примушує, змінює і перетворює вплив на свідомість, поведінку і діяльність людей в контексті реалізації певних інтересів, потреб і цілей.

Термін «керуючий вплив», на нашу думку, точніше характеризує сутність управління, ніж широко вживане в науковій та навчальній літературі поняття «управлінська діяльність». Останнє характеризує практичну зайнятість у сфері управління взагалі, без будь-якої прив'язки до якості та практичних результатів цієї діяльності. Керівний вплив, у свою чергу, орієнтує на результативність зусиль керівного суб'єкта, на підсумковий результат, який забезпечується завдяки конструктивним управлінським діям з урахуванням інтересів і потреб об'єкта управління.

Управління – явище у структурному відношенні досить складне, включає в себе чимало логічно взаємопов'язаних між собою елементів. Назвемо найважливіші його складові:

1) аналіз (грец. *analysis* – розділення) – неодмінна умова прийняття оптимального управлінського рішення і досягнення бажаного результату. Результативно управляти, спираючись на припущення та відчуття, неможливо. В основі аналізу повинні лежати чіткі методологічні знання та врахування реальних умов суспільного буття, достовірна інформація про стан керованого об'єкта і наявності в розпорядженні керівного суб'єкта необхідних інструментів і ресурсів. Аналіз передбачає розподіл досліджуваного явища на окремі елементи, виявлення їх сильних і слабких сторін, порівняння наявного з даними аналогічних об'єктів і діючими нормативами, формулювання висновків і прогнозування можливих варіантів розвитку об'єкта. Від усього цього безпосередньо залежать чіткість роботи, злагодженість механізму управління і його результативність;

2) передбачення і прогнозування (грец. *prognosis* – передбачення, пророкування) – уявлення суб'єкта управління про можливий стан і зміни керованого об'єкта у процесі реалізації управлінського рішення. Щоб передбачити, говорив Огюст Конт, необхідно знати, а щоб грамотно управляти – треба передбачити і відповідним чином планувати. Тому кожен прогноз повинен спиратися на достовірні знання і враховувати матеріально-економічні, правові, інтелектуально-кадрові, соціокультурні, національно-психологічні та інші можливості суспільства;

3) програмування (латин. *programma* – припис) – процес визначення конкретних орієнтирів соціально-політичного й економічного розвитку, що здійснюються шляхом розробки і затвердження відповідних концепцій та програм [183]. Програмування дозволяє мобілізувати наявні матеріальні, фінансові, кадрові та організаційні ресурси, сконцентрувати увагу на досягненні стратегічно привабливих цілей суспільної значимості;

4) моделювання (латин. *modulus* – міра, зразок) – найважливіший елемент управління на наукових засадах. Йдеться про розробку і передачу в розпорядження керівника суб'єкта різних варіантів моделей розвитку керованої системи, розроблених з урахуванням можливих змін зовнішніх обставин,

наприклад, геополітичної обстановки, кон'юнктури світового ринку, сформовану економічну ситуацію і тощо;

5) планування (англ. *planning*) – найважливіший засіб втілення в життя соціально-економічної політики. Справа не тільки в постановці цілей, формулюванні завдань і показників, а, перш за все, у визначенні необхідних для їх досягнення ресурсів, максимально конкретному визначенні термінів і виконавців, форм і методів організації виконання, поетапного контролю діяльності керуючого суб'єкта і всіх тих, силами яких забезпечується виконання планових завдань;

6) прийняття управлінського рішення (англ. *decision, solution*). Управлінське рішення – це ідеальна модель майбутнього стану об'єкта, воля керівника, що реалізується в межах наданих йому повноважень. У кожному з них одержують офіційне закріплення місія, задуми, цілі і завдання керівного впливу, визначаються шляхи, способи і ресурси вирішення поставлених завдань, установлюється порядок узгодження, координації та регламентації зусиль взаємодіючих структурних елементів, визначаються умови, наявність яких гарантує можливість розкритися таланту і професійному потенціалу кожного виконавця;

7) організація (англ. *organization*) виконання управлінського рішення – сукупність форм, методів і, головне, дій з налагодження вертикальних і горизонтальних взаємозв'язків між людьми, спосіб упорядкування дій груп та індивідів на основі загальноприйнятих норм і цінностей – політичних, правових, моральних, релігійних та ін. Головне завдання – забезпечення цілеспрямованої та ефективної спільної діяльності людей. Організація включає в себе регламентацію, координацію, субординацію, регулювання, реординацію, мотивацію, інструктування і чимало інших складових;

8) облік (англ. *registration*) та контрольно-наглядова діяльність (англ. *control-supervision activity*) – найважливіша функція управління й оцінки його результатів, процес накопичення, аналізу та узагальнення управлінської інформації та використання її для регулювання управлінських відносин.

Контроль передбачає збір, обробку та аналіз управлінської інформації, порівняння досягнутих результатів із запланованими показниками, розробку заходів, що стимулюють досягнення намічених цілей. За допомогою контролю виявляються відхилення в керованій системі від заданих параметрів, на їх основі вживаються заходи щодо приведення системи в нормальний стан. Цим контроль відрізняється від нагляду. Нагляд тільки виявляє відхилення, інформує про це компетентні інстанції і просить відповідним чином відреагувати на отриману в результаті контрольно-ревізійної діяльності інформацію.

Вищевикладене дозволяє визначити управління як цілеспрямований (свідомий, навмисний, продуманий, спланований), організуючий і регулюючий вплив людей (і створених ними інститутів) на власну, суспільну, колективну і групову життєдіяльність у певних цілях та інтересах. Здійснюється воно як безпосередньо через самоуправління, так і через спеціально створені для цього структури.

Серед усіх видів управління державне управління займає особливе місце. Це пов'язано з тим, що, з одного боку, державне управління – це механізм реалізації владних повноважень держави з керівництва, організації та цілеспрямованого державно-владного впливу на суспільство і всі його підсистеми. З іншого – особливий вид професійної діяльності щодо реалізації законодавчих, виконавчих, судових та інших владних повноважень держави з метою реалізації її правотворчих, правовиконавчих, правоохоронних і виховних функцій.

Крім того, термін «державне управління» характеризує і галузь наукових знань. Об'єктом науки державного управління є держава, її апарат, різні підрозділи органів публічного, державного і муніципального управління, як в цілому, так і в окремих його частинах, підсистемах та інститутах.

Предметом – сутність, зміст і закономірності державного управління; структура, принципи, форми, методи і правові основи взаємовідносин держави (як суб'єкта дії, що управляє) і суспільства (як об'єкта цього впливу);

особливості управлінських проявів у різних соціальних сферах (політиці, економіці, соціальній сфері, міжнародних відносинах та ін.); об'єктивні умови і суб'єктивні чинники, що обумовлюють характер управління.

У науковій та навчальній літературі державне управління розглядається як:

– свідомий організуючий і регулюючий вплив держави на суспільну (публічну) життєдіяльність людей з метою її упорядкування, збереження або перетворення (Г.В. Атаманчук) [11, с.293];

– процес регулювання і впорядкування життєдіяльності та відносин особистості, колективу, держави і суспільства, встановлення раціональних взаємозв'язків між ними шляхом застосування державної влади (В.Є. Чиркин) [175, с.11];

– цілеспрямований, організуючий і регулюючий вплив держави (через систему державних органів, організацій і відповідних посадових осіб) на суспільні процеси, свідомість, поведінку і діяльність людей (Є.В. Охотскій) [116, с.34];

– застосування-використання політичної влади для контролю-регулювання внутрішньодержавних справ як спосіб здійснення влади в регулюванні економічних і соціальних ресурсів суспільства для їх розвитку (Інститут Світового банку) [196, с.60].

У свою чергу, Є.В. Охотскій визначив такі ознаки державного управління:

– масштабність, поширеність керуючого впливу на все суспільство і навіть (за певних умов) виходить далеко за його межі в рамках здійснюваної міжнародної політики;

– владний характер (відмінні риси державної влади: носить політичний характер; від імені держави реалізують відповідні органи, організації і посадові особи; єдина, централізована, консолідована; виконує свого роду роль арбітра у вирішенні соціальних проблем і конфліктів (перш за все через судові органи); об'єднує і розділяє населення за адміністративно-територіальною та/або

національно-територіальною ознакою; має свій механізм здійснення, реалізується спеціалізованим державним апаратом; уповноважена застосовувати легалізований легітимний примус);

– можливість використання у своїй управлінській діяльності всіх наявних у суспільстві ресурсів: матеріальних, інтелектуально-кадрових, фінансових, соціальних, інформаційних, демографічних тощо;

– органічна цілісність (прояв діалектичної єдності інтересів влади, суспільства і громадянина, реалізація реальних можливостей країни і суспільства) [116, с.35].

Різноманіття дефініцій поняття «державне управління» дозволяє виділити широке і вузьке трактування цього соціального інституту. Державне управління в широкому сенсі – це управління справами суспільства, яке здійснює держава в цілому (всі гілки влади, відповідні державні установи та організації, а також структури місцевого самоврядування). Державне управління у вузькому сенсі – це управління справами суспільства органами виконавчої влади за допомогою відповідної форми виконавчо-розпорядчої та контрольно-надглядової діяльності. Державне управління в цьому сенсі має чітко виражений організуючий, координуючий і розпорядчий характер.

Таким чином, державне управління у сфері вищої військової освіти являє собою різновид соціального управління, суб'єктом якого є органи державної влади та їх посадові особи, які уповноважені реалізовувати функції держави у вищезгаданій сфері, а об'єктом – суспільні процеси і відносини у галузі підготовки висококваліфікованих військових фахівців.

До особливих властивостей державного управління у сфері вищої військової освіти можна віднести:

– наявність специфічного суб'єкта органів державної влади та їх посадових осіб, порядок формування і функціонування яких чітко регламентований Конституцією, законодавством, іншими нормативно-правовими актами (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство оборони

України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Національна академія наук України);

- наявність у суб'єкта управління владних повноважень, визначених відповідними законами, підзаконними актами, інструкціями, положеннями;

- масштаб охоплених управлінням суспільних явищ: державне управління у сфері вищої військової освіти спрямоване на узгодження інтересів і дій усіх громадян та соціальних груп суспільства, задоволення потреб держави у забезпеченні обороноздатності та захисту суспільних інтересів шляхом підготовки висококваліфікованих військових фахівців для якісного комплектування як військових частин (підрозділів) Збройних Сил України, так і складових сектору безпеки та оборони держави);

- право держави на застосування у процесі управління методів прямого примусу (ліцензування, акредитація, виконання наказів та листів).

Отже, державне управління у сфері вищої військової освіти в Україні – це діяльність уповноважених державних органів, технологічний процес підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень у сукупності методів і засобів, за допомогою яких вирішуються завдання держави та її структур різного рівня з підготовки висококваліфікованих військових фахівців, здійснюється прямиий і спеціалізований вплив органів управління на підвідомчі їм органи й об'єкти на основі адміністративної відповідальності за виконання рішень. Необхідність державного управління у сфері вищої військової освіти в Україні впливає з потреби забезпечити реалізацію політики держави у напрямі забезпечення її цілісності та обороноздатності, спрямованої на ефективне використання військових кадрів, підготовку та актуалізацію їх знань, формування новітніх компетенцій.

При обґрунтуванні понятійно-категоріального апарату необхідно уточнити сутність механізму управління, оскільки в даний час відсутній єдиний підхід до визначення цього. Слово «механізм» у прямому сенсі застосовується в технічному тлумаченні, сенс якого пов'язаний із внутрішнім пристроєм машини. Поняття «механізм» досить широко використовується і в економічній

науці, де асоціюється з управлінськими діями. В перекладі з грецької «механізм» означає «машину, зброю» і може трактуватись наступним чином:

1. Пристрій для перетворення і передачі руху, в якому рух одного або декількох елементів зумовлює зміни руху решти елементів.
2. Внутрішня будова машини, устаткування, внутрішній пристрій.
3. Сукупність станів і процесів, із яких складається будь-яке фізичне, хімічне, фізіологічне, економічне, психологічне явище.
4. Система, спосіб, пристрій, що визначають порядок певного виду діяльності [64, с.355-372].

Сама категорія «механізм» достатньо часто використовується у різних сферах життя. Зокрема, вживаються такі категорії як «механізми державного регулювання», «механізми реалізації державної політики», «механізми державного управління», «організаційно-економічні механізми», «правові механізми» тощо. Тому повною мірою погоджуємось із думкою французького вченого А. Кульмана, який стверджував про існування величезного числа механізмів, які являють собою систему елементів (функцій, цілей, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, в якій відбувається перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що містить встановлені цілі та відповідну реакцію [90, с. 13-14].

В класичних підручниках з менеджменту під механізмом управління розуміють «сукупність засобів і методів управління». Н.Ю. Круглова, М.І. Круглов, під механізмом управління розуміють «...складову частину системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкта...» [86, с. 49]. Д.А. Новіков вважає, що механізм управління – це «...сукупність правил, процедур і методик прийняття рішень...» [109, с. 32]. Ю.Г. Учитель [170, с. 284] розглядає механізм управління у вигляді процесу як поточне перетворення «входу» на «вихід». На «вхід» надходить інформація, необхідна для прийняття управлінського рішення. На «виході» – розроблені управлінські рішення щодо формування змін

умов, які визначають цілеспрямованість розвитку. «Зверху» до механізму управління надходять параметри, які він призначений забезпечити. «Знизу» до механізму управління надходять ресурси. Керуючі впливи формує керуюча система. Система, яка має зовнішній вплив – управління (управляючі дії), називається «керованою системою» (об'єктом управління). Обидві ці системи в сукупності, з урахуванням їх взаємодії, утворюють систему управління. Як об'єкт управління виступають певні соціальні відносини.

Грунтуючись на огляді наукової літератури, можна констатувати, що, будучи складною управлінською категорією, «механізм управління» – це багатоаспектне поняття і трактується різними вченими по-різному. Змістове наповнення категорії «механізм державного управління» систематизовано нами у додатку А. Так, складовими елементами даного механізму професор В. Авер'янов визначає, по-перше, систему органів виконавчої влади, по-друге, сукупність правових норм, що регламентують організаційну структуру системи органів виконавчої влади, процеси її функціонування та розвитку, наголошуючи на тому, що через механізм державного управління здійснюється реалізація влади (владних відносин) [49, с.35].

Досліджуючи перетворення механізмів державного регулювання економічного розвитку, професор А. Амосов на регіональному рівні розглядає механізм управління як сукупність форм і методів впливу територіальних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на реформування та функціонування економічних суб'єктів у всіх сегментах і ланках господарства району [6, с.11].

Г. Астапова трактує механізм управління як «...систему елементів організаційно-економічного впливу на процес управління...» [9, с.279].

За Г. Атаманчук механізм державного управління є «інструментом» реалізації виконавчої влади держави і являє собою складну систему державних органів, організованих відповідно до визначених принципів для здійснення завдань державного управління. Механізм формування і реалізації державного управління – це сукупність і логічний взаємозв'язок соціальних елементів,

процесів і закономірностей, за якими суб'єкт державного управління «охоплює» потреби, інтереси і цілі суспільства в керуючих впливах, закріплює їх у своїх управлінських рішеннях і діях та практично втілює їх у життя, незважаючи на державну владу [10, с. 86].

Словник-довідник за ред. В. Бакуменко та В. Князева трактує механізми державного управління як «...практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей...» [53]. Комплексний механізм державного управління описується як «...система політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу органів державного управління...». Схема реального механізму державного управління містить цілі, рішення, вплив, дії, результати [53].

І. Булеєв визначає механізм управління як «...сукупність форм, методів та інструментів управління...» [30, с.33].

Як спосіб організації управління суспільними справами, де взаємопов'язані методи, засоби і принципи, що і забезпечує ефективну реалізацію цілей управління, механізм управління розглядають А. Гладишев, В. Іванов, В. Патрушев [113, с. 265].

П. Єгоров та Ю. Лисенко стверджують, що «...механізм управління – це система формування цілей і стимулів, які дають змогу перетворити у процесі трудової діяльності рух матеріальних та духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його остаточних результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів. Ядром організаційно-економічного механізму є система стимулів, яка поділяється на дві підсистеми: командно-адміністративні стимули, які примушують до праці; соціально-економічні, що зацікавлюють працівників до високоефективної роботи...» [47].

Як систему технологічних, економічних, організаційних та соціальних блоків із відповідними складовими елементами трактує механізм управління О. Єрмоєнко-Григоренко [65].

О. Ковалюк зазначає, що механізм управління включає сукупність форм, методів, важелів, інструментів, які використовуються в діяльності держави, та передбачає певне нормативне, правове та інформаційне забезпечення [72].

Розглядаючи механізм адміністративного району, В. Коломийчук стверджує, що це – господарська система, її будова; взаємозв'язок між її територіальними елементами, спосіб її існування, система форм і методів управління господарською системою, зміна її соціально-економічних станів [77].

А. Коротич так визначає конкретні механізми управління (зокрема державного) це – певне знаряддя для здійснення цілеспрямованих перетворень, сукупність способів, методів, важелів, через які суб'єкт управління впливає на об'єкт управління для досягнення певної мети. Кожен конкретний механізм управління – це, перш за все, сукупність взаємопов'язаних методів управління [81].

М. Круглов стверджує, що механізм державного управління – це сукупність економічних, мотиваційних, організаційних та правових засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління на їх діяльність, що забезпечує узгодження інтересів учасників державного управління, які взаємодіють. Оскільки фактори державного управління можуть мати економічну, соціальну, політичну і правову основу, комплексний механізм державного управління повинен бути системою економічних, мотиваційних, організаційних, політичних і правових механізмів [85, с.111].

«...Механізм містить певну послідовність економічних явищ: його складовими елементами одночасно виступають вхідне і вихідне явища, а також весь процес, який відбувається в інтервалах між ними. Механізм є природною системою. Механізм – це необхідний взаємозв'язок, який виникає між різними економічними явищами...», відзначає А. Кульман [90, с.13-14].

В. Малиновський визначає механізми державного управління як сукупність засобів організації управлінських процесів і способів впливу на розвиток керованих об'єктів з використанням відповідних методів управління,

спрямованих на реалізацію цілей державного управління [97].

Певну увагу механізму державного управління як складової частини системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта, приділяє Н. Нижник. Науковець підкреслює, що фактори управління для організації можуть бути внутрішніми (коли мова йде про механізм управління організацією) або зовнішніми (тоді говорять про механізм взаємодії з іншими організаціями).

Механізм управління включає: цілі управління, елементи об'єкта та їхній зв'язок, на які здійснюється вплив, дії в інтересах досягнення цілей, методи впливу, матеріальні та фінансові ресурси управління, соціальний і організаційний потенціали. Реальний механізм управління завжди конкретний, оскільки спрямований на досягнення конкретних цілей за допомогою впливу на конкретні чинники, і цей вплив здійснюється через використання конкретних ресурсів [108].

А. Оболенський ототожнює терміни «механізм держави», «державний апарат» і «державний механізм». У своїй монографії він висловлює думку про те, що механізм сучасної держави – це просочена єдиними, законодавчо закріпленими принципами, заснована на поділі влади і наявності необхідних матеріальних додатків система органів державної влади та органи місцевого самоврядування [110].

Як засіб вирішення протиріч явища або процесу, послідовну реалізацію дій, що базуються на основних принципах, цільової орієнтації, функціональної діяльності з використанням відповідних їй методів управління і спрямованих на досягнення мети, розглядає механізм управління професор Г. Одинцова [52].

На думку Г. Рудницької, А. Сидорчука, А. Стельмаха, механізм державного управління – це штучно створена складна система, призначена для досягнення поставлених цілей, яка має певну структуру, сукупність правових норм, методи, засоби, інструменти державного впливу на об'єкт управління [153].

Наведена характеристика механізмів управління дозволяє стверджувати,

що умовно можливий поділ їх на три типи, а саме: знаряддя (інструменти), системи (набір взаємопов'язаних елементів) і процеси (послідовність певних перетворень). При дослідженні державного управління у сфері вищої освіти слід враховувати те, що процес є певною послідовністю дій, етапів перетворення, а механізм як більш широке поняття, що охоплює різні інструменти, важелі, засоби, стимули державного управління. Тому поняття «механізм» не можна порівнювати з поняттям «процес» так само, як і з поняттями «знаряддя» або «інструмент». Існування інструментів саме по собі не в змозі забезпечити практичну реалізацію державного управління.

Аналіз наведених вище визначень дозволяє зробити висновок про те, що до складу механізму державного управління, що є системою, крім інструментів впливу на об'єкт управління, відносяться також методи, важелі, політика, правове, нормативне, інформаційне забезпечення і т. д. Тобто система механізму управління складається з соціальних, правових норм; системи управління; способів визначення цілей; управлінського процесу як послідовності дій з впливу керуючої системи на керовану, що формує управлінський цикл. Методологічну основу системи державного управління у сфері вищої військової освіти становить державна політика у сфері вищої освіти та національної безпеки.

Вважаємо, що під механізмом управління в найбільш загальному вигляді повинна розумітися сукупність системних елементів, тісно взаємопов'язаних між собою, при впливі на один або декілька з яких відбуваються певні якісні зміни або заміна одних елементів системи іншими, які зумовлюють, необхідні зміни в об'єкті управління.

Таким чином, аналіз наведених визначень дає змогу зробити висновок про те, що механізм державного управління у сфері вищої військової освіти – це система організаційно-правових, фінансових, мотиваційних та інформаційних засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління, призначена для практичного здійснення державного управління підготовкою військових фахівців у вищих військових навчальних закладах

України та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, важелі, методи, інструменти впливу на об'єкт управління. Ефективність комплексного механізму державного управління у сфері вищої військової освіти залежить від чіткого визначення меж функціонування кожного окремо взятого механізму: правового, інформаційного, фінансового, організаційного та мотиваційного.

1.2. Структура механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні

Ефективність функціонування органів публічного управління значній мірі залежить від їх дієвості і здатності до реалізації державної політики у певній сфері, а така здатність – від наявності в їх системі відповідного ефективно діючого механізму як реальної організаційної сили, опанувавши яку, влада починає управляти суспільними процесами держави [49]. В теоретичному плані важливо не лише визначити сутність механізму державного управління системою вищої військової освіти, але й визначити його структуру, внутрішню будову та сформувати його елементний склад.

Так, Ю. Тихомиров стверджує, що «...система механізму управління складається: з системи управління; соціальних, правових норм; способів визначення цілей; управлінського процесу як циклу дій керуючої системи, що послідовно змінюють одна одну...» [167].

Дотримуючись загальної концепції теорії систем Д. Дзвінчук, О. Немчук пропонують двоскладову структуру механізму державного управління [56, с.218]. Зокрема вони зазначають, що механізм формується з безпосередньої структури – комплексу елементів управління та їх наповнення – закономірностей та принципів формування і взаємодії. Науковець зазначає, що саме таке внутрішнє наповнення механізму державного управління створює передумови для його визначення як «...комплексу системи взаємопов'язаних елементів, а саме штучно створеної складної системи, призначеної для досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру....». У той же час

Р. Рудницька, О. Сидорчук та О. Стельмах [153] пропонують доповнити структуру механізму інтелектуальною складовою, до якої відносять правові норми, методи, засоби та інструменти державного впливу на об'єкт управління. О. Федорчак доповнює структуру механізму державного управління такими складовими, як «правове, нормативне та інформаційне забезпечення», «політика», «важелі» [171].

Ми дотримуємось думки вищезгаданих науковців і вважаємо, що комплексний механізм державного управління включає в себе: цілі та базові принципи реалізації цілеспрямованого впливу, які покликані забезпечити реалізацію державної політики у певній сфері державного регулювання; методи управлінського впливу; економічні, мотиваційні, організаційні, політичні та правові засоби регулювання. Усі елементи механізму державного управління пов'язані між собою та мають характер причинно-наслідкових зв'язків.

Отже, звертаючись безпосередньо до предмета нашого дослідження, розглянемо структуру механізму державного управління вищою військовою освітою в Україні. Так, першочерговим елементом такого механізму, на нашу думку, виступає ціль управління. 25 березня 2021 р. Указом Президента України №121/2021 було затверджено Стратегію воєнної безпеки України [145], однією з цілей якої встановлено «...формування професійного особового складу Збройних Сил України та інших складових сил оборони, який перебуває в центрі уваги держави...»[145]. Крім того, особлива увага у згаданій стратегії приділяється питанням ресурсного забезпечення потреб оборони: «...Задоволення потреб всеохоплюючої оборони України передбачає адаптивне до змін безпекового середовища та збалансоване з можливостями держави використання людського капіталу...Громадяни України на військовій службі та службі у військовому резерві становлять найбільш цінний оборонний капітал держави... Комплектування професійними та вмотивованими військовослужбовцями здійснюватиметься в єдиній системі, що охоплюватиме військову підготовку в закладах загальної середньої освіти, навчання в системі військової освіти...» [145].

Вищенаведене переконливо свідчить, що підготовка високопрофесійних військових знаходиться в центрі уваги держави і є одним із пріоритетних завдань при забезпеченні її обороноздатності. Тому головною метою державного управління у сфері вищої військової освіти України є комплектування особового складу Збройних Сил України високопрофесійними та вмотивованими військовослужбовцями, що пройшли військову підготовку в закладах вищої освіти з метою забезпечення обороноздатності держави.

Наступним елементом механізму державного управління виступає сукупність принципів як основоположних засад здійснення керівного впливу суб'єктів управління на об'єкт управління. Ефективність державного управління досягається, перш за все, через пізнання і раціональне застосування його принципів. У науковій літературі існує безліч різних систематизацій принципів державного управління. Так, Г. Атаманчук у своїй праці «Теорія державного управління» поділяє принципи державного управління на: загальносистемні (демократизм, об'єктивність, правова упорядкованість, розподіл влади, законність, публічність), структурно-цільові (узгодженість цілей, взаємодоповнюваність цілей, підпорядкованість часткових, локальних цілей загальним, послідовність руху в досягненні всієї сукупності цілей, розподіл цілей за функціями); структурно-функціональні (диференціація та фіксування функцій, сумісність, концентрація, комбінування, багатоманітність, відповідність); структурно-організаційні (єдність системи державної влади, територіально-галузевий, багатоманітність організаційних зв'язків, поєднання колегіальності та єдиноначальності, лінійно-функціональний); структурно-процесуальних (відповідність елементів, конкретизація, стимулювання) [10, с.86]. У свою чергу, Н. Нижник поділяє принципи державного управління на 2 групи: суспільно-політичні (демократизм, законність, соціальне спрямування, об'єктивність, гласність) та структурні (диференціація та фіксування функцій за допомогою видання правових норм, сумісність функцій, концентрація, комбінування функцій, відповідність функцій потребам і запитам управлінських об'єктів, оптимізація і саморегулювання управління,

функціональний, системний, комплексний, інтеграційний, динамічний, відтворюваний, процесний, нормативний, принципи побудови організаційної структури державного управління, державно-управлінської діяльності) [51].

В. Малиновський у працях, присвячених державному управлінню [97; 98], виокремлює дві групи принципів: загальні та часткові. До першої групи автор відносить принципи системності, об'єктивності, саморегулювання, зворотного зв'язку, оптимальності, інформаційної достатності, демократизму, гласності, змагальності, стимулювання. Другу групу принципів становлять принципи, які використовують у різних підсистемах або сферах суспільного життя; до них запропоновано відносити принципи єдиноначалля, поєднання державного, регіонального й місцевого управління, конкретності, розподілу праці, скалярний принцип, принцип ієрархії, єдності розпорядництва, делегування повноважень, діапазону повноважень [98]. О. Лазор наводить розширену класифікацію принципів державного управління, використовуючи різні критерії їх поділу: на загальних засадах (загальносистемні принципи, структурні принципи, спеціалізовані принципи); за критерієм змісту, характером і обсягом впливу функцій державного управління (загальні і спеціальні); залежно від спрямованості й місця впливу функції державного управління (внутрішні та зовнішні) [93]. А. Мельник пропонує виділяти загальносистемні, структурні, спеціалізовані принципи державного управління, при цьому до останньої групи автор відносить такі принципи як принципи державної служби, роботи з персоналом управління, інформаційного забезпечення державного управління, діяльності органів виконавчої влади, прийняття управлінських рішень [48].

Погоджуючись із думками вищезгаданих науковців, ми пропонуємо виокремлювати в механізмі державного управління вищою військовою освітою дві групи принципів: загальні (властиві всій системі державного управління) та спеціальні (які відображають специфіку державного управління вищою військовою освітою в Україні). У свою чергу, загальні принципи пропонуємо розподілити на універсальні та галузеві.

Універсальні принципи державного управління детально розглянуті у вищенаведених публікаціях, і, поділяючи думку В. Малиновського, ми пропонуємо відносити до них принципи системності, об'єктивності, саморегулювання, зворотного зв'язку, оптимальності, інформаційної достатності, демократизму, гласності, змагальності, стимулювання.

Галузеві принципи мають відображати специфіку державного управління у сфері вищої освіти. Повною мірою принципи державної політики в галузі освіти характеризують слова Ю.А. Тихомирова: вони слугують свого роду ціннісним орієнтиром для правотворчості і правозастосування в цій сфері; закріплюються в законі та набувають форми «чіткого нормативного орієнтира та системоутворюючого сенсу для всіх норм того чи іншого акта, інституту та підгалузі» [168].

Відомо, що принципи відображають і обумовлюють модель організації відносин у тій чи іншій сфері державного регулювання (за умови, що внутрішні закономірності суспільних відносин і правового регулювання адекватно зрозумілі). Принципи забезпечують суб'єктам галузі їх встановлений законом правовий статус. Загальні принципи галузі є моделлю для інших законодавчих та інших нормативних правових актів, які визначають систему принципів різних інститутів цієї сфери регулювання. Таким чином, наявність специфічних принципів державного регулювання сфери вищої військової освіти є свідченням самостійності та відокремленості цієї групи суспільних відносин, а виділення принципів державної політики в галузі вищої військової освіти – це основа подальшого розвитку підгалузі, в тому числі шляхом формування необхідної нормативно-правової бази.

Тільки в системі чинного законодавства закріплені принципи набувають загальнообов'язкового значення. Отже, в силу наявності або відсутності в законодавстві про освіту реальних принципів, на яких держава будує правове регулювання освітніх відносин, можна свідомо оцінювати ефективність тих чи інших норм освітнього законодавства, інших нормативних актів, їх легітимність з точки зору співвідношення з принципами освітньої політики і

т.д.

Принципи державної політики у сфері вищої освіти – державного управління у сфері вищої освіти – закріплені у статті 3 Закону України «Про вищу освіту» [128]. До них відносяться:

1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя;

2) доступність вищої освіти;

3) незалежність здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти);

4) міжнародна інтеграція та інтеграція системи вищої освіти України в Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи;

5) наступність процесу здобуття вищої освіти;

6) державна підтримка підготовки фахівців із вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності;

7) державна підтримка освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність;

8) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти;

9) відкритість формування структури й обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

Вважаємо важливим констатувати, що зазначені принципи проявляються на всіх рівнях освіти, але у сфері вищої військової освіти мають свою специфіку, тому і доповнені переліком принципів організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах, викладених у Положенні

про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, затвердженого Наказом Міністерства оборони України 09 січня 2020 року № 4 [121]. Зокрема у п. 4 згаданого положення зазначається, що освітній процес базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, послідовності та безперервності, незалежності від втручання будь-яких політичних партій, рухів, інших громадських та релігійних організацій і здійснюється на засадах компетентнісного підходу.

Спеціальні принципи державного управління вищою військовою освітою в Україні теж пропонуємо поділити на дві групи: структурні та спеціалізовані. До групи структурних принципів належать: принцип цільового спрямування державного управління вищою військовою освітою; принцип інтенсифікації державного управління розвитку вищої військової освіти; стратегічного планування управління вищою військовою освітою; критеріальності в державному управлінні розвитком вищої військової освіти; принцип структурно-ієрархічної побудови та розмежування владних повноважень у процесі розвитку вищої військової освіти. До спеціалізованих принципів належать: військово-професійна спрямованість вищої військової освіти; зв'язок з повсякденною практикою військової діяльності; цільова спрямованість комплектування військ особовим складом; забезпечення мобільності курсантів та слухачів за дотримання організаційної чіткості; активність та незалежність науково-педагогічних працівників, слухачів і курсантів; єдність навчальної, науково-дослідної та військової діяльності, ін.

Основними вимогами керівних документів у сфері оборони та вищої військової освіти України при підготовці офіцерських кадрів є: високий ступінь компетентності та забезпечення обороноздатності держави; нові шляхи і способи військово-професійної діяльності; системний підхід до досягнення поставленої мети; широке застосування у процесі підготовки офіцерів сучасних інформаційних і педагогічних технологій; підвищення престижності військової

служби; зміцнення здоров'я та підвищення рівня психологічного та фізичного виховання слухачів та курсантів.

Спеціалізовані принципи державного регулювання цієї сфери підкреслюють особливе її значення. Принцип безперервності і наступності процесу освіти також має наскрізний, всеосяжний характер, його реалізація повинна здійснюватися на всіх рівнях освіти. Тенденція до формування системи безперервної військової освіти в зарубіжних країнах забезпечує відповідність національного трудового потенціалу мінливим зовнішньо-політичним умовам [126].

Не можна не помітити, що головним призначенням принципів державної політики є встановлення характеру регулювання освітніх відносин, закріплення особливого правового режиму реалізації суб'єктивних прав, обов'язків, повноважень конкретних суб'єктів освітньої діяльності та управління вищою військовою освітою [43]. Всі ці принципи тією чи іншою мірою реалізуються як керівні ідеї в системі діючих нормативно-правових актів про вищу військову освіту, забезпечуючи їх логічну упорядкованість.

У науковій літературі відсутня єдність у визначенні того, що слід відносити до методів управління й як проводити їх класифікацію. Здійснення класифікації необхідно для розуміння сутності і різноманіття методів здійснення державної влади. По-перше, це дозволяє пізнати сутність методів як складного явища. По-друге, дозволить законодавцю диференціювати правове регулювання в різних сферах соціальної дійсності. По-третє, знання наукової класифікації корисно суб'єктам правозастосовної діяльності, що дозволить їм реалізовувати різні методи здійснення державної влади з урахуванням ефективності кожного з них і в залежності від конкретних умов.

Так, на думку Д. Бахраха, методи державного управління слід поділяти на адміністративні та економічні [13, с.439]. А. Луньов вважає, що всі методи державного управління можна розділити на чотири групи: морально-політичні; економічні; організаційні, адміністративно-владні [95, с.51].

Незважаючи на відмінність підходів до вирішення питання про

класифікацію методів державного управління, практично всі дослідники акцентують увагу на такій підставі видової диференціації, як характер впливу на об'єкт управління. У зв'язку з цим вони поділяються на методи прямого і непрямого управлінського впливу. Ю. Козлов зауважував, що ці варіанти викликають суперечності та різне тлумачення [5, с.269]. Багатогранність державно-управлінських відносин не дозволяє з повною віддачею використовувати цю класифікацію.

До прямих методів державного управління вищою військовою освітою можна віднести: визначення режиму функціонування вищих військових навчальних закладів; припис вчинити певні дії (накази, листи, інструкції); затвердження конкретних завдань (планів); призначення на посаду керівника ВВНЗ; звільнення від займаної посади керівника ВВНЗ; заборона певних дій; реєстрація певних дій (внесення відомостей про курсантів та слухачів в ЄДБО); облік і контроль діяльності (дотримання ліцензійних умов надання освітніх послуг); застосування заходів адміністративного примусу та ін.

На відміну від прямих методів, непрямим притаманні такі особливості: керівний вплив на волю і поведінку об'єкта виявляється через його свідомість, емоції, потреби виконавців; у підвладного є можливість вибору певних варіантів поведінки; настання результатів «відкладається» на більш тривалий час, ніж у разі застосування заходів прямого впливу; отримані результати, як правило, відрізняються більшим ступенем стабільності, стійкості, ніж при застосуванні адміністративних методів; розвивають активність підвладного об'єкта. Використання непрямих методів у сфері вищої освіти дозволяє активізувати об'єкт управління, спонукати його до якогось варіанта поведінки. При цьому остаточний вибір, як правило, залишається за підвладним, що приводить до підвищення його активності. Отримані результати в разі застосування непрямих методів більш стійкі, так як в меншою мірою обумовлені прямим владним впливом суб'єкта управління.

До числа методів непрямого впливу традиційно відносять переконання і заохочення. Потенціал їх дуже високий, механізм впливу складний і

неоднозначний, що вимагає самостійного розгляду даного питання.

На нашу думку, найбільш чітким критерієм класифікації методів управління є спосіб впливу. За даним критерієм розглядаються в основному, переконання, заохочення і примус.

У зв'язку з цим певної уваги заслуговує класифікація методів управління, наведена М. Піскотіним. Він запропонував розгорнуту систему методів управління, і в числі інших розглядав метод регулювання, розуміючи під ним розробку загальної політики та її реалізацію в нормативних актах [102, с.15]. Не вдаючись до детального аналізу зазначеної класифікації, представляється, що регулювання як метод слід розуміти ширше. Регулювання може бути загальним керівництвом і безпосереднім управлінням, методом організації методом діяльності. Органи державного управління по-різному регулюють діяльність керованих об'єктів: встановлюють загальні правила поведінки, приймають конкретні рішення щодо громадян, здійснюють планування, облік, контроль, вивчають статистику і т.ін. [57, с.148]

Важливим завданням суб'єктів державного управління є правильний вибір методів у залежності від конкретної обстановки й умов управлінської діяльності. Виходячи з викладеного, пропонується наступна система методів державного управління вищою військовою освітою за способом впливу:

1. Переконання в державному управлінні – способи і засоби, що спрямовують свідомість і поведінку людей на добровільне підпорядкування правовим і організаційним вимогам суб'єктів державного управління. Потенціал методу переконання великий, оскільки постійно привертає увагу дослідників, а його роль у сфері державного управління постійно зростає. А. Козлов та Ю. Попов стверджували, що «...переконання є головним методом діяльності, і проявляється воно у використанні засобів виховання, роз'яснення, пропаганди кращих прикладів, заохочення за сумлінну працю, матеріальне стимулювання...» [74, с.82]. Переконання за своєю природою, направлено на такий вплив на поведінку людей, за якого ті чи інші дії здійснюються ними у згоді з їх внутрішніми переконаннями, добровільно і свідомо [154, с.81].

2. Заохочення в державному управлінні – способи і засоби визнання й оцінки досягнень, що спрямовує свідомість та поведінку індивідів у необхідному для держави напрямі. Заохочення тісно взаємодіє з методом переконання. За своєю природою вони настільки близькі, що нерідко в науковій літературі мова йде про заохочення як різновид заходів державного переконання. Так, А. Коренев зазначає: «...Основними видами (заходами) переконання є: роз'яснення, обговорення, агітація, застереження, демонстрація позитивного досвіду (зразків), заохочення та ін.» [79, с.74]. Однак очевидно, що заохочення – самостійний метод, який має свої характерні ознаки і види. Засоби державного заохочення різноманітні за своїми юридичними властивостями, заохочувальним потенціалом, джерелами, до яких прикріплені, і тим самим відрізняються від переконання.

3. Примус у державному управлінні – способи і засоби забезпечення дисципліни і порядку. У загальному вигляді примус в державному управлінні вищою військовою освітою спрямований на формування порядку та єдності ВВНЗ при підготовці фахівців військових спеціальностей. Зважаючи, що в системі державного управління вищою освітою навчальним закладам надається значна автономія та встановлюється право на самовизначення й самоуправління, то в системі вищої військової освіти передбачається детальне регламентування діяльності ВВНЗ, подвійне підпорядкування (Міністерство освіти і науки України, Міністерство оборони України) та встановлення чітких стандартів навчання курсантів і слухачів.

4. Регулювання в державному управлінні вищою військовою освітою – способи і засоби реалізації позитивних функцій державного управління, заснованих на правомірній поведінці суб'єктів управлінських відносин. Регулювання в державному управлінні вищою військовою освітою включає в себе прийняття загальнообов'язкових правил поведінки (наприклад, затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти), встановлення

конкретних процедур управління, контрольну та координаційну діяльність, реалізацію прав і свобод громадян тощо. Регулювання характеризується як «позитивне» державне управління, тобто безперервне вирішення питань державного і суспільного життя. Регулювання позбавлене таких рис, як юрисдикційність, примус, покарання [152, с.123].

Крім того, методи державного управління прийнято поділяти за їх наповненістю. Так, О. Мордвінов методи державного управління поділяє на правові, адміністративні, організаційно-економічні, економічні, соціально-психологічні. Автор зазначає, що правові методи базуються на законодавчо-правових і нормативно-правових інструментах владного впливу; адміністративні – на застосуванні адміністративних примусів, які є обов’язковими до застосування; організаційно-економічні передбачають регулювання діяльності суб’єктів через створення певних умов, виконання яких забезпечує економічну доцільність функціонування; економічні є засобами впливу держави на діяльність підконтрольних об’єктів через застосування економічних засобів; соціально-психологічні передбачають відкритість інформації та вільний доступ членів суспільства до всіх її видів (освіта, виховання, розширення інформаційної бази, громадська думка тощо) [104, с. 82-83]. Аналогічної думки дотримується Є. Качан, який виокремлює чотири функціональних блоки методів державного регулювання: нормативно-правові; соціально-економічні; фінансово-вартісні та організаційно-економічні [71, с. 10-13].

Враховуючи вищенаведені класифікації, пропонуємо виділяти в механізмі державного управління вищою військовою освітою дві групи методів: прямі та непрямі. При цьому до методів прямого впливу включаємо: нормативно-правові та адміністративні. За їх допомогою державні інституції безпосередньо впливають на діяльність вищих військових навчальних закладів шляхом встановлення обов’язкових для виконання норм, зокрема щодо необхідності ліцензування та акредитації всіх освітніх програм та отримання ліцензії для надання освітніх послуг. Вони змушують ВВНЗ приймати рішення,

засновані не на їх власному виборі, а на приписах органів державного управління.

Нормативно-правові методи ґрунтуються на системі законодавчих та нормативних актів, що забезпечують регулювання підготовки фахівців з вищою військовою освітою у навчальних закладах (Конституція України, закони України, постанови Парламенту та Уряду, укази Президента України, накази Міністерства оборони України, Міністерства освіти і науки України та інші підзаконні акти, які регламентують діяльність ВВНЗ). Адміністративні методи ґрунтуються на застосуванні нормативно-правових актів і забезпечують регулювання надання освітніх послуг у сфері вищої військової освіти. Вони поділяються на заходи заборони (заборона надання освітніх послуг без відповідної діяльності), дозволи та обмеження (ліцензування, акредитація), примусу (забезпечення належної якості освітнього процесу), стимулювання.

До методів непрямого регулювання віднесемо фінансово-економічні та соціально-психологічні методи, які здійснюють опосередкований вплив на діяльність вищих військових навчальних закладів через створення сприятливих умов для їх розвитку, стимулювання та заохочення до підвищення якості надання освітніх послуг. Застосовуючи їх, державні інституції безпосередньо не втручаються у процес прийняття рішень, а лише створюють підґрунтя для того, щоб при самостійному виборі ВВНЗ обирали ті варіанти, які відповідають інтересам особи, суспільства, держави.

Фінансово-економічні методи формують економічні, фінансові та матеріальні стимули, які можуть впливати на поведінку та інтереси функціонування ВВНЗ. Вони спонукають вищі навчальні заклади вирішувати ті чи інші завдання з урахуванням не лише власних інтересів, але й інтересів держави та громадськості. Зокрема, ці методи включають:

- фінансово-бюджетне регулювання (структура та обсяг державних витрат на військову освіту);

- цінове регулювання (встановлення індикативної собівартості навчання за контрактом для невійськових спеціальностей у ВВНЗ);

– амортизаційне регулювання (встановлення норм амортизації за групами основних засобів та напрями використання амортизаційного фонду для ВВНЗ) [158, с. 43].

У свою чергу, соціально-психологічні методи сприяють формуванню позитивної мотивації та відповідних переконань, психологічних настанов щодо забезпечення підготовки вмотивованих, відповідальних, освічених та патріотичноналаштованих військовослужбовців. До них, зокрема, належить пропаганда престижності військової служби, у тому числі і соціальна реклама, роз'яснювальна робота серед молоді тощо.

У теоретичному аспекті, як і в реальній практиці, можна виділяти та розглядати в механізмі управління окремі його види (або складові). А саме, механізм державного управління є складним (комплексним) і включає в себе кілька самостійних механізмів, кожен з яких здатний здійснювати певний вплив на об'єкти управління. Як правило, у практичній діяльності функціонують всі системні складові загального механізму управління, причому в різних поєднаннях, пропорціях і співвідношеннях.

В. Князева та В. Бакуменко у «Словнику-довіднику з державного управління» пропонують виділяти різновиди механізмів державного управління за характером факторів впливу, виокремлюючи такі їх різновиди: правові, політичні, соціальні, економічні та організаційні механізми [53, с. 117]. В складі механізму державного управління М. Васильєва виокремлює: механізм реалізації загальних та інших принципів державного управління, механізми мотивації, координації, розпорядництва, планування, організації, обліку, аналізу і контролю, які застосовують організаційно-адміністративні, економічні, соціальні та інші методи управління [35].

Інший автор, О. Коротич, відповідно до сукупності методів управління, які формують склад конкретного механізму державного управління, виокремлює правові, економічні, політичні, адміністративні (організаційно-розпорядчі), морально-етичні, соціально-психологічні та комплексні державні механізми управління [82, с. 126-127]. О. Балусєва, Р. Ларіна та

А. Владзимирський наголошують на функціонуванні системи механізмів управління, що включають: правові, організаційні, економічні та мотиваційні механізми [54, с. 50-51]. Н. Нижник та В. Олуйко стверджують, що комплексний механізм державного управління є цілісною системою організаційних, економічних, політичних, мотиваційних та правових механізмів [51, с. 236].

М. Круглов у структурі комплексного механізму державного управління виділяє систему мотиваційних, організаційних, економічних, правових і політичних механізмів [85, с. 111]. Найбільш відомою є класифікація механізмів державного управління О. Федорчак, яка пропонує здійснювати їх поділ на основі функціонального призначення, виокремлюючи економічні, мотиваційні, організаційні, політичні та правові механізми державного управління [171]. Схематично комплексний механізм державного управління вищою військовою освітою, що включає всі вищеописані складові, наведено на рис. 1.1. Таким чином, поділяючи думки вищенаведених науковців можемо стверджувати, що комплексний механізм державного управління вищою військовою освітою являє собою цілісну систему таких механізмів як:

- економічний (механізми державного управління у сфері фінансування підготовки фахівців військових спеціальностей у ВВНЗ тощо);
- мотиваційний (сукупність адміністративних та соціально-економічних стимулів, які спонукають ВВНЗ забезпечувати належну якість освітнього процесу);
- організаційного (об'єкти, суб'єкти державного управління вищою військовою освітою, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, інституційне середовище їх функціонування);
- політичний (механізми формування та реалізації державної політики у військовій сфері, сфері вищої військової освіти тощо);
- правовий (нормативно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері вищої військової освіти: закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету

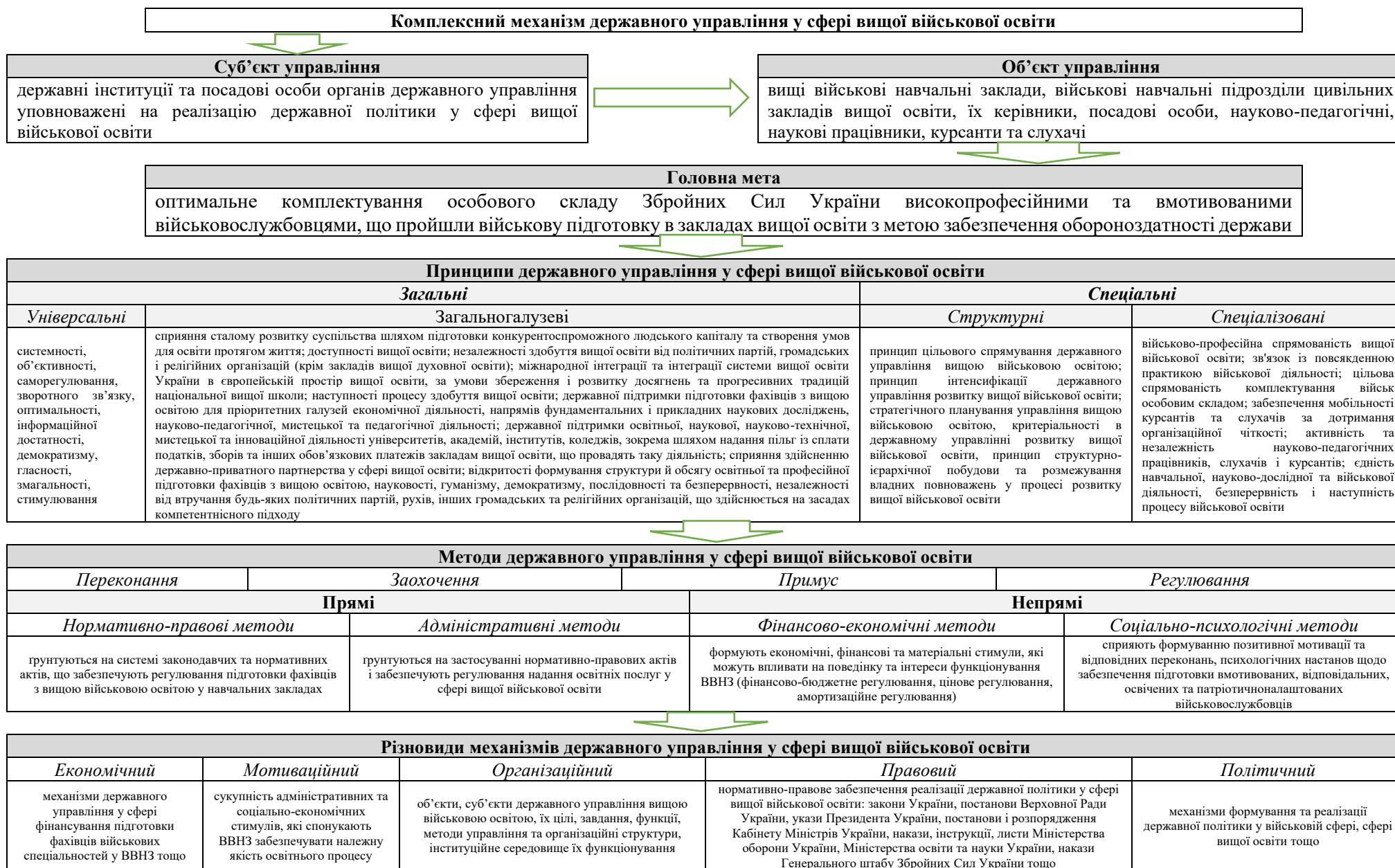

Рис 1.1. Комплексний механізм державного управління вищою військовою освітою в Україні

Примітка. Розроблено автором.

Міністрів України, накази, інструкції, листи Міністерства оборони України, Міністерства освіти і науки України, накази Генерального штабу Збройних сил України тощо).

Таким чином, можна відзначити, що комплексний механізм управління вищою військовою освітою – це багатоаспектна, багатогранна система інструментів і процесів впливу, які в реальній практиці використовуються для отримання того чи іншого результату, як правило, в різних, часом у складних поєднаннях, визначених наборах і комплексах. Тільки на основі науково обґрунтованого, взаємопов'язаного, взаємодоповнюючого використання досить різноманітних за змістом, спрямованістю і силою інструментів впливу можливе здійснення необхідного впливу на процеси підготовки військових кадрів і забезпечення необхідної «ланцюгової реакції» в масштабі країни для отримання намічених результатів і синергетичного ефекту.

1.3. Зарубіжний досвід державного управління підготовкою військових фахівців

Проведене дослідження літературних джерел показує, що при реформуванні системи вищої військової освіти органи державного управління та навчальні заклади стикаються з проблемами, в більшості фактів аналогічними труднощам, які доводилося вирішувати або які вирішуються при підготовці військових фахівців за кордоном. Результати порівняльного аналізу зарубіжного досвіду підготовки офіцерських кадрів дозволяють визначити способи подолання накопичених питань, отримати необхідні дані з іноземного досвіду військово-професійної підготовки офіцерських кадрів і позбутися можливих помилок у підвищенні ефективності розвитку системи вищої військової освіти.

Урахування досвіду військово-професійної підготовки офіцерів у високорозвинених країнах світу набуває особливої важливості у зв'язку з

динамічним розвитком освітніх процесів у вищій військовій освіті, формуванням сучасної освітньої діяльності. Вивчення провідного зарубіжного досвіду із забезпечення якості військової освіти дозволяє встановити перспективні напрями та шляхи розвитку системи вищої військової освіти в Україні.

Сьогодні застосування збройних сил, забезпечених сучасною зброєю і бойовою технікою, вимагає висококваліфікованих офіцерських кадрів. Стан розвитку системи вищої військової освіти офіцерів таких держав, як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Німеччина, Китайська Народна Республіка, Канада, Японія, Індія, Республіка Корея, Турецька Республіка, Фінляндія та її особливостей має велике значення, оскільки дозволяє оцінити підготовку кадрів для збройних сил з виконання бойових завдань і захисту країни від зовнішньої воєнної агресії.

Особливий інтерес у контексті формування системи вищої військової освіти викликає досвід військової освіти офіцерських кадрів у Сполучених Штатах Америки. Військове керівництво США значну увагу приділяє питанням комплектування збройних сил кваліфікованими фахівцями, перш за все, офіцерськими кадрами. Загальну систему підготовки офіцерських кадрів за спеціальностями для збройних сил США можна структурно поділити на три основні групи: військово-навчальні заклади Міністерства оборони; курси позавійськової підготовки офіцерських кадрів резерву (ROTC – Reserve Officers Training Corps) при цивільному вищому навчальному закладі і прямий прийом цивільних осіб на офіцерські посади [195].

Питаннями підготовки офіцерів у збройних силах США займаються децентралізовано командування міністерств видів збройних сил (із координацією управління помічника міністра оборони з особового складу). Таким чином, простежується існуюча вмотивованість командувань та міністерств усіх видів збройних сил (ЗС) США в якісній підготовці офіцерських кадрів для себе. Вони визначають поточні та перспективні потреби в офіцерському складі, розробляють щорічні та довгострокові плани

з набору курсантів і слухачів до навчальних закладів, через підпорядковані органи організовують їх відбір, перевірку та зарахування [42, с. 92].

Система військово-професійної освіти в країні базується на широкій мережі навчальних закладів, які входять до державного сектору американської вищої школи і керуються встановленими стандартами освіти. По завершенні навчання в них офіцерам, поряд із видачею документа про отримання відповідної військової освіти, присвоюються відповідні ступені професійної освіти:

- ад'юнкт-бакалавр (після дворічного коледжу, середній освітній ступінь);
- бакалавр (після чотирирічного навчання у ВНЗ, вищий освітній ступінь 1-го рівня);
- магістр (після однорічної програми дослідницької або професійної школи, вищий освітній ступінь 2-го рівня);
- доктор (після дворічної програми дослідницької та професійної школи і захисту дисертації, науковий ступінь вищої освіти) [164, с. 12-13].

У цивільних навчальних закладах, що мають курси ROTC, проводиться вища спеціальна загальноосвітня і загальна військова підготовка. Система військової освіти в США відрізняється гнучкістю. Кількість навчальних центрів і шкіл, а також курсів підготовки, перепідготовки та удосконалення в рамках Міністерства оборони постійно змінюється в залежності від потреби в тих чи інших фахівцях і військово-політичної обстановки. Відмінною особливістю підготовки в ЗС США є постійне вдосконалення офіцерів; при цьому воно здійснюється цілеспрямовано, за вузькою спеціалізацією перед призначенням.

Так, після закінчення військового училища або курсів ROTC офіцери направляються на курси підготовки до служби на конкретній посаді, за певною спеціальністю, експлуатації конкретних зразків зброї та військової техніки. Те саме відбувається при підготовці до служби на різних командних ланках. Командування ЗС США вітає і заохочує прагнення офіцерів удосконалювати

рівень своєї цивільної освіти. Тому офіцери, які мають більше двох років вислуги на офіцерських посадах, можуть заочно навчатися в цивільних вищих навчальних закладах з метою отримання (підвищення) наукового ступеня, а офіцери з вислугою понад 10 років – очно [192].

Для підвищення рівня загальноосвітньої та професійної підготовки військовослужбовців у США функціонує Інститут заочного навчання військовослужбовців Міністерства оборони (МО) США (з багатьма відділеннями в різних регіонах). До завдань Інституту входить також надання їм допомоги в отриманні середньої професійно-технічної та вищої освіти (отримання ступеня ад'юнкт-бакалавр, бакалавр або магістр). Одним із основних джерел комплектування офіцерського корпусу регулярних ЗС США (40% потреби в офіцерах) у даний час є випуск офіцерів резерву на курсах позавійськової підготовки при цивільних вузах – ROTC. Те саме стосується офіцерів медичних спеціальностей, рідкісних технічних спеціальностей. Випускники військових училищ видів ЗС США складають всього лише до 10% щорічного поповнення, що дешевше, ніж готувати більшу частину у військових навчальних закладах. Але при цьому випускники військових училищ займають більш привілейоване становище відносно інших офіцерів і швидше просуваються по службі [88, с. 13-14].

Також велику увагу керівництво МО США приділяє підготовці майбутніх офіцерів до роботи з особовим складом і формуванню у майбутніх офіцерів твердих командних і військово-педагогічних навичок [111, с. 20-21].

У збройних силах Сполученого Королівства сформувалася система військово-спеціальної підготовки офіцерського складу стратегічних ядерних сил, що дозволяє отримати якісну освіту і володіє, за оцінкою фахівців у самій країні і за кордоном, досить високою результативністю. Офіцерський корпус готується у військово-навчальних закладах центрального підпорядкування і видів збройних сил. Кадрові офіцери й офіцери короткострокової служби молодшої і середньої командної ланки готуються в Сандхерстському військовому училищі [3, с. 180].

До училища приймаються особи віком від 17,5 до 25 років, які отримали середню загальну освіту і мають відповідні показники в навчанні, а також студенти університетів і випускники шкіл, які уклали контракт з командуванням стратегічних ядерних сил, яке в останні два роки навчання у ВНЗ надає учням фінансову підтримку. Термін навчання складає два роки. Після закінчення коледжу випускники проходять курс загальної військової підготовки (7 місяців) і направляються до навчальних центрів для спеціалізації. Після навчання і несення служби у військах випускники направляються для подальшого навчання в Кембриджський університет (Кембриджшир) або Шрівенгемській військово-науковий коледж. Після двомісячної підготовки в Сандхерстському військовому училищі (збір проводиться в період навчання в університеті) вони отримують тимчасове звання лейтенант і грошове утримання на період навчання. Випускники університету приймаються в училище як офіцери-слухачі і проходять курс військово-спеціальної підготовки. Потім вони отримують направлення у війська для проходження служби відповідно до контракту. Навчання в Сандхерстському училищі для майбутніх офіцерів стратегічних ядерних сил є обов'язковим. Випускникам присвоюється первинне офіцерське звання другий лейтенант.

Командний склад резервних формувань поповнюється, головним чином, за рахунок курсів позавійськової підготовки офіцерів резерву. Її початковий етап становить система довійськової підготовки молоді, що діє при середньоосвітніх навчальних закладах. Другий етап – курси позавійськової підготовки офіцерських кадрів резерву, що діють при 19 університетах і коледжах. Близько 30% слухачів курсів позавійськової підготовки складають жінки. Курси більшості цивільних ВНЗ контролюються комітетами військової освіти, які є сполучною ланкою між курсами позавійськової підготовки та Збройними Силами.

Особи, які отримали звання офіцера резерву, служать, як правило, в резервних формуваннях. Однак офіцерам резерву за їх бажанням надається

право служити в штабах і частинах регулярних військ терміном до 18 місяців. Раз на три роки офіцери резерву можуть спрямовуватися на стажування до частин і з'єднань як британських збройних сил, так і країн НАТО.

Також нами проаналізовано систему військової освіти офіцерських кадрів Німеччини. Що стосується сучасного бундесверу, то військове командування традиційно приділяє першочергову увагу підготовці офіцерського складу. Кандидатом в офіцери може бути громадянин Німеччини у віці від 17 до 25 років, який має неповну та повну загальну середню освіту, пройшов медичний огляд, перевірку на надійність і тести на професійну придатність для військової служби як офіцер. Відбір кандидатів в офіцери проводиться з цивільної молоді та військовослужбовців бундесверу.

Військово-професійна освіта офіцерських кадрів здійснюється в університетах бундесверу. Кількість учнів точно визначено потребами частин і підрозділів бундесверу. Освітній процес безпосередньо пов'язаний зі змінами, що з'являються у галузі науки, озброєнь, техніки та ін. Протягом навчання слухачі отримують теоретичні, педагогічні навички, спеціальні знання, необхідні для служби у військах [28].

Навчання в університетах відбувається у відносно невеликих групах, що дозволяє викладацькому складу приділяти більше уваги підготовці кожного слухача і курсанта. Слухачі і курсанти університетів бундесверу вивчають значний обсяг гуманітарних дисциплін: основи безпеки, економіку і суспільство, військове право, соціологію, державне і міжнародне право, військову географію, політологію, християнську етику, теорію управління, філософію, педагогіку та психологію, історію, теорію формування особистості, теорію розвитку суспільства, економіку і збройні сили, літературу і мистецтво, іноземні мови та ін. Залежно від майбутньої спеціальності, яка здобувається, на вивчення технічних або гуманітарних дисциплін відводиться від 25% до 50% усього навчального часу.

Вища військово-професійна освіта висококваліфікованих офіцерів здобувається у Військовій академії бундесверу, що дозволило вирішити задачу

відмінностей у підготовці штабних офіцерів для різних видів збройних сил, зважаючи на їх спеціалізацію.

Підготовка штабних офіцерських кадрів має свої особливості та передбачає наступні етапи.

Перший етап підготовки – курс базової підготовки офіцерських кадрів для служби у штабах бундесверу, курс спеціальної підготовки і підвищення кваліфікації. Базовий курс (термін курсу – 3,5 місяця) проходять всі слухачі за єдиною програмою, незалежно від виду збройних сил. Курс передбачає вивчення військової безпеки держави, загальної організації та системи управління військами, а також філософську підготовку. По закінченні навчання здаються 1 усний та 3 письмові іспити.

Другий етап підготовки – курси для служби у штабах. На курси старші офіцерські кадри спрямовуються по закінченні курсу базової підготовки. Відбирає їх управління офіцерів Міністерства оборони Німеччини за рекомендацією штабів дивізій. Освіта старших офіцерських кадрів відбувається з урахуванням їх цільового призначення.

Третій етап – курси спеціальної підготовки і підвищення кваліфікації (термін навчання – до 10 тижнів). На курсах здійснюється підготовка старших офіцерів, генералів і адміралів, а також цивільних службовців перед призначенням їх на вищу службу в штаби НАТО [99].

Щороку в Академії бундесверу на всіх курсах може займатися лише до 2 тисяч офіцерів бундесверу і група іноземних військовослужбовців або цивільних осіб, прийнятих у рамках військового співробітництва та військової безпеки.

Нами також була також досліджена система підготовки офіцерських кадрів Індії. У мирний час збройні сили Індії вдосконалюють порядок комплектування військ особовим складом і форм несення служби за рахунок набору добровольців із числа громадян, незалежно від їх релігійної приналежності.

Навчання офіцерських кадрів відповідних видів збройних сил базується

на реалізації освітніх програм третього рівня військово-професійної освіти: загальноосвітня і первинна військова підготовка; військова підготовка в коледжах і училищах для всіх видів збройних сил; перепідготовка на основних курсах і вдосконалення військових знань, у тому числі навчання в зарубіжних військових навчальних закладах на курсах підвищення кваліфікації.

Відбір абітурієнтів та поповнення військово-навчальних закладів Збройних сил Індії відбувається за рахунок випускників початкових військово-навчальних установ, Кадетського корпусу Індії, випускників та студентів цивільних університетів і коледжів, а також найбільш підготовлених матросів і солдатів, що мають схильність до військової служби.

Загальноосвітню і первинну військову підготовку курсанти сухопутних військ отримують протягом 3 років в армійському відділенні Національної військової академії (м. Кхадаквасла) або в Коледжі Сухопутних військ (м. Пуна). По закінченні навчання курсанти направляються на наступну підготовку до Військової академії (м. Дехра Дун) Індії з терміном навчання 1-1,5 р., після чого їм присвоюються офіцерські звання [96, с.35].

Підготовку в коледжах і училищах для всіх видів Збройних сил проходять офіцери у званні від капітана і вище, з посад командира роти/дивізії та їм рівних, які мають позитивні рекомендації та атестації, успішно склали вступні іспити.

Офіцерський склад поділяється на 2 види: кадрова і некадрова служба офіцерів. Кадровий корпус офіцерів формується за рахунок випускників військових навчальних закладів Індії. Некадровий корпус офіцерів формується, головним чином, із цивільних осіб, які мають вищу освіту і виявили бажання тимчасово служити в Збройних силах. Перевага при цьому надається особам із медичною і технічною освітою.

Для нашого дослідження також представляють інтерес особливості військової освіти офіцерів Канади. Структура Збройних сил Канади подібна за структурою до Збройних сил Великобританії. Офіцерські кадри для всіх видів Збройних сил спочатку готують у школі управління і вербування Збройних сил

Канади і окремо в Королівському військовому коледжі в Онтаріо. Після навчання вони розподіляються по країні для військової служби за фахом.

Програма допомоги в рамках військово-професійної освіти (Military Training Assistance Program, МТАР) була започаткована урядом Канади в шістдесятих роках ХХ століття. Так, в рамках програми МТАР були розроблені програми для розвинених країн Центрально- і Південноамериканського, Карибського, Азійсько-Тихоокеанського, Африканського та Близькосхідного регіонів.

Програма військової освіти відіграє особливу роль у підготовці офіцерських кадрів і фахівців, які потрібні при проведенні миротворчих операцій. Зокрема, базою програми є військово-професійна підготовка і мовна підготовка іноземців. Щороку у військово-навчальних закладах Канади проходять підготовку близько 700 миротворців. Мовна підготовка здійснюється в центрі іноземних мов на військових базах Сент-Жан і Борден, а методична підготовка викладачів англійської мови відбувається в школі іноземних мов в Оттаві.

Військова підготовка військовослужбовців для миротворчих місій здійснюється в училищі миротворчих сил ім. Л. Пірсона, а спостерігачів – офіцерів миротворчих місій ООН – в навчальному центрі на військовій базі Кінгстона. Програма військової освіти додатково до миротворчої та мовної підготовки військовослужбовців передбачає участь спецпредставників зарубіжних країн у короткострокових курсах: управління оборонними ресурсами, військова безпека держав і цивільно-військові відносини.

Також нами досліджена система підготовки офіцерських кадрів Республіки Корея (Південна Корея). Керівництво Південної Кореї, діючи в сферах концепції національної оборони в ХХІ столітті, як основний напрям військового будівництва розглядає створення сучасних компактних Збройних сил, здатних забезпечити військову безпеку держави у стані постійно змінюваною суспільно-політичної обстановки.

Військова підготовка офіцерів для Сухопутних військ здійснюється в

Академії військ, Командно-штабному коледжі та Університеті оборони Південної Кореї, на різних курсах підготовки офіцерських кадрів при цивільних вузах, училищах молодих фахівців, навчальних центрах різних родів військ.

У даний час у збройних силах Південної Кореї реалізується принцип безперервної військово-професійної освіти для офіцерських кадрів. Згідно з ним здійснюється навчання офіцерського корпусу в командно-штабному коледжі (до 1 року), Університеті національної оборони (11 місяців), на офіцерських курсах підвищення кваліфікації (унтер-офіцери – 5 місяців). Проводиться також обов'язкова допідготовка офіцерських кадрів перед вступом на вищі посади. Так, для командирів полків і батальйонів передбачений курс протягом 2 місяців, а для командирів дивізій – один тиждень. Також офіцерські кадри у званнях до підполковника (капітана 1 рангу) спрямовуються на навчання до військово-навчальних та цивільних закладів зарубіжних держав.

Головними формами бойової та оперативної підготовки є командно-штабні і військові навчання, тактично-спеціальні заняття підрозділів і частин для Збройних сил, перевірка боєздатності, збори військовослужбовців різних категорій. Більш того, Сухопутні війська часто залучаються до участі в міжнародних навчаннях.

Нами було проаналізовано систему військової освіти офіцерських кадрів Збройних сил Китайської Народної Республіки. Реалізація програми вдосконалення Народно-визвольної армії Китаю (далі – НВАК) серйозно загострила проблему дефіциту підготовлених військових фахівців для керівництва й обслуговування високотехнологічних систем озброєння і сучасної військової техніки. НВАК змушена комплектувати особовий склад, в основному, за рахунок сільської молоді, що має найнижчий рівень загальноосвітніх та особливо технічних знань. Таке становище поставило перед НВАК завдання створити дієву систему підготовки технічних військових фахівців. Шляхом проведених реформ було сформовано два

варіанти залучення до армії Китаю технічно грамотних кадрів для навчання їх за технічними спеціальностями для потреб збройних сил.

Перший варіант полягав у тому, що високоперспективним військовослужбовцям, у яких термін служби 2 роки, пропонувалося продовжити службу на чотири роки. Контрактні військовослужбовці були направлені у військову школу підготовки технічних фахівців. Випускникам після підготовки присвоювалися офіцерські звання та видавався відповідний документ про отримання спеціальності. Нововведення стало ефективним. Контрактники разом із офіцерським складом становлять кадрове ядро НВАК. Вони не лише успішно засвоюють грамотне управління й обслуговування зброї та техніки, але ще й беруть участь у заходах виховання особового складу, підтримці статутного порядку і збереженні високого морального духу солдатів-строковиків.

Другий варіант передбачав залучення на військову службу випускників технічного профілю, які отримали освіту в цивільних середніх і вищих навчальних закладах. Вони проходили підготовку з технічних спеціальностей, після підготовки їм присвоювали первинне офіцерське звання. На військову службу призивають випускників технічних університетів і коледжів у віці від 19 до 23 років.

У 2016 р. відбулася Всеармійська конференція для вдосконалення навчання і бойової підготовки слухачів та курсантів. На конференції було запропоновано перейти від підготовки військовослужбовців зі знанням механізованої війни до формування офіцерських кадрів нового типу, здатних вести бойові дії в умовах інтелектуального і технічного розвитку. Сформовані в ході конференції висновки були закріплені в задачах бойової підготовки, що вступили в силу у 2019 р. У цьому документі особливу увагу приділено навчанню і підготовці військовослужбовців до проведення міжвидової військової діяльності. Наголос був зроблений на формування в особового складу НВАК компетентностей, необхідних знань щодо ведення бойових дій в умовах інтелектуального і технічного розвитку із застосуванням

високотехнологічних інформаційних засобів. Відповідно до стратегії підвищення ефективності підготовки офіцерських кадрів, викладеної в задачах бойової підготовки в НВАК було прийнято до впровадження багаторівневу систему відбору кандидатів для підготовки висококваліфікованих технічних військових фахівців.

У лютому 2017 р. постійний комітет вніс пправки до закону Китаю про військову службу і «Положення про гарантії офіцерам, звільненим з військової служби». Важливими змінами щодо організації призову на військову службу в даний час стало зниження призовного віку юнаків при одноразовому його збільшенні для випускників університетів і коледжів до 25 років та скасування відстрочок від призову для цієї категорії цивільної молоді. Ці зміни зумовили збільшення обсягу призову і розширили можливості відбору найбільш підготовленою молоді на військову службу з військово-технічних спеціальностей. В інтересах більш ефективного використання кадрових ресурсів у Китаї триває робота з розвитку мобілізаційної структури.

На сьогодні в Китаї сформована мережа військових вищих навчальних закладів, які виконують завдання з підготовки кадрів для Збройних Сил КНР. У систему військово-навчальних закладів з підготовки офіцерського та начальницького складу входять Університет національної оборони, Науково-технологічний Університет національної оборони, Командна академія військово-повітряних сил, Командна академія військово-морських сил.

Університет національної оборони – це вищий військовий навчальний заклад, безпосередньо підпорядкований Міністерству оборони КНР і виконує завдання з підготовки офіцерських кадрів вищого рівня для СВ, ВПС, ВМС КНР, військових теоретиків, штабних командирів і фахівців вищого рівня; вивчення питань військової безпеки і вдосконалення оборони. Базовий факультет є основним, на який набір слухачів відбувається з офіцерів. Термін навчання – 12 місяців. Після навчання на цьому факультеті можна отримати генеральське та адміральське звання. Одним із найважливіших напрямів є підготовка наукових кадрів. Процес підготовки цих категорій

характеризується високим ступенем напруженості і триває від 2 до 3 років за різними формами навчання (докторанти – до 3 років і магістранти – 2 роки). Навчання іноземних слухачів відбувається на спеціальному факультеті, на якому навчаються офіцери командних спеціальностей вищого і середнього рівнів. Термін навчання – від 3 до 12 місяців.

Науково-технологічний Університет національної оборони – це вищий військовий навчальний заклад, безпосередньо підпорядкований Міністру оборони КНР і виконує завдання з підготовки фахівців управлінського і технічного профілю вищого рівня. При університеті функціонує докторантура, магістратура та бакалаврат. У докторантурі навчаються кадри за напрямками: інформаційні системи, механіка твердих тіл, теорія і застосування автоматичного контролю, аеродинаміка, програмне забезпечення, сигналізація й управління, теорія комп'ютерних систем і структур, застосування інформаційних систем; у магістратурі відкрито більше 40 спеціальностей.

Командна академія ВПС КНР навчає командні кадри вищого і середнього рівня та штабних фахівців для армії, а також займається підготовкою наукових кадрів. Командна академія ВМС КНР займається підготовкою наукових кадрів за спеціальностями: військово-морська стратегія, воєнна наука, воєнна історія, військово-морське мистецтво, загальновійськова тактика, військове керівництво ВМС [99].

Також у Китаї функціонує 10 училищ з підготовки офіцерських кадрів для Сухопутних військ, Артилерійська академія та Академія бронетанкових військ НВАК. Училища навчають командирів взводів для піхоти за 4-річною програмою, а також проводять навчання керівного складу бригади.

Важливим завданням Інженерної академії бронетанкових військ є підготовка кадрів для армії Китаю за спеціальностями на чотирьох рівнях: у докторантурі, магістратурі, за програмою основного курсу і з отриманням спеціальної освіти. Цей військовий ВНЗ у Збройних силах КНР готує наукові кадри в рамках технічних наук, воєнних наук і природничих наук. Артилерійська академія готує інженерні та командні артилерійські кадри для

армії Китаю.

Центри підготовки, перепідготовки та підвищення за різними військовими спеціальностями створені в інтересах Сухопутних військ НВАК для навчання особового складу, який розташовується у військових округах.

Особливий інтерес становить також система підготовки офіцерів Туреччини. Підготовці офіцерського корпусу в Туреччині приділялася велика увага з часів Османської імперії.

Основними навчальними закладами в підготовці офіцерів Збройних сил Туреччини є такі вищі військово-навчальні заклади: Сухопутні війська – «Кара харп Окулов», Військово-морські сили – «Деніз харп Окулов» і Військово-повітряні сили – «Хава харп Окулов». У цих військових ВНЗ курсанти здобувають середню військову і вищу професійну освіту. Термін навчання у військових вузах складає 4 роки. По завершенні навчання випускникам присвоюється офіцерське звання лейтенант. Далі випускники, як правило, направляються на навчання строком на 1-2 роки за специфікою видів військ і служб [67].

В освітньому процесі впроваджуються різноманітні, більш ефективні методи і модернізуються матеріальні засоби навчання. Головне значення надається фізичній і морально-психологічній підготовці офіцерських кадрів, що допомагає формуванню у них вольових якостей і фізичної стійкості, які необхідні для аналізу обстановки та оперативного прийняття рішень у різноманітних бойових умовах.

Турецькі офіцери отримують вищу військову освіту у військових академіях за видами збройних сил Туреччини. Щорічний прийом із складанням конкурсних іспитів і термін навчання слухачів-офіцерів становить два роки. Програма освіти ділиться на дві частини, що складаються із компонентів з оперативного мистецтва і загальних питань боєздатності. Основним завданням військових академій є підготовка кращих офіцерських кадрів для служби в органах управління Збройних сил Туреччини.

Слухачами-офіцерами факультету стратегічного проєктування

військових дій і керівництва збройними силами є старші офіцери і генерали оперативних командувань та головних управлінь Міністерства національної оборони, Генерального штабу Збройних сил Туреччини. Основну частину слухачів-офіцерів факультету стратегічного проєктування в галузі управління державою, економікою і соціальною сферою складають чиновники держапарату, діяльність яких прямо пов'язана з питаннями військової справи: співробітники міністерств та інших державних інституцій.

Крім викладачів ВНЗ, лекції з основних питань міжнародної та державної безпеки читають представники державного і військового керівництва, уряду, командування Збройних сил, послы деяких зарубіжних держав, що дозволяє готувати високоосвічених фахівців у сфері безпеки і національної оборони. На військову службу разом із чоловіками приймають офіцерів-жінок.

Офіцерський склад Збройних сил Туреччини є одним із найбільш підготовлених у Близькосхідному регіоні, який має фактичний досвід проведення воєнних операцій та реалізації миротворчої місії [67].

Нами також проаналізована систему підготовки офіцерів Збройних сил Японії, яка включає початкову підготовку, підготовку офіцерських кадрів командного і вищого командного складу, а також удосконалення отриманих знань, умінь і навичок у ході повсякденної підготовки військовослужбовців.

Початкова підготовка офіцерських кадрів відбувається у військових ВНЗ і військово-медичному коледжі, а також в офіцерському училищі за різними видами військ. Оперативна підготовка офіцерів командного складу здійснюється на курсах при офіцерському училищі. Метою навчання на курсах є підвищення якості підготовки та підвищення рівня знань молодих офіцерів з обраної ними спеціальності.

По завершенні навчання офіцери розподіляються в війська на заздалегідь приготовані для них посади, які вони займали до прибуття на курси. Деякі випускники після спецперевірки направляються на офіцерські курси військової підготовки. Старші офіцери командного складу у віці до

45 років отримують вищу військову освіту у Військово-дослідному інституті і Командно-штабному коледжі. Термін навчання – 24-28 тижнів.

Командно-штабний коледж єдиного комітету (Joint Staff) начальників штабів готує командний корпус для різних родів військ із питань організації взаємодії між різними видами Збройних сил Японії. По завершенні 40-тижневого навчання офіцери отримують звання підполковник. А ще офіцери Японії здійснюють підготовку у військово-навчальних закладах США. Система військово-професійної освіти офіцерських кадрів Збройних сил Японії мало чим відрізняється від системи військової підготовки, прийнятої на Заході.

Розглянемо практичне втілення засад військової освіти на прикладі Фінляндії. Фінляндія не є членом НАТО, як і Україна, але підтримує активні зв'язки з Альянсом, у тому числі й у сфері підготовки військових спеціалістів. Досвід Сил оборони Фінляндії важливий для України у контексті схожих параметрів збройних сил (чисельність воєнного часу складає 280 000 бійців), а видатки на оборонну сферу – 4,11 млрд проти 255 000 бійців та 3,7 млрд (2019 р.) та 5,5 млрд (2020 року) в Україні. Схожими є і виклики військового характеру через схоже джерело небезпеки в особі РФ.

Вищу військову освіту військовослужбовці отримують в Академії національної оборони (АНО) оборонних сил Фінляндії. Даний навчальний заклад надає освіту університетського рівня й одночасно є центром військової науки та освіти. На увагу заслуговує те, що відповідно до положення АНО їй підпорядковуються всі училища видів збройних сил і школи родів військ. Основними завданнями даного військового закладу є навчання, підготовка і додаткова освіта офіцерів національних ЗС, а також проведення військово-прикладних досліджень. Поряд з цим на базі АНО організовуються курси з військово-політичної тематики для представників вищої ланки державного управління та підприємців країни. У складі Академії є ряд кафедр, у тому числі стратегічних досліджень, тактики, озброєння і військової техніки, педагогіки і

психології, військової соціології та поведінки, мовної підготовки, військової історії.

Також на базі АНО організована кадетська школа (термін навчання чотири роки), курсанти якої здобувають вищу військову освіту, і після випуску їм присвоюється офіцерське звання лейтенант. У подальшому кадрові офіцери, які прослужили після випуску з кадетської школи або училища чотири-п'ять років, а також офіцери резерву приймаються на так звані капітанські курси, термін навчання на яких становить три роки. Після їх закінчення випускники отримують ступінь бакалавра військових наук. Далі, через три-чотири роки по закінченні капітанських курсів, офіцери можуть пройти дворічний курс удосконалення, після чого отримують ступінь магістра військових наук.

Офіцери резерву, які отримали ступінь бакалавра в цивільному вузі, можуть прослухати курс додаткових предметів за базовою військовою підготовкою протягом першого року навчання в АНО. Як додаткова освіта при Академії є 12-місячні курси підготовки старших штабних офіцерів. Кращі їхні випускники можуть бути згодом зараховані на 12-місячні курси тотальної оборони. На вищевказаних курсах слухачам викладаються предмети військово-політичної спрямованості оперативного і стратегічного рівня. Підготовка кадрових офіцерів усіх видів збройних сил і прикордонних військ з вищою цивільною та середньою військовою освітою починається в кадетській школі (о. Сантахаміна, м. Гельсінкі) та завершується у школах видів ЗС і родів військ [83].

Кадрові офіцери становлять найбільш високоосвічену і навчену частину офіцерського корпусу ВС Фінляндії. У зв'язку з нечисленністю Збройних сил країни в ході підготовки цього контингенту для всіх видів ЗС використовується багато спільних елементів, єдині навчальні програми і загальна матеріальна база. Для них встановлена єдина система проходження служби і підвищення рівня професійної майстерності. Підготовка офіцерського корпусу для проходження дійсної військової служби

здійснюється, головним чином, в Училищі національної оборони, офіцерських школах видів ЗС і Академії національної оборони. Офіцери, які закінчили Училище національної оборони і школи видів ЗС, не пройшовши навчання в Кадетській школі, не можуть отримати протягом служби звання вище капітана.

У Кадетську школу приймаються політично благонадійні громадяни у віці до 24 років, придатні до служби в ЗС за станом здоров'я, які мають середню освіту та пройшли строкову військову службу і закінчили школу офіцерів резерву або перший курс Училища національної оборони.

Протягом першого року навчання кадети всіх видів збройних сил вивчають загальну тактику, військову педагогіку та психологію, загальновійськові статuti, воєнну історію, технічні та суспільні дисципліни, завдання, бойовий склад і озброєння родів військ і служб, а також проходять вогневу і фізичну підготовку.

Другий рік передбачає для частини кадетів проходження спеціалізації в училищах родів військ, а для майбутніх загальновійськових командирів – продовження навчання в Кадетській школі.

Для завершення навчання кадети родів військ СВ повертаються в Кадетську школу, а кадети ВВС і ВМС продовжують навчання відповідно в льотному (н.п. Каухава) і військово-морському (м. Гельсінкі) училищах. Проте випускні іспити і церемонія випуску проводяться в Кадетській школі. По закінченні, її випускникам указом президента Фінляндії присвоюється військове звання старший лейтенант. Щорічний випуск становить 90-120 осіб [83].

По закінченні кадетської школи офіцери ВПС, перш ніж вони стануть пілотами бойових літаків, протягом року проходять додаткову підготовку в бойових частинах. Ряд фахівців вузького технічного профілю, а також лікарі, музиканти і священники поступають для проходження служби в ЗС на офіцерські посади з цивільного сектору на конкурсній основі. При цьому їм присвоюється військове звання, відповідне займаній посаді, і вони проходять

додаткову підготовку з військово-облікової спеціальності. В ході подальшої служби кадрових офіцерів передбачається обов'язкова періодична перепідготовка на різних курсах при школах родів військ і Академії національної оборони.

Через три-чотири роки по завершенні кадетської школи для отримання військового звання капітан практично всім офіцерам необхідно закінчити курси підвищення кваліфікації. Офіцери СВ проходять ці курси при школах родів військ, а офіцери ВПС і ВМС – при відповідних школах видів збройних сил. Термін навчання – п'ять тижнів. Важливим етапом отримання військової освіти є навчання офіцера на курсах при Академії національної оборони, які включають в себе курси старших офіцерів і курси офіцерів Генерального штабу.

На курси старших офіцерів приймаються офіцери, які прослужили по закінченні курсів підвищення кваліфікації три-п'ять років. Тривалість навчання складає один навчальний рік. Програма передбачає вдосконалення знань із військової спеціальності, детальне знайомство зі специфікою служби штабів у мирний і воєнний час. По закінченні курсів офіцер має право на отримання військового звання майор і вважається здатним виконувати обов'язки, передбачені в ході військової служби на командних, штабних і технічних посадах в ланці «полк-бригада».

Студенти, які закінчили ці курси з відзнакою, можуть продовжити навчання на курсах офіцерів головного штабу. Останні комплектуються, крім того, офіцерами, які пройшли конкурсний відбір і успішно склали вступні іспити. В ході навчання тривалістю один навчальний рік вони отримують вищу військову освіту, а також право на отримання військового звання підполковник і вважаються здатними виконувати свої обов'язки на штабних і командних посадах середньої та вищої ланок управління.

Крім того, для офіцерів, що плануються до призначення на вищі керівні посади, при Академії національної оборони організовуються такі курси: начальників родів військ; начальників тилу, служб тилу та технічних служб;

старшого командного складу, а також курси для вищого керівництва ВС. Тривалість навчання на цих курсах становить від 2 до 5 тижнів.

У Збройних силах Фінляндії для офіцерів у званні полковник/капітан 1-го рангу введена система призначення на так звані тимчасові посади. Контракт підписується добровільно, на термін від 3 до 5 років. По закінченні його офіцер або звільняється в запас, або підписує новий контракт [83].

Для вищого командного складу фінляндських Збройних сил, керівництва міністерств і відомств, керівників різних галузей економіки, відповідальних за планування та проведення заходів переведення держави на воєнний час, при АНО організовуються курси тотальної оборони (чотири рази на рік, кожен тривалістю до 15 робочих днів).

Командування ЗС Фінляндії в цілому задоволене створеною в національних збройних силах системою військової освіти. Вона забезпечує постійне надходження у війська підготовлених командирів (начальників) усіх ступенів. Проте в даний час в умовах фінансово-економічної кризи спостерігається зниження кількісних і якісних показників набору до вищих військових навчальних закладів країни, що викликає певну стурбованість у військового керівництва.

Окрему увагу також необхідно приділити питанням підготовки військових у Російській Федерації. Військова освіта в Російській Федерації являє собою триступеневу систему отримання середньої загальної та вищої професійної освіти. Підготовка учнів за стандартами середньої загальної освіти здійснюється в кадетських корпусах і училищах, суворовських військових і нахімовських військово-морських училищах. У них проходять навчання учні шкільного віку відповідно до загальноосвітньої програми середньої (повної) загальної освіти з професійною орієнтацією за військово-обліковими спеціальностями. В даний час у Російській Федерації діють 8 суворовських училищ, 7 кадетських корпусів, два кадетські училища, а також пансіон вихованок Міністерства оборони [41]. У цих навчальних закладах здійснюється підготовка до вступу у вищі навчальні заклади.

Організація функціонування і розвитку системи військової освіти – одна з найважливіших функцій управління військової освіти Головного управління кадрів Міністерства оборони Російської Федерації. Реалізація цієї функції включає в себе наступні завдання: визначення напрямів удосконалення системи освіти Міністерства оборони; розробка за участю зацікавлених структурних підрозділів Міністерства оборони пропозицій щодо утворення, реорганізації та ліквідації освітніх організацій Міністерства оборони; координація роботи органів військового управління з питань керівництва військовою освітою; організація роботи з розробки в установленому порядку федеральних державних освітніх стандартів підготовки фахівців з вищою освітою і середньою професійною освітою для Збройних сил; забезпечення розробки зразкових програм підготовки науково-педагогічних кадрів в ад'юнктурі військових освітніх організацій вищої освіти Міністерства оборони та ін.

Військові вищі навчальні заклади в Росії умовно діляться на дві основні категорії. До першої відносяться училища та академії, випускникам яких присвоюється первинне військове звання лейтенант. Вступ до цих навчальних закладів можливий за отримання середньої (повної) загальної освіти в школі або у військових навчальних закладах середньої загальної освіти. Тривалість навчання в цих навчальних закладах становить у більшості випадків 5 років.

До другої категорії відносяться ті академії, до навчання в яких допускаються офіцери з мінімальною вислугою. Для вступу в них також необхідно пройти вступні випробування, а також мати позитивну рекомендацію командування. Тривалість навчання в них варіюється від 2 до 3 років, існує віковий ценз для вступників. До таких навчальних закладів належать:

- Військова академія імені М. В. Фрунзе, здійснює підготовку офіцерів командного та інженерного профілів для загальновійськових частин і з'єднань інших родів військ і спеціальних військ;

- Військово-дипломатична академія здійснює підготовку офіцерів

військової розвідки.

До них же відноситься Військова академія Генерального штабу Збройних Сил Російської Федерації – вищий військово-навчальний заклад, що здійснює підготовку та підвищення кваліфікації старших і вищих офіцерів Збройних сил.

Усього на 1 січня 2021 року в системі військової освіти Міноборони Росії діють 14 військових академій і 8 їх філій, Військовий університет, 12 вищих військових училищ і Військовий інститут фізичної культури, а також два середні військово-навчальні заклади (161 школа техніків і 183 навчальних центри).

У рамках розвитку системи військової освіти і переозброєння російської армії Міноборони Росії особливу увагу приділяє комплексній модернізації інфраструктури та навчально-матеріальної бази військово-навчальних закладів. Ця робота проводиться на основі затверджених Міністром оборони Російської Федерації програм розвитку кожного військово-навчального закладу.

Програми передбачають:

- постачання до ВНЗ сучасних зразків озброєння, військової і спеціальної техніки, а також перспективних навчально-тренувальних засобів;
- нарощування наукового потенціалу військово-навчальних закладів;
- створення інноваційної матеріально-технічної бази для проведення науково-дослідних робіт у сфері оборони і безпеки держави.

За рішенням міністра оборони Російської Федерації з 1 вересня 2016 року підготовка слухачів і курсантів ведеться за електронними підручниками і навчальними посібниками.

Для підготовки слухачів і курсантів підготовлено понад 9 тисяч електронних підручників і навчальних посібників, у тому числі понад 70 базових електронних підручників із загальних дисциплін, які забезпечують загальні підходи в навчанні одночасно у всіх ВНЗ. Їх відрізняють сучасні способи подання інформації (3D-моделювання, інтерактивні додатки,

відеофрагменти тощо), можливість не тільки вивчати навчальний матеріал, але і самостійно перевіряти свої знання і вміння.

У систему підготовки військових кадрів введені нові спеціальності, пов'язані з експлуатацією та використанням робототехнічних систем військового призначення і комплексів з безпілотними літальними апаратами, ІТ-технологіями й автоматизованими системами управління, захистом інформації та інформаційною безпекою.

Крім того, на основі сучасних досягнень науки і техніки та з урахуванням розвитку засобів збройної боротьби скориговані програми навчання ВНЗ за всіма високотехнологічними спеціальностями. Для підготовки офіцерів з експлуатації та застосування робототехнічних комплексів військових ВНЗ розроблений новий федеральний державний освітній стандарт вищої освіти за спеціальністю «Робототехніка військового і спеціального призначення».

ВНЗ Міноборони Росії реалізують актуалізовані федеральні державні освітні стандарти вищої освіти з урахуванням сучасних досягнень військової науки і техніки, передового досвіду військ (сил), отриманого в ході навчань і тренувань, мобілізаційного розгортання військ (сил), особливостей бойового застосування та забезпечення бойових дій при проведенні спеціальних операцій, у тому числі за межами Російської Федерації. При цьому військові стажування та практики слухачів і курсантів сплановані з урахуванням термінів проведення заходів бойової підготовки військ (сил) на навчаннях і тренуваннях.

В останні роки Міноборони Росії особлива увага приділяється залученню у військову освіту і наукову діяльність найбільш здібної молоді. З цією метою створені школи для обдарованих дітей (школа ІТ-технологій у Військовій академії зв'язку, інженерна школа у Військово-повітряній академії і спортивна школа у Військовому інституті фізичної культури). У Московському і Тульському суворовських військових училищах створені наукові класи суворовців.

Для всебічного інформування громадськості про процеси, що відбуваються в системі військової освіти, в Міністерстві оборони видається науково-популярний журнал «Вісник військової освіти». На його сторінках публікуються нормативні правові документи, висвітлюються питання історії освіти, її сучасного стану і перспектив розвитку, обговорюються освітні технології, методики навчання й особливості підготовки військових кадрів. Таким чином, у Міноборони Росії вибудована чітка система підготовки кадрів від вихованця до офіцера, яка дозволяє з урахуванням новітніх досягнень науки і технології здійснювати підготовку фахівців для експлуатації та бойового застосування сучасних і перспективних зразків озброєння і військової техніки.

Подальший розвиток системи військової освіти спрямовано на забезпечення високої якості підготовки військових фахівців, підтримання необхідного рівня підготовленості науково-педагогічних працівників, виконання акредитаційних вимог до укомплектованості професорсько-викладацьким складом ВНЗ, модернізації навчально-матеріальної бази військово-навчальних закладів.

Таким чином, узагальнені матеріали дозволяють відзначити наступні тенденції:

- по-перше, єдиної системи військово-спеціальної підготовки офіцерських кадрів в арміях зарубіжних країн немає, система підготовки офіцерів має свою національну специфіку і відповідає інтересам та традиціям кожної держави;

- по-друге, кількість базових ВНЗ невелика, як правило, по одному-два, що дає можливість досягти концентрації в цих військово-навчальних закладах значних сил, засобів і кращих кадрів професорсько-викладацького складу, а також оптимізації військово-спеціальної підготовки при єдності підходів у методиці і технології навчання та виховання;

- по-третє, в арміях іноземних держав передбачається система освіти або підвищення кваліфікації і перепідготовки на посади з військово-спеціальної

підготовки з короткими термінами навчання;

– по-четверте, терміни навчання офіцерів старшої і вищої ланки при отриманні вищої військової освіти у ВНЗ зазвичай нетривалі, що дає можливість сконцентрувати зусилля на найбільш важливих питаннях і забезпечити зв'язок отриманих знань із військовим досвідом.

Отже, у провідних зарубіжних країнах основними тенденціями розвитку сучасної системи військово-професійної освіти офіцерів є: системний підхід до організації військово-професійної освіти офіцерів; забезпечення безперервності освіти і підвищення кваліфікації військових кадрів; широке застосування у військовому навчанні сучасних інформаційних технологій; науково-дослідний характер освітнього процесу; модульна спрямованість військового навчання; формування високих моральних якостей у слухачів і курсантів вищих військових навчальних закладів.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дисертаційного дослідження висвітлено сутність механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні визначено їх структуру та базові елементи комплексного механізму державного управління вищою військовою освітою в Україні, систематизовано зарубіжний досвід функціонування системи підготовки військових кадрів. Основні висновки та пропозиції зводяться до такого.

1. На основі узагальнення літературних джерел встановлено, що механізм управління включає: цілі управління, елементи об'єкта й їхній зв'язок, на які здійснюється вплив, діяльність в інтересах досягнення цілей, методи впливу, фінансові та матеріальні ресурси управління, організаційний та соціальний потенціали. У свою чергу, державне управління у сфері вищої військової освіти являє собою різновид соціального управління, суб'єктом якого є органи державної влади та їх посадові особи, які уповноважені реалізовувати функції держави у вищезгаданій сфері, а об'єктом – суспільні процеси і відносини у галузі підготовки висококваліфікованих військових

фахівців. Конкретизовано, що державне управління у сфері вищої військової освіти в Україні – це діяльність уповноважених державних органів, технологічний процес підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень у сукупності методів і засобів, за допомогою яких вирішуються завдання держави та її структур різного рівня у підготовці висококваліфікованих військових фахівців, здійснюється прямий і спеціалізований вплив органів управління на підвідомчі їм органи й об'єкти на основі адміністративної відповідальності за виконання рішень.

Конкретизовано сутність механізму державного управління у сфері вищої військової освіти, під яким запропоновано розуміти систему організаційно-правових, фінансових, мотиваційних та інформаційних засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління, призначену для практичного здійснення державного управління підготовкою військових кадрів у вищих військових закладах України та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, важелі, методи, інструменти впливу на об'єкт управління.

2. Обґрунтовано структуру комплексного механізму державного управління вищою військовою освітою в Україні. Доведено, що комплексний механізм державного управління включає в себе цілі та базові принципи реалізації цілеспрямованого впливу, які покликані забезпечити реалізацію державної політики у певній сфері державного регулювання, методи управлінського впливу, економічні, мотиваційні, організаційні, політичні та правові засоби регулювання. Усі елементи механізму державного управління пов'язані між собою та мають характер причинно-наслідкових зав'язків. У механізмі державного управління вищою військовою освітою виокремлено дві групи принципів: загальні (властиві всій системі державного управління) та спеціальні (які відображають специфіку державного управління вищою військовою освітою в Україні); загальні принципи запропоновано розподілити на універсальні та галузеві, а спеціальні принципи державного управління вищою військовою освітою в Україні теж пропонуємо поділити на дві групи:

структурні та спеціалізовані.

Механізм державного управління вищою військовою освітою включає дві групи методів: прямі та непрямі. При цьому до методів прямого впливу віднесено нормативно-правові та адміністративні. За їх допомогою державні інституції безпосередньо впливають на діяльність вищих військових навчальних закладів шляхом встановлення обов'язкових для виконання норм, зокрема щодо необхідності ліцензування та акредитації всіх освітніх програм та отримання ліцензії для надання освітніх послуг. До методів непрямого регулювання віднесено фінансово-економічні та соціально-психологічні методи, які здійснюють опосередкований вплив на діяльність вищих військових навчальних закладів через створення сприятливих умов для їх розвитку, стимулювання та заохочення до підвищення якості надання освітніх послуг.

Уточнено склад комплексного механізму державного управління вищою військовою освітою. Визначено, що його формує сукупність таких механізмів, як: економічний (механізми державного управління у сфері фінансування підготовки фахівців військових спеціальностей у ВВНЗ тощо); мотиваційний (сукупність адміністративних та соціально-економічних стимулів, які спонукають ВВНЗ забезпечувати належну якість освітнього процесу); організаційний (об'єкти, суб'єкти державного управління вищою військовою освітою, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, інституційне середовище їх функціонування); політичний (механізми формування та реалізації державної політики у військовій сфері, сфері вищої військової освіти тощо); правовий (нормативно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері вищої військової освіти).

3. Встановлено, що військово-професійній освіті офіцерських кадрів у військових навчальних закладах іноземних держав притаманні цілісність і безперервність у міру проходження служби офіцерськими кадрами, формування якої відбувалося з урахуванням національних особливостей та освітніх традицій, їй властивий скорочений термін навчання порівняно з

вітчизняними ВВНЗ, відсутність зайвої теоретичної частини у змісті навчальних предметів, взаємозв'язок теорії і практики. При цьому заслуговує уваги міждисциплінарний зміст навчальних занять, створення інтерактивного розвиваючого середовища для слухачів і курсантів, забезпечення безперервності освіти. У військових вузах зарубіжних країн впроваджується системний підхід до організації вищої професійної освіти офіцерів; ведеться перманентна робота із забезпечення безперервності освіти і підвищення кваліфікації військових кадрів; у навчанні широко застосовуються сучасні інформаційні технології; освітній процес має науково-дослідний характер.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях [14]; [15]; [20]; [2].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ВІЙСЬКОВОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правове регулювання управління системою вищої військової освіти в Україні

Сучасні трансформації системи військової професійної освіти в Україні супроводжуються сьогодні зміною традиційних і появою нових способів та механізмів правового впливу на діяльність вищих військових навчальних закладів. Разом з тим специфіка правосуб'єктності вищих військових навчальних закладів зумовлює не тільки особливий правовий статус їх діяльності, а й специфічне положення в освітньому просторі держави і структуру власних органів управління.

Теоретико-правове осмислення адекватного раціонального поєднання суспільних, групових і особистих інтересів при визначенні цивільної правосуб'єктності військового навчального закладу в їх законодавчому закріпленні виступає значущою проблемою розвитку науки державного управління в цілому і реформування військової освіти зокрема. Військові навчальні заклади є невід'ємним суб'єктом державного механізму забезпечення обороноздатності, а регулювання їх відносин з державою, суспільством і громадянами завжди здійснюються нормами Конституції та національного законодавства.

Нормативно-правове регулювання управління системою вищої військової освіти в Україні необхідно розглядати з позицій юридичного та управлінського аспектів. З юридичного боку йде мова про наявність нормативно-правового масиву, регулюючий вплив якого спрямовано на суспільні відносини функціонування механізму вищої військової освіти. А управлінський аспект визначає ефективність функціонування системи

військової освіти і науки у секторі національної безпеки та оборони, забезпеченні державних інтересів та дотриманні міжнародних стандартів, підготовки висококваліфікованих і компетентних військових фахівців для Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки та оборони у мирний час та особливий період.

Сучасна освітня система виникає та розвивається як система відкритого, гнучкого, індивідуалізованого, безперервного освітнього процесу, що триватиме все свідоме життя людини. Повною мірою зазначене є властивим і для освіти військової. Важливою характерною рисою нової освітньої системи і процесів її становлення є глобальність, тобто світовий характер з притаманними глибинними процесами. Ця риса відображає наявність інтеграційних процесів у сучасному світі, інтенсивних взаємодій між державами в різних сферах суспільного життя.

Існують різні шляхи інтернаціоналізації, глобалізації освіти, у тому числі й військової. Однак найбільш перспективний із них – створення освітньої системи на базі глобальної інформаційної інфраструктури, яка розвивається у процесі переходу до інформаційного суспільства. Правове забезпечення модернізації системи військової освіти в Україні відзначається істотним імперативним впливом на всю діяльність вищих військових закладів професійної освіти, інтегруючи їх в єдиний освітній простір Українського суспільства і підвищуючи вимоги до рівня й якості підготовки військових фахівців, оновлюючи та істотно зміцнюючи їх традиційний правовий статус.

Із позицій теорії правове регулювання в юридичній науці України почало ретельно досліджуватись на початку 60-х років XX століття. Сучасна теорія права України зазначає, що правове регулювання є лише однією із форм впливу права на суспільні відносини, це вплив за допомогою специфічних правових засобів – норм права, правовідносин, актів реалізації. На думку сучасного вітчизняного науковця О. М. Мельника, правове регулювання – це здійснення усією системою юридичних засобів державно- владного впливу на суспільні відносини з метою їх порядкування, охорони та розвитку [101].

Для багатьох науковців характерно широке розуміння правового регулювання, намагання охопити зазначеним поняттям всі форми і засоби впливу права на суспільні відносини [84, с.40]. У контексті нормативно-правового регулювання управління системою вищої військової освіти в Україні мова йде про необхідність визначення галузевої приналежності нормативно-правового масиву та вибору відповідного методу правового регулювання.

Серед науковців немає одностайного підходу щодо дефініції «правове регулювання». У юридичній енциклопедії правове регулювання (від латин. *regulare* – спрямовувати, впорядковувати) визначається як один із основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави. Зауважимо, що в теорії права під означеним терміном розуміють здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону та розвиток або здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування. В юридичному словнику правове регулювання визначається як державна форма впливу на суспільні відносини, що здійснюється за допомогою норм права та інших юридичних засобів. За допомогою правового регулювання встановлюються межі правомірної поведінки учасників суспільного життя, їх права та обов'язки, гарантії реалізації прав та обов'язків, визначаються заходи юридичної відповідальності за правопорушення, процесуальні основи їх застосування [184,с.622].

У юридичній літературі по-різному визначають поняття правового регулювання та механізму його здійснення. Найбільш важливою при цьому є вказівка на те, що правовим регулюванням є вплив держави на суспільні відносини, що такий вплив має на меті впорядкувати суспільні відносини у відповідності до суспільних потреб, а також те, що впорядкування суспільних відносин здійснюється з допомогою певних юридичних засобів [26].

Сьогодні на законодавчому рівні присутній механізм функціонування військових вищих навчальних закладів та військових навчальних підрозділів у закладах вищої освіти.

Так, відповідно до спільного Наказу Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти» від 15.08.2018 № 910/412, яким визначено, що військові навчальні підрозділи створюються, реорганізуються і ліквідовуються рішенням Кабінету Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, погодженим із центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані вищі навчальні заклади.

Військові навчальні підрозділи функціонують з метою:

- 1) підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації військових фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів для проходження військової служби за контрактом у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, а також правоохоронних органах спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту (далі – Збройні Сили України та інші військові формування);
- 2) військової підготовки студентів ВНЗ за програмою підготовки офіцерів запасу;
- 3) організації та проведення наукової, науково-технічної діяльності;
- 4) підготовки наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників для Збройних Сил та інших військових формувань;
- 5) здійснення військово-патріотичного виховання.

Таким чином, можна констатувати явне адміністративно-правове спрямування нормативно-правового регулювання з можливістю використання властивого йому адміністративно-імперативного методу впливу на суспільні відносини.

Грунтовний аналіз категорії правового регулювання здійснено В. Спасенком, який наголошує, що: «На наше переконання, найбільш точно віддзеркалює зв'язки між поняттями «правове регулювання» й

«адміністративно-правове регулювання» позиція науковців, які інтерпретують останнє як різновид правового регулювання» [160, с.155].

Привертає увагу думка вчених, які зазначають, що під адміністративно-правовим регулюванням варто розуміти цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових заходів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства й держави [1, с.88].

Під механізмом правового регулювання розуміють сукупність правових засобів, що призначені для упорядкування та узгодження суспільних відносин. Основними елементами є норми права, правові відносини та акти реалізації права, кожний з яких виконує свою функціональну роль у механізмі регулювання завдяки взаємодії з іншими елементами. Поряд із основними елементами до механізму правового регулювання включають акти тлумачення, правову культуру, правотворчість, законність, юридичні факти, акти застосування норм права, які виконують роль допоміжних засобів у регулятивному процесі. До засобів цього рівня відносять і юридичну відповідальність, яка також сприяє регулятивному процесу, підвищує ефективність дії права [155, с.25].

Створення єдиного, цілісного механізму правового регулювання діяльності вищого військового навчального закладу має спиратися на базу вже сформованих і ефективно діючих правових інститутів вітчизняного освітнього законодавства з тим, щоб забезпечити комплексне і системне регулювання відносин у сфері військової освіти.

Необхідність врахування військовими вузами інтересів держави для забезпечення обороноздатності, з одного боку, та сучасних трендів щодо розвитку індивідуальних творчих якостей, ініціативного підходу до освоєння знань, навичок роботи в науковій та професійній сферах, забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії з іншого, продиктована зміною правового положення учасників академічної спільноти

У цьому контексті ми бачимо вже активний вплив приватно-правових відносин. У кінцевому рахунку, вибір військового ВНЗ є особистим правом абітурієнта, а навчання у ньому – відповідним правом курсанта (із врахуванням його особливого стану, викликаного прийняттям Військової присяги). Водночас, практика сучасних воєнних конфліктів демонструє необхідність збереження «особливої режимності» правового регулювання військових освітніх закладів.

Актуальність дослідження нормативно-правового забезпечення, що визначає правові засади організації та здійснення освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів, обумовлюється наступним. По-перше, належний рівень правового регулювання впливає на ефективність організації освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів, сприяє забезпеченню публічних інтересів та прав громадян. По-друге, динамічний розвиток суспільних відносин у нашій державі, економічний стан та події на Сході України, що призводять до постійного збільшення «викликів» для вищих військових навчальних закладів, і, власне, правові норми в цій сфері повинні бути спрямовані на те, щоб коригувати організаційно-правові та оперативні заходи підготовки фахівців відповідно до вимог сьогодення.

Нормативно-правові акти, що визначають порядок діяльності вищих військових навчальних закладів, складають правові засади здійснення забезпечення підготовки військових спеціалістів. При цьому правові засади – це «правова основа», джерело, на ґрунті якого будуються різні види діяльності, що стосуються організації діяльності вищих військових навчальних закладів. У нашому розумінні означені правові засади виступають як вихідні, фундаментальні положення у сфері організації забезпечення діяльності вищих військових навчальних закладів.

Дослідження правових актів національного законодавства дозволило нам виділити такі рівні правового регулювання організації забезпечення діяльності вищих військових навчальних закладів: *конституційно-законодавчий, міжнародний, підзаконний та відомчий*. Це формує чітку

ієрархію нормативно-правових актів, формує логічний порядок та є підставою для узгодження нормативно-правових актів: як певну обов'язковість акта взагалі, так і пріоритетність його щодо іншого.

Найвищий ступінь такої пріоритетності характеризується верховенством таких видів нормативно-правових актів, як Конституція України, закони України; проявляється в їх спроможності впливати та безпосередньо регулювати суспільні відносини. Класифікація нормативно-правових актів за юридичною силою має теоретичне та практичне значення, оскільки забезпечує більш повне усвідомлення правової природи відповідного акта, його ознаки, призначення.

Юридична сила нормативно-правового акта – специфічна властивість мати суворо визначене місце серед інших нормативно-правових актів, дотримуватися встановленої субординації. Зазвичай юридична сила акта залежить, за формальною обов'язковістю, від рівня та обсягу повноважень органу, який видає (приймає) цей акт, тобто суб'єкта нормотворчої роботи. Юридична сила нормативно-правових актів визначається Конституцією України і Законом про нормативні акти.

Отже, конституційно-законодавчу базу організації забезпечення діяльності вищих військових навчальних закладів становлять Конституція України, Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145; Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-XII [129]; Закон України «Про Службу безпеки України»; Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII; Закон України «Про інформацію», Закон України «Про державну таємницю». Зазначені законодавчі акти визначають основні завдання і принципи військової освіти, її структуру, систему спеціальних органів управління військово-професійною освітою. Специфіка відносин у галузі військової освіти відбивається в регулюючих ці відносини законодавчих актах, які складають основу норм права. Регулювання базису соціальних відносин у правовій державі в першу чергу висловлюють норми Конституції

України.

У даний час у сфері військової освіти діє також ряд законодавчих положень організаційного та підзаконного нормативно-правового характеру. До них слід в першу чергу віднести: Указ Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153 «Про затвердження Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України»; Постанову Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410 «Про створення єдиної системи військової освіти»; Постанову Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 467 «Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади»; Постанову Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 року № 1134 «Про затвердження нормативів чисельності студентів (курсантів), аспірантів (ад'юнктів), докторантів, здобувачів наукового ступеня кандидата наук, слухачів, інтернів (клінічних ординаторів) на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у вищих навчальних закладах III і IV рівня акредитації та вищих навчальних закладах післядипломної освіти державної форми власності»; Постанову Кабінету Міністрів України від 01 лютого 2012 року № 48 «Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу»; Постанову Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2013 року № 684 «Деякі питання набору для навчання іноземців та осіб без громадянства».

Центральне місце при цьому належить Положенню про вищі військові навчальні заклади, яке включає в себе наступні складові елементи: положення щодо управління навчальним закладом; учасники освітнього процесу (їх права та обов'язки); фінансово-економічні відносини в діяльності навчального закладу; міжнародне співробітництво; контроль за діяльністю навчального закладу.

Відповідно до п. 8 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 467 «Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади» завданнями такого навчального закладу є:

– провадження освітньої діяльності, що забезпечує підготовку військових фахівців за рівнями вищої та військової освіти, а також професійний розвиток військовослужбовців за програмами післядипломної освіти, зокрема:

– підготовка осіб офіцерського складу на основі повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти для здобуття відповідних ступенів вищої освіти та відповідних рівнів військової освіти;

– підвищення кваліфікації військовослужбовців, працівників Збройних Сил, посадових осіб інших складових сектору безпеки і оборони України та державних службовців;

– виконання державного замовлення на підготовку військових фахівців для Збройних Сил та інших складових сектору безпеки і оборони України, а також підготовку військових фахівців іноземних держав;

– здійснення військової підготовки студентів закладів вищої освіти та громадян України, які мають вищу освіту не нижче освітнього ступеня «бакалавр», за програмою підготовки офіцерів запасу;

– здійснення підготовки військовослужбовців та цивільних осіб (студентів) за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб.

Водночас, для військових університетів, академій, інститутів — це також провадження наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в інтересах Збройних Сил та інших складових сектору безпеки і оборони України шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, використання отриманих результатів в освітньому процесі.

Рівні вищої освіти військового навчального закладу відрізняються від цивільного тим, що навчальний заклад здійснює підготовку військових фахівців за відповідними освітніми чи науковими програмами на рівнях вищої військової освіти (тактичний, оперативний, стратегічний) з присудженням відповідного ступеня вищої освіти [135]. Організаційна структура та

чисельність особового складу навчальних закладів визначаються їх штатами (штатними розписами). Також окремо наголошено, що організаційна структура, чисельність особового складу, порядок фінансування та особливості організації освітнього процесу у навчальних закладах розвідувальних органів визначаються актами розвідувальних органів України, якщо інше не передбачено законодавством.

Державний нагляд (контроль) за дотриманням навчальними закладами вимог законодавства у сфері освіти і науки та стандартів освітньої діяльності здійснює МОН, контроль за фінансово-господарською діяльністю, за дотриманням статуту навчальними закладами здійснює державний орган, до сфери управління якого належать навчальні заклади.

Окрему сферу підзаконного нормативно-правового регулювання діяльності вищих військових навчальних закладів становлять нормативні акти МОН загальної дії. До їх числа необхідно віднести: Постанову Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2013 року № 306 «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів»; Постанову Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти»; Постанову Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»; Наказ Міністерства освіти і науки України від 05 лютого 2003 року № 60 «Про затвердження Примірного статуту вищого навчального закладу»; Наказ Міністерства освіти і науки України від 04 червня 2002 року № 321 «Про встановлення нормативів витрат, пов'язаних з проведенням акредитації»; Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 листопада 2013 року № 1541 «Порядок організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства» (зі змінами); Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 жовтня 2019 року № 1254 «Про унесення змін

до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти»; Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2019 року № 977 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»; Наказ Міністерства освіти і науки України від 23 вересня 2016 року № 1142 «Про затвердження Положення про Реєстр вищих навчальних закладів Єдиної державної електронної бази з питань освіти»; Лист Міністерства освіти і науки України від 24 жовтня 2017 року № 1/9-565 «Щодо забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти».

Необхідно наголосити, що окремі положення таких нормативно-правових актів, особливо у частині здійснення ліцензування освітньої діяльності, абсолютно не враховують необхідність обмеження відкритого доступу до окремої інформації, яка стосується діяльності навчального закладу військового спрямування, особливо в частині здійснення ліцензування освітньої діяльності (наприклад, поширення інформації про результати здійснення самоаналізу, технічного обладнання аудиторій та навчальних (тренінгових) центрів та ін.).

Ще одним органічним елементом підзаконного нормативно-правового регулювання діяльності вищих військових навчальних закладів є численні накази МОУ. До числа таких необхідно віднести: Наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства оборони України від 15 серпня 2018 року № 910/412 «Про затвердження Положення про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти»; Наказ Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України від 14 грудня 2015 року № 719/1289 «Про затвердження Інструкції про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу»; Наказ Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України від 19 жовтня 2016 року № 542/1255 «Про затвердження Інструкції про порядок заміщення на конкурсній основі вакантних посад науково-педагогічних працівників у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах

вищих навчальних закладів, що належать до сфери управління Міністерства оборони України»; Наказ Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України від 08 травня 2002 року № 155/291 «Про затвердження Інструкції з планування та обліку діяльності науково-педагогічних (педагогічних) працівників вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, навчальних центрів Збройних Сил України)»; Наказ Міністерства оборони України від 06.03.2020 № 85 «Про затвердження Розподілу академічних (соціальних) стипендій між структурними підрозділами Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, іншими органами військового управління»; Наказ Міністерства оборони України від 24 грудня 1997 року № 490 «Про затвердження Інструкції про порядок переведення, відрахування та поновлення курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів Міністерства оборони України»; Наказ Міністерства оборони України від 11 травня 2016 року № 248 «Про затвердження Особливостей прийому на навчання до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів для підготовки військових фахівців тактичного рівня в умовах особливого періоду»; Наказ Міністерства оборони України від 27 листопада 2017 року № 621 «Деякі питання управління вищими військовими навчальними закладами Міністерства оборони України та військовими навчальними підрозділами закладів вищої освіти»; Наказ Міністерства оборони України від 09 вересня 2015 року № 472 «Про затвердження Положення про екзаменаційні комісії вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів»; Наказ Міністерства оборони України від 21 грудня 2015 року № 744 «Про затвердження Концепції дистанційного навчання у Збройних Силах України»; Наказ Міністерства оборони України від 12 січня 2016 року № 5 «Про затвердження Інструкції про порядок організації і проведення військового (флотського) стажування, навчальної, виробничої, ремонтної, корабельної та інших видів практики курсантів (слухачів, студентів) вищих

військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів»; Наказ Міністерства оборони України від 25 квітня 2016 року № 216 «Про вдосконалення підготовки офіцерських кадрів тактичного рівня та сержантського (старшинського) складу у вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів».

До сфери міжнародно-правового регулювання діяльності вищих військових навчальних закладів у першу чергу необхідно віднести положення Наказу МОУ «Про здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України» від 15 грудня 2017 року № 665, відповідно до якого у рамках міжнародного співробітництва на орган воєнно-політичного співробітництва покладається відповідальність за організацію та координацію виконання таких завдань:

- сприяння розвитку системи військової освіти та науки відповідно до стандартів НАТО;
- організація залучення країн-партнерів до співпраці у галузі військової освіти, вивчення можливостей і умов надання освітянських послуг військовослужбовцям та працівникам Збройних Сил;
- організація підготовки (навчання) представників іноземних держав в Україні [139].

Сучасний етап розбудови вищої військової освіти також пов'язаний з реалізацією положень Програми НАТО «Удосконалення військової освіти» (DEEP). У рамках реалізації Програми НАТО DEEP представники Міністерства оборони України та ЗС України у 2021 році взяли участь у робочих засіданнях з питань підготовки військ, 17 – тактичного планування (18.03.2021 р.), 22 – оперативного планування (25.03.2021 р.), 29 засідань – 30.03.2021 р. [68].

Програма удосконалення військової освіти (DEEP) – це засіб реформування, що надає спеціальну практичну підтримку окремим країнам у розвитку та реформуванні їхніх військових освітніх закладів. Завдяки

розвитку викладацького складу, розробці освітніх програм та їх консультацій DEEP сприяє розвитку оборонного потенціалу та розбудові інституцій. Зміцнюючи демократичні інститути, DEEP робить важливий внесок у зусилля НАТО щодо проєктування стабільності в Євроатлантичному регіоні та за його межами. Програма співпрацює з країнами-партнерами, щоб допомогти визначити потреби та прогалини навчальних закладів у оборонній та військовій сфері. Розробка освітньої програми та розвиток викладацького складу – підкріплюються діалогом між установами країн-партнерів та країн-членів НАТО, а також консультаціями між експертами в окремих практичних сферах [147].

Одним із перспективних напрямів є запровадження процедур планування НАТО, впровадження філософії тренування лідерства (командування місіями, командні групи, взаємовідносини офіцерського та сержантського складу тощо) та реструктуризація професійної військової підготовки офіцерів відповідно до рівнів L1-L5. Звичайно, коли станеться перехід на систему рівнів L1-L5, нам необхідно буде запровадити відповідні курси та синхронізувати ці курси між собою. Також йдеться про огляд системи професійної військової освіти з використанням найкращих практик країн НАТО та оптимізації організаційно-штатних структур закладів, що реалізують курси професійної військової освіти. Інші напрями включають розвиток науково-педагогічного складу ВВНЗ та розвиток магістерських програм, тренування інструкторів в окремих предметах та конкретних галузях, вивчення набутого досвіду, професійний розвиток офіцерського та сержантського складу із паралельним удосконаленням систем управління кадрами, пріоритетними напрямками як для Програми DEEP, так і для діяльності НАТО в Україні в цілому.

Таким чином, вбудованість військових ВНЗ у новий тип освітньої системи висуває перед ними завдання забезпечення гнучкого, індивідуалізованого підходу, що забезпечить безперервність освіти людини протягом всього його життя.

Динаміка і темпи адаптації військових ВНЗ до ринкових відносин залежать від вдосконалення правового статусу військового ВНЗ та встановлення належного співвідношення масштабів їх освітньої діяльності з іншими службовими функціями і завданнями, тобто від досягнення ними правильного балансу між загальною та спеціальною цивільною правоздатністю.

Зазначена суперечливість проблем правового стану вищого військового навчального закладу в сучасній системі освіти обумовлена низкою причин, серед яких необхідно виділити наступні:

а) неоднорідність векторів соціальної спрямованості даних ВНЗ, їх залученість одночасно в систему різних груп суспільних відносин: освітніх, правоохоронних, військових, соціальних, управлінських, трудових, господарсько-економічних та інших, які регулюються різними специфічними методами правового впливу;

б) незавершеність процесу оновлення і реформування реального змісту цих відносин та їх правового регулювання;

в) складність освітніх відносин, що не мають універсального підходу до правового регулювання і важко піддаються адаптації до ринкових механізмів. Їх неможливо впорядкувати інструментами лише цивільної правосуб'єктності ВНЗ, шляхом наділення його статусом юридичної особи;

г) складності, пов'язані зі станом державного фінансування установ і організацій військового освітнього комплексу;

д) необхідність створення єдиного, цілісного механізму правового регулювання на базі вже сформованих і ефективно діючих правових інститутів освітнього законодавства та забезпечення повного і системного регулювання відносин у сфері освіти.

Для створення у сфері освіти органічної, несуперечливої, ефективно діючої системи норм права необхідно завершити процес вдосконалення правового регулювання освітніх відносин відповідно до новітніх умов та безпекових викликів.

Водночас військові ВНЗ як освітні установи за своїм правовим положенням «виводяться» за рамки відомчого підпорядкування. Їх права й обов'язки, а також відповідальність, вирівнюються за загальними, єдиними для всіх ВНЗ країни критеріями і стандартами.

Залишаючись установою силового (правоохоронного) спрямування, вищий професійний заклад освіти в силу специфіки кадрів, підготовку яких він здійснює, наділений ознаками спеціальної структури (є військовою частиною) з усіма відповідними наслідками, що стосуються як організаційних так і трудових, соціальних та інших правовідносин. У цій своїй якості військовий вуз повинен мати певні соціальні «привілеї» в порівнянні з іншими вузами і додаткові обов'язки, які мають знаходити своє відображення у законодавчих та підзаконних відомчих нормативних актах.

У міру наповнення новим демократичним змістом компетенція військових ВНЗ як суб'єктів освітньої діяльності розширюється, а так само розширюється й їхня цивільна правосуб'єктність щодо всього спектра правових зв'язків.

Аналіз нормативно-правового забезпечення регулювання управління системою вищої військової освіти в Україні демонструє недостатність відображення положень щодо державного управління здобуття вищої військової освіти у документах стратегічного рівня, зокрема у Стратегії військової безпеки України [145] та Стратегії Національної безпеки України [144].

Так, Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» [145] передбачає лише наступні положення щодо регулювання управління системою вищої військової освіти в Україні: зміцнення кадрового потенціалу Збройних Сил України та інших складових Сил оборони, що ґрунтуються на знаннях, уміннях, цінностях, досвіді, доброчесності, а також дотримання гендерної рівності, формування нового стилю військового лідерства та трансформація професійної культури

на основі євроатлантичних принципів через розвиток систем військової освіти та підготовки особового складу для сил оборони, запровадження освітньо-професійних програм підготовки офіцерського, сержантського та старшинського складу з використанням досвіду бойових дій, методики підготовки, принципів і стандартів НАТО та одночасний розвиток системи воєнної науки, спрямованої на вирішення теоретичних і практичних завдань забезпечення всеохоплюючої оборони України, розроблення новітніх систем озброєння, військової та спеціальної техніки.

Так само і п. 60 Указу Президента України 14 вересня 2020 року № 392/2020 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» передбачає, що Україна зміцнить бойовий потенціал Збройних Сил України, інших органів сил оборони шляхом: підвищення якості та інтенсивності підготовки військ (сил) та трансформації професійної культури на основі доктринальних підходів і принципів командування й контролю, підготовки, освіти НАТО.

Окремо наголосимо, що сьогодні у правовому полі абсолютно відсутні нормативні принципи здійснення наукових розробок у військовій сфері та дотримання безпеки у процесі їх провадження. Законодавча система України не містить вказівок на певні обмеження у процесі провадження наукових досліджень (крім випадків, окреслених кримінальним законодавством: незаконне проведення дослідів над людиною (ст.142 КК України). Так, у базовому законодавчому акті, що регулює проведення наукових та науково-технічних досліджень – Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 1 грудня 1998 року взагалі не вказані принципи такої діяльності. Мова йде лише про принципи державного управління у цій сфері та про цілі й напрями державної політики в науковій і науково-технічній діяльності. Серед останніх ст.31 Закону зазначає забезпечення вільного розвитку наукової та науково-технічної творчості. Єдиним «натяком» на певні межі здійснення наукових та науково-технічних досліджень є принцип

державного управління у цій сфері, що повинен забезпечити органічну єдність науково-технічного, економічного, соціального та духовного розвитку суспільства (ч.1 ст. 32 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»). Цікавим є також те, що навіть у пропозиціях науковців щодо змісту та структури проєктів законодавчих актів, що регламентують сферу діяльності, пов'язану з науковими дослідженнями (наприклад, проєкт Закону України «Про науку»), відсутні вказівки на можливість регулювання свободи наукової творчості [179, с.21].

Окремі обмеження свободи наукової творчості можливо побачити на прикладі заборон розробки (наголошуємо, що саме розробки, а не лише використання) окремих видів озброєнь. До базових документів у цій сфері відносяться: Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про її знищення від 10 квітня 1972 року та Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січня 1993 року, ратифікована Україною 16 жовтня 1998 року.

На сьогодні у законодавчій системі є посилання на кримінальну відповідальність за розроблення зброї масового знищення. Склад злочину охоплює діяння, пов'язані з розробкою, виробництвом, зберіганням, збутом, транспортуванням зброї масового знищення, забороненої міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 440 КК України). За вчинення цього злочину, віднесеного до тяжких, передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до десяти років.

Підсумовуючи, зауважимо, що свобода наукової та науково-технічної творчості, очевидно, не є абсолютною, творчий процес у військовій сфері може підлягати певним обмеженням, основою яких є або критерії законності (слідування міжнародним зобов'язанням), «моральної доцільності» або «безпеки результатів наукової діяльності». При цьому у тандемі теорія та практична перевірка наукового дослідження, а особливо суто військового або

«подвійного» призначення, панівною є виключно практично-прикладна цінність результатів дослідження (можливість його використання відповідно до вимог Оборонної доктрини України).

Також вимагає свого нормативно-правового закріплення у законодавчих актах система правових засад (принципів) здійснення управління системою вищої військової освіти в Україні. Такі принципи мають знаходити своє закріплення як у Стратегії воєнної безпеки України так і у діючому законодавстві про освіту. До числа таких засад вищої військової освіти ми пропонуємо віднести:

- задоволення потреби військового спеціаліста як особистості в інтелектуальному, культурному і моральному розвитку, отримання вищої освіти та кваліфікації відповідно до встановлених освітніх стандартів;

- задоволення потреб військових частин України у кваліфікованих фахівцях з вищою освітою та науково-педагогічних кадрах вищої кваліфікації для системи професійної підготовки кадрів;

- організацію і проведення фундаментальних, пошукових і прикладних наукових досліджень та інших науково-технічних, дослідно-конструкторських робіт за основними напрямками діяльності органів Збройних Сил України, в тому числі з проблем освіти;

- ефективну перепідготовку та підвищення кваліфікації викладачів і фахівців органів Збройних Сил України;

- використання передового досвіду та стандартів країн НАТО з одночасним збереженням кращих традицій вітчизняної військової школи;

- поступове відокремлення суто військової освіти від цивільної з поширенням у цивільних навчальних закладах освітніх програм «подвійного» призначення з одночасним запровадженням для їх студентів можливості військової підготовки як офіцерів «запасу»;

- поширення правових, гуманітарних та технічних знань серед особового складу військових частин України, підвищення його загальноосвітнього і культурного рівнів.

2.2. Інституційне забезпечення державного управління вищою військовою освітою в Україні

Військова сфера є відносно самостійною галуззю суспільного життя, оскільки відповідає універсальним для всіх сфер критеріям. Вона являє собою систему, що складається з певних компонентів, але при цьому є підсистемою більш високого рівня – усього суспільства. Це передбачає необхідність не тільки врахування специфічних особливостей та її відмінностей від інших сфер суспільного життя, а й виявлення їх взаємозв'язку і взаємодії. Основна відмітна ознака військової сфери – її взаємозв'язок із різними формами військового насильства, що залишається значимим фактором суспільного розвитку. В рамках військової сфери формуються міць держави і військовий потенціал суспільства, що дозволяє виконати її соціально-політичне призначення.

Модернізація військової сфери здійснюється відповідно до основних цілей модернізаційних процесів у суспільстві, відзначаючись своєю специфікою, та є їх складовою частиною. При цьому особливості суспільно-політичної модернізації в суспільстві зумовлюють процеси у військовій сфері. У сфері розвитку і модернізації військової галузі особливе значення мають інституційні елементи системи підготовки військовослужбовців.

Чинники, які впливають на воєнні системи, для аналізу звичайно об'єднують у дві основні групи: фактори зовнішнього та внутрішнього середовища. В сучасних умовах різко збільшилася роль зовнішніх чинників, так як у воєнній справі відбуваються гігантські за масштабами і довготривалі за діями зміни. В умовах глобалізації зростає кількість зовнішніх чинників, які повинні враховувати дослідники воєнних систем. Крім того, змінюється не стільки набір чинників, які впливають на воєнну організацію, але ступінь дії вже знайомих. При тому в останні роки підвищилась невизначеність зовнішнього середовища, що знижує достовірність інформації, яка необхідна для формування висновків досліджень.

Зовнішнє середовище, під дією якого формуються основні вимоги до завдання, складу, структури і механізму функціонування системи військової освіти, можна розділити на два рівні: загальне середовище і середовище завдань. Загальне середовище являє собою зовнішній шар (пласт) самих різноманітних факторів, які лише опосередковано впливають на діяльність системи військової освіти (ці фактори приблизно рівною мірою впливають на всі воєнні системи). Серед них наступні групи чинників: воєнно-політичні, соціокультурні, економічні і законодавчі. Найважливішими з факторів зовнішнього середовища є воєнно-політичні: вони визначають противника, формують нові соціальні, технологічні й економічні тенденції розвитку суспільства та держави. Освітню діяльність провадять 2 університети, 4 академії, 6 військових інститутів, 3 військові коледжі сержантського складу, 1 відділення військової підготовки, 33 кафедри військової підготовки, 10 кафедр медицини катастроф та військової медицини, 3 військові ліцеї.

Реалізація внутрішнього середовища (вирішення завдань) покладається на систему підготовки та навчання особового складу. У цьому значенні вища військова освіта набуває провідного значення та реалізується через інституційну систему навчальних закладів. Військова освіта є складовою частиною загальнодержавної системи освіти. Система військової освіти складається з органів управління та мережі вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти і військових ліцеїв. Зазначена система побудована на основі принципів доступності, неперервності та наступності ступеневого навчання військових фахівців з урахуванням специфіки їх військової служби. Сьогодні ця система має декілька окремих інституційних блоків (рис. 2.1).

Загальне керівництво системою військової освіти здійснює Департамент військової освіти і науки Міністерства оборони України, що відповідає за ефективне функціонування системи військової освіти і науки у секторі національної безпеки та оборони, забезпечуючи державні інтереси та дотримання міжнародних стандартів.

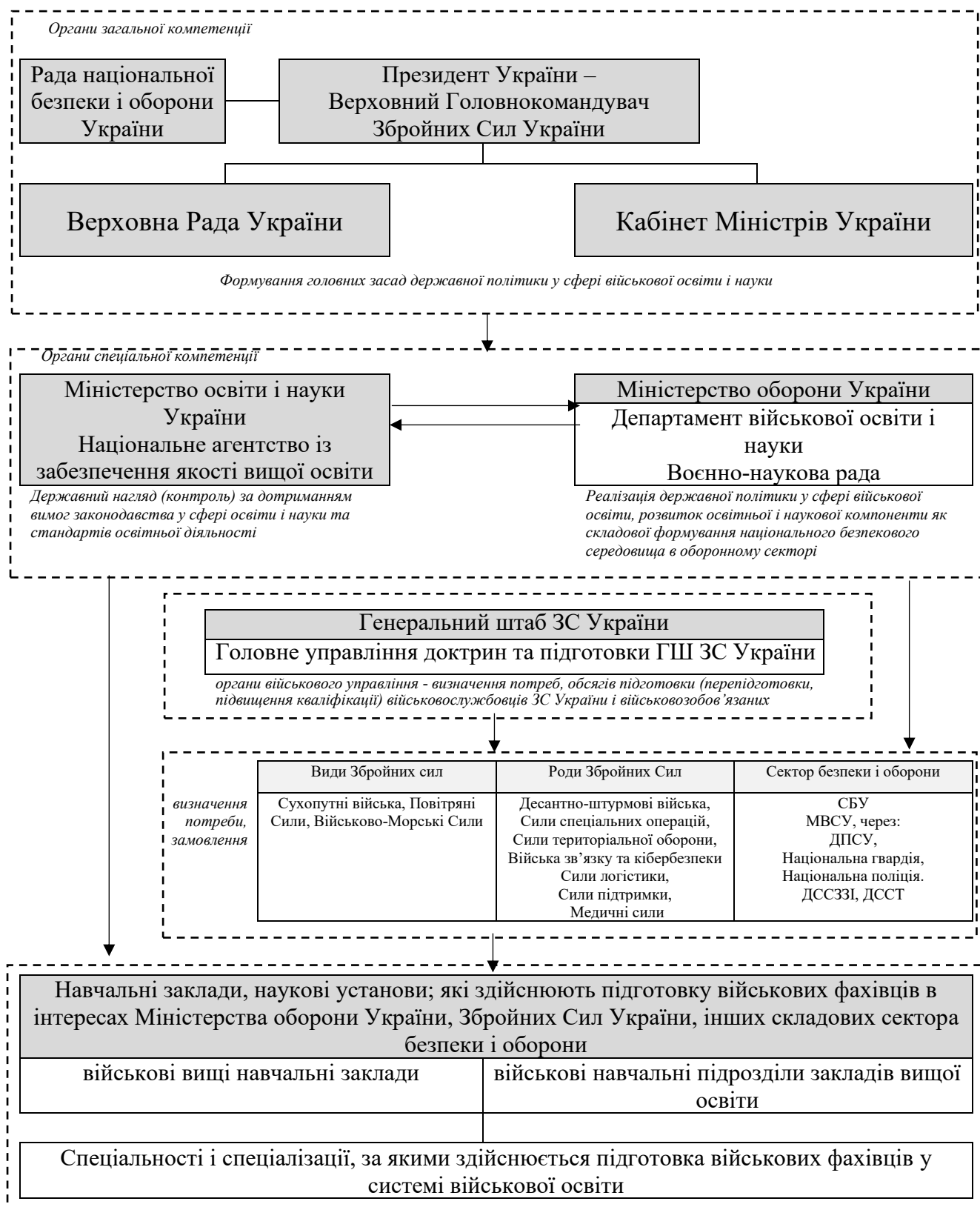

Рис. 2.1. Інституційний механізм державного управління вищою військовою освітою в Україні

Примітка. Складено автором.

Департамент військової освіти і науки Міністерства оборони України формує засади та визначає завдання, спрямовані на розвиток воєнної науки, а також пріоритети наукової і науково-технічної діяльності у воєнній сфері, організовує і координує наукові дослідження в інтересах національної безпеки, обороноздатності та підвищення ефективності військово-технічного співробітництва в частині, що належить до його компетенції.

Основними завданнями Департаменту є забезпечення реалізації державної політики з питань освіти і науки у воєнній сфері у мирний час та особливий період [122]:

- встановлення особливих вимог до вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, військових ліцеїв та наукових установ, які належать до сфери управління Міноборони, забезпечення їх фінансування в установленому порядку;

- підготовка пропозицій щодо обсягів державного замовлення на підготовку військових фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для потреб Міноборони та Збройних Сил;

- затвердження статутів ВВНЗ та ВЛ, а разом з Міністерством освіти і науки України – положень про ВВП ЗВО;

- визначення в межах повноважень, передбачених законом, порядку та особливих вимог щодо практичної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації військових фахівців, зокрема іноземних, а також разом з МОН – порядку підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, ліцеїстів ВЛ та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою;

- забезпечення призначення і виплати академічних (соціальних) стипендій курсантам, слухачам та ад'юнктам ВВНЗ та ВВП ЗВО;

- визначення порядку призначення осіб офіцерського складу на посади командування (керівного складу), наукових та науково-педагогічних (педагогічних) працівників у ВВНЗ, ВВП ЗВО, НУ та ВЛ;

- визначення пріоритетних напрямів розвитку наукової і науково-

технічної діяльності у воєнній сфері;

- координація діяльності НУ, які належать до сфери управління Міноборони;

- сприяння проведенню ліцензування освітньої діяльності, що провадять ВВНЗ та ВНП ЗВО;

- здійснення разом із МОН та Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти контролю за дотриманням вимог щодо якості підготовки військових фахівців та ліцеїстів ВЛ;

- визначення порядку направлення на навчання, строків, послідовності і періодичності проведення підготовки (перепідготовки, підвищення кваліфікації) осіб офіцерського складу.

Фундаментом інституційної системи виступають вищі навчальні заклади. При цьому мова йде про навчальні заклади суто військового призначення, про окремі військові складові (інститути, факультети та кафедри) присутні у структурі цивільних навчальних закладів та окремі модулі, такі як військові кафедри для цивільних слухачів та військова професійна підготовка спеціалістів для України за кордоном. ВВНЗ і ВНП ЗВО підпорядковуються видам ЗСУ як замовникам. За винятком НУОУ та Військового юридичного інституту – це МОУ, УВМА – Командування Медичних Сил; ВДА – ГУР МОУ; Командування СВ – НАСВ; ВА м. Одеса, ВІКНУ, ЖВІ, ВІТВ; ПС – ХНУПС; ВМС – ІВМС; Командування Військ зв'язку та кіберзахисту – ВІТІ.

Основою інституційної системи виступають військові вищі навчальні заклади. Наказом Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади» [134] визначено повноваження вищих військових навчальних закладів, їх структуру, склад учасників освітнього процесу, права та обов'язки особового складу.

Вищий військовий навчальний заклад (далі – ВВНЗ) – вищий навчальний заклад державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації

військових фахівців для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, провадить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність. ВВНЗ створюються, реорганізуються та ліквідуються рішенням Кабінету Міністрів України за поданням Міністерства оборони України.

Практика реформування Збройних Сил України свідчить про необхідність досягнення нової якості військової освіти, що актуалізує пошук організаційних механізмів, інноваційно-управлінських стратегій його вдосконалення. У зв'язку з цим важливою дослідницькою задачею стає концептуалізація соціокультурної парадигми модернізації державного управління військовою освітою в умовах розвитку сучасного суспільства.

Освітня система «військовий вуз» належить до класу «людина-людина» і «людина-група». Ця система відноситься до великих відкритих систем, отже, їй властиві такі ознаки – цілеспрямованість, взаємозв'язки і зв'язок із зовнішнім середовищем. Вона володіє певним енергетичним потенціалом, накопиченим і таким, що поповнюється за рахунок інформації, що надходить від природи, суспільства, окремих особистостей. При цьому в освітній системі одним із головних компонентів енергії є творчий та інтелектуальний потенціал, який накопичується «людиною-ядром» освітньої системи з моменту його народження до старості.

До ВВНЗ належать: *військові університети* (Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків; Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ); *військові академії* (Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів; Військова академія, м. Одеса; Українська військово-медична академія, м. Київ; Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка, м. Київ); *військові інститути* (Інститут Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія»; Житомирський військовий інститут

імені Сергія Корольова); *військові коледжі* (Військовий коледж сержантського складу Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба; Військовий коледж сержантського складу Академії сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного; Військовий коледж сержантського складу Військового інституту телекомунікацій та інформатизації; Відділення військової підготовки Морехідного коледжу технічного флоту Одеської національної морської академії); *військові ліцеї та ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою*, які перебувають у підпорядкуванні Міністерства оборони України (Київський військовий ліцей імені Івана Богуна; Військово-морський ліцей імені віце-адмірала Володимира Безкоровайного, м. Одеса; Військовий ліцей Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Червоноград).

Водночас у структурі військової освіти кількість підрозділів, що уповноважені надавати військову освіту, на сьогоднішній день є значно більше, аніж профільних військових вищих навчальних закладів, зокрема це: Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ); факультет військової підготовки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (м. Харків); факультет Військово-Морських Сил Одеської національної морської академії (м. Одеса); військово-юридичний факультет Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків); кафедра військової підготовки Національного авіаційного університету (м. Київ); кафедра військової підготовки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (м. Івано-Франківськ); кафедра військової підготовки Одеського державного екологічного університету (м. Одеса). Тобто «цивільний» навчальний заклад у своєму складі може мати військові навчальні підрозділи (відокремлені військові навчальні підрозділи), що утримуються на окремих штатах: військовий інститут (інститут військового університету та військової академії), факультет військової підготовки університету, військової академії та військового інституту, військовий коледж

військового університету, військової академії та військового інституту.

Окремо наголосимо, що лише фрагментарно у Постанові Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 467 «Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади» наголошено, що до числа військових навчальних закладів належать військові університети, академії, інститути, коледжі, які діють у системі військової освіти Міноборони, СБУ, Держприкордонслужби, Національної гвардії, Служби зовнішньої розвідки [135].

ВВНЗ та ВНП ЗВО здійснюють підготовку за державним замовленням, забезпечуючи потреби Збройних Сил України та інших військових формувань у військових фахівцях тактичного, оперативно-тактичного та оперативно-стратегічного рівнів.

Система військової освіти повинна розглядатись як невід'ємна частина системи більш загального порядку і така, що взаємодіє у процесі підготовки та накопичення підготовлених військових фахівців з іншими системами, які входять в систему більш загального порядку, тому що не існує систем безвідносно до інших систем. Такими системами, що взаємодіють з системою підготовки та накопичення підготовлених на певному рівні освіти військових фахівців, слід вважати (рис. 2.2) доктрини, концепції і теорії бойового застосування військ (сил), систему управління ЗС, військової освіти, військово-промисловий комплекс, систему бойової та мобілізаційної готовності, систему оперативної, бойової та мобілізаційної підготовки, систему фінансового забезпечення Збройних Сил тощо.

Стан взаємодіючих систем може сприяти процесу підготовки та накопичення підготовлених на певному рівні освіти кадрів або гальмувати його. Систему вищої військової освіти доцільно розглядати як результат взаємодії цих систем.

Ефективне функціонування системи вищої військової освіти, у свою чергу, може підвищити ефективність функціонування кожної із взаємодіючих систем і створити нові передумови для досягнення успіху в бою і операціях.

«... революція у військовій справі відбувається тоді, коли нові... досягнення втілені в значну кількість військових систем і перетинаються з новими оперативними концепціями і організаційними нововведеннями, а потім у сукупності ... змінюють характер і форми воєнних дій...» [15, с.155].

Рис. 2.2. Місце системи військової освіти в загальній системі ЗС України

Примітка. Складено автором.

Система військової освіти і напрями її розвитку повинні формуватись на основі сукупності її цілей, цілей підсистем і елементів, що впливають із змісту Воєнної доктрини держави, цілей ЗС, теорій і концепцій їх застосування.

Суть цільової орієнтації полягає в тому, що кожній підсистемі ставляться такі цілі (завдання), упорядкована сукупність яких цілком реалізує сукупність цілей системи військової освіти і забезпечує результативність її функціонування. Отже, кожну ціль системи вищої військової освіти можна описати як сукупність цілей її підсистем. Використовуючи метод

декомпозиції, можна сформулювати цілі підсистем системи вищої військової освіти першого, другого, третього рівнів. Чітко сформульована сукупність цілей дозволяє визначити основні напрями розвитку системи вищої військової освіти, які здатні забезпечити досягнення тих або інших цілей системи, визначити, чи забезпечує існуюча або перспективна система досягнення всіх необхідних цілей. Формування (розробка) системи вищої військової освіти на основі її цілей є одним із основних положень методологічного підходу, що може бути названий умовно системно-цільовим.

Система вітчизняної військової освіти знаходиться у процесі складного якісного зростання. Безумовно, на неї впливають загальносвітові тенденції, пов'язані з глобалізацією, зростанням обсягу інформації та науково-технічного знання; диверсифікацією потреб держави та її Збройних Сил у висококваліфікованому типі військових фахівців. Можна стверджувати, що сучасна система вітчизняної військової освіти розвивається через пошук нових парадигм.

З одного боку, необхідно, щоб динаміка військової освітньої системи відповідала кращим світовим стандартам, а з іншого – була адекватна вітчизняним соціокультурним особливостям; відтворювала передовий вітчизняний досвід військової освітньої діяльності.

У контексті модернізації державного управління військовою освітою дискусійними стають питання, пов'язані зі створенням універсальної вузівської освітньої інфраструктури; формуванням безперервної, багаторівневої системи професійної підготовки; розвитком нових організаційно-управлінських структур; співвідношенням освіти з соціокультурними особливостями державної освітньої політики. Сьогодні вимагає свого вирішення проблема підвищення рівня забезпеченості наукової бази та практичної підготовки фахівців, зокрема Сухопутних військ України, Повітряних Сил України, Військово-Морських Сил України, яку мають існуючі ВВНЗ України, а також необхідності збільшення кількості тренувань більш, ніж удвічі, з одночасним зменшенням перерв між ними [100, с.27]. Так,

за результатами анкетування, 87,0% опитаних вказали на необхідності підвищення рівня забезпечуваності системи ВВНЗ науковою літературою, тренажерами, тактичними засобами тощо та переобладнання військово-навчальних установ сучасними тренажерно-моделюючими засобами [178, с. 206].

Військовий вуз є складною освітньою системою, для дослідження якої доцільно застосовувати системний підхід, що передбачає вивчення її як в цілому, так і з боку будь-якого її компонента. Вважаючи освітній процес головною ланкою системи, ми підійшли до дослідження, виходячи з його мети.

У зв'язку з цим запропоновано наступне визначення категорії «вища військова освіта» – це інституціалізований процес постійної передачі соціально-значущого військового досвіду, що представляє собою інформаційний та біосоціальний процес становлення військового спеціаліста.

Освітній процес у ВВНЗ України в даний час все ще має технократичний характер, у результаті чого рівень освіченості військових фахівців відстає від рівня їх навченості. Звідси зниження рівня готовності випускників військового ВНЗ до професійної діяльності. У зв'язку з цим доцільно перенести акценти в освітньому процесі на підвищення освіченості офіцерських фахівців. При цьому необхідно враховувати особливості освітнього процесу у вищій військовій школі, пов'язані зі специфікою військової діяльності, служби, взаємин між командирами (викладачами) і підлеглими (курсантами).

Управління функціонуванням освітньою системою – це особлива діяльність, в якій суб'єкти за допомогою планування, організації, виконання та контролю забезпечують організованість спільних зусиль та їх спрямованість на досягнення освітніх цілей, визначених соціальним замовленням. Особливу увагу необхідно звернути на формування у суб'єктів освітньої системи управлінських вмінь, які ми ототожнюємо з освітніми вміннями. Освітні вміння визначаємо як сукупність способів здійснення освітнього процесу (знання плюс навички) і творчих здібностей особистості, що забезпечують можливість її саморозвитку.

Основна закономірність формування управлінських умінь полягає в залежності рівня продуктивності оцінної діяльності керівника, управлінця освітньої системи від рівня сформованості у нього знань, навичок і умінь здійснювати само- та взаємоконтроль.

При цьому необхідно пам'ятати, що продуктивною (ефективною) управлінською діяльністю слід вважати таку, яка відрізняється високими показниками якості (за основними критеріями) і переслідує позитивні соціальнозначущі цілі, що розвиваючи фахівця-управлінця як творчу особистість. Відповідно, малопродуктивною є управлінська діяльність, яка не відрізняється вагомими показниками якості і не переслідує соціально значущих позитивних цілей. Непродуктивною визнається така професійна діяльність, яка характеризується низькими показниками якості і не переслідує позитивних соціальнозначущих цілей.

Як критерії сформованості знань та умінь у курсантів пропонуються наступні: зростання їх інтересу до знань, систематичність роботи на заняттях і самопідготовці; результати оцінки їх повсякденного навчання; середні бали, отримані на іспитах і заліках з основних дисциплін; рівень управлінської діяльності, виконання практичних завдань.

Сьогодні до освітнього процесу у ВВНЗ активно залучається офіцерський склад із досвідом ведення бойових дій. Переважна більшість викладацького складу є учасниками операції Об'єднаних сил та Антитерористичної операції на території Луганської та Донецької областей.

Також органічним інституційним елементом вищої військової освіти є наукова діяльність. Наукова і науково-технічна діяльність у Збройних Силах України здійснюється відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [140], Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України, затвердженого Наказом Міністра оборони України від 13.01.2007 № 9 [123], та інших нормативно-правових актів.

Систему наукової і науково-технічної діяльності у секторі безпеки і

оборони становлять: органи управління науковою та науково-технічною діяльністю; наукові установи; консультативно-дорадчі органи.

Система науково-дослідних установ спрямована на виконання наукових досліджень та інших заходів наукової і науково-технічної діяльності для забезпечення інтересів оборони держави і відповідно до обсягу, рівня завдань та за підпорядкуванням об'єднує науково-дослідні установи, керівництво яких здійснюється через відповідні структурні підрозділи Міністерства оборони України і Генерального штабу Збройних Сил України та командувань видів Збройних Сил України, а також об'єднує науково-дослідні установи у складі вищих військових навчальних закладів [123].

У системі науково-дослідних установ також знаходяться вищі військові навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, щодо яких діють права, передбачені законодавством для науково-дослідних установ.

Система управління науковою і науково-технічною діяльністю призначена для задоволення потреб у науковій і науково-технічній продукції для Збройних Сил, організації, плануванні, координації, забезпеченні та контролі наукової і науково-технічної діяльності, організації та підтримання взаємодії з питань досліджень в інтересах оборони держави з науковими установами інших міністерств, центральних органів виконавчої влади [123].

До головних органів управління науковою і науково-технічною діяльністю у Збройних Силах України відносяться Міністерство оборони України і Генеральний штаб Збройних Сил України.

На Міністерство оборони України покладені функції забезпечення розвитку воєнної науки, організації та координування наукових досліджень в інтересах оборони та забезпечення ефективності військово-технічного співробітництва у сфері, що належить до його компетенції.

Генеральний штаб Збройних Сил України бере участь у забезпеченні наукової і науково-технічної діяльності у військовій сфері України, визначає потреби в науковій і науково-технічній продукції для Збройних Сил України, організовує та координує наукові дослідження з питань воєнної науки та

застосування Збройних Сил України, інших питань, що належать до його компетенції.

Загальне керівництво науковою і науково-технічною діяльністю покладено на Міністра оборони України, а безпосереднє керівництво — на заступників Міністра оборони України та начальника Генерального штабу — Головнокомандувача Збройних Сил України через відповідні структурні підрозділи Міністерства оборони України і Генерального штабу Збройних Сил України.

Взаємодія між органами управління науковою і науково-технічною діяльністю забезпечується відповідними наказами і директивами Міністра оборони України та начальника Генерального штабу — Головнокомандувача Збройних Сил України.

У свою чергу, система консультативно-дорадчих органів спрямована на підвищення рівня обґрунтованості та узгодженості рішень з питань функціонування і розвитку воєнної науки, реалізацію принципу колегіальності у процесі підготовки таких рішень.

Система консультативно-дорадчих органів включає Воєнно-наукову раду Міністерства оборони України, яка є головним консультативно-дорадчим органом Міністерства оборони України з проблем розвитку воєнної науки, питань планування та координації наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України, військово-технічних проблем, наукового обґрунтування найважливіших рішень щодо діяльності Збройних Сил України та реалізації заходів військово-технічної політики Міністерства оборони України, реалізації основних завдань оборонної реформи та проведення досліджень щодо практичного розв'язання нагальних проблем підготовки, бойового застосування військ (сил), їх забезпечення, розробку нових та модернізації існуючих зразків озброєння та військової техніки. Ухвалення важливих управлінських рішень у сфері оборони не обходиться без наукового обґрунтування їх доцільності.

Основні завдання Воєнно-наукової ради Міністерства оборони України

полягають у наступному [36]:

- розгляд питань щодо удосконалення нормативно-правової бази у сфері наукової і науково-технічної діяльності;
- організація наукового обґрунтування найважливіших рішень щодо діяльності Збройних Сил України, реалізації заходів у рамках державних програм розвитку Збройних Сил України, розвитку озброєння та військової техніки;
- формування пропозицій щодо пріоритетних напрямів розвитку наукової і науково-технічної діяльності;
- координація наукової і науково-технічної діяльності щодо формування, коригування та реалізації державного оборонного замовлення з виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт зі створення, модернізації, утилізації озброєння та військової техніки, розроблення стандартів та технологій військового призначення, фундаментальних досліджень для потреб оборони і національної безпеки держави;
- узгодження заходів Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України з питань організації наукової і науково-технічної діяльності.

Головою Воєнно-наукової ради Міністерства оборони України є перший заступник Міністра оборони України.

Воєнно-наукова рада Міністерства оборони України провадить діяльність у трьох секціях:

- з воєнно-теоретичної проблематики Міністерства оборони України (національна безпека України у воєнній сфері, державна політика в галузі військової освіти та науки, військова кадрова, гуманітарна та соціальна політика, міжнародне військове співробітництво тощо);
- з військово-технічної проблематики Міністерства оборони України (військово-технічна політика та супроводження державного оборонного замовлення);

– з проблематики Збройних Сил України (розвиток та застосування Збройних Сил України, вдосконалення способів і форм їх підготовки, застосування та всебічне забезпечення).

До участі в роботі Воєнно-наукової ради Міноборони України залучаються (за згодою) представники комітетів Верховної Ради України, Секретаріату Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України, Національної академії наук України, інших центральних органів виконавчої влади, провідні вчені та експерти.

Відтак наголосимо, що на нашу думку, для реформування інституційної системи військової освіти необхідно здійснити такі кроки:

1) проведення масштабної атестації науково-педагогічних та наукових кадрів, перевірку їх благонадійності та істотне покращення їх грошового утримання (у тому числі і цивільних спеціалістів, які залучені до навчального процесу), залучення до проведення окремих занять вітчизняних та іноземних спеціалістів з досвідом участі у веденні воєнних, розвідувально-диверсійних операцій, та інших заходів);

2) удосконалення матеріально-технічної бази та інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу у ВВНЗ (оснащення тренажерами, імітаційними центрами моделювання практичних занять, сучасними інформаційними системами, аудіо- та відеоматеріалами, покращення оснащення полігонів, виділення паливно-мастильних матеріалів);

3) переведення військових сегментів підготовки на базі «цивільних» вищих навчальних закладів до структури «мілітаризованих» вищих навчальних закладів системи МВС України та СБУ при збереженні підготовки «цивільних» спеціалістів за програмами підготовки офіцерів резерву;

4) створення необхідних умов для розвитку воєнної науки та статистики, що дасть можливість формування теоретичних, науково-прикладних засад забезпечення воєнної безпеки держави;

5) розробка та впровадження навчальних програм та спеціальностей, що спрямовані на отримання та підготовку вузькоспеціалізованих фахівців у тому

числі і подвійного призначення.

Таким чином, управління науковою і науково-технічною діяльністю здійснюється з метою визначення потреби в науковій і науково-технічній продукції для Збройних Сил, організації, плануванні, координації, забезпечення та контролю наукової і науково-технічної діяльності, підтримання взаємодії з питань досліджень в інтересах оборони держави з науковими установами інших центральних органів виконавчої влади, організацій державної та недержавної форм власності.

2.3. Сучасний стан підготовки військовослужбовців в системі вищої військової освіти України

Збройні Сили України у процесі своєї життєдіяльності підтримують здатність із забезпечення обороноздатності та територіальної цілісності нашої держави відповідно до видозмін системи управління, ступеня наукового і технічного розвитку, а також ряду інших факторів. Військовий фахівець-професіонал Збройних Сил України повинен володіти науковими і теоретичними знаннями, а також досвідом, який можна описати як сукупність інформації про явища і процеси, що стосуються забезпечення обороноздатності нашої держави.

Забезпечення високого рівня підготовки військових фахівців ЗС України обумовлює величезну відповідальність системи вищої військової освіти. Зростання обсягів наукової та технічної інформації, пов'язане з інтенсифікацією суспільного розвитку, вимагає від системи освіти розробку сучасних стандартів у сфері вищої військової освіти, оновлення змісту освітніх програм, введення нових спеціальностей, які задовольняють виклики інформаційного суспільства.

Основне завдання підготовки військовослужбовців – це формування у них високих професійних, моральних і психологічних якостей, недопущення зниження професійного рівня. Удосконалення системи вищої військової

освіти є найважливішою і невід'ємною частиною реформування Збройних Сил України. Вона покликана за найкоротші терміни відновити єдність системи підготовки військових фахівців і здійснити навчання курсантів та слухачів за всіма необхідними для ЗСУ спеціальностями.

Загальне уявлення про сучасну структуру системи вищої військової освіти характеризується нормативними термінами, які містяться в діючих законах «Про освіту» [143], «Про вищу освіту» [128], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [140]. Відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону України «Про вищу освіту» «...систему вищої освіти становлять:

- 1) заклади вищої освіти всіх форм власності;
- 2) рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти;
- 3) галузі знань і спеціальності;
- 4) освітні та наукові програми;
- 5) ліцензійні умови провадження освітньої діяльності та ліцензійні умови провадження вищої освіти;
- 6) органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти;
- 7) учасники освітнього процесу ...» [128].

Отже, детально охарактеризуємо складові системи вищої військової освіти в Україні. Розпочнемо із аналізу системи закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку військовослужбовців для Збройних Сил України. Сьогодні система закладів вищої освіти, які реалізують освітні програми для підготовки фахівців ЗСУ представлена вищими військовими навчальними закладами та військовими навчальними підрозділами закладів вищої освіти. Ці заклади вищої освіти у своїй діяльності керуються вимогами Законів України «Про національну безпеку України» [141], «Про освіту» [143], «Про вищу освіту» [128], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [140], «Про військовий обов'язок і військову службу» [129], «Стратегією воєнної безпеки України» [145], Постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [133], «Про затвердження Порядку проведення

військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу» [137], Положенням про вищі військові навчальні заклади [135], Ліцензійними умовами провадження освітньої діяльності [132], наказами Міністерства оборони України «Про організацію підготовки офіцерських кадрів тактичного рівня та сержантського (старшинського) складу у закладах фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти» [142], «Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти» [136]. Інструкцією про порядок розрахунку потреб у підготовці військових фахівців для ЗС України [130], Рішенням Міністра оборони України від 05.07.2018 №7530/з/3 «Щодо удосконалення військової освіти» [181], Настановою з підготовки персоналу у Збройних Силах України, затвердженою Начальником Генерального штабу ЗС України № 2894 НВ ГШ від 28.09.2020 [105], Доктриною розвитку військового лідерства у Збройних Силах України, затвердженою начальником Генерального штабу ЗС України № 3735 НВ ГШ від 02.12.2020 [59], іншими нормативними актами у сфері вищої освіти та військової підготовки.

Так, відповідно до п. 2. Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти [136] вищий військовий навчальний заклад Міністерства оборони України (далі – ВВНЗ) – заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів, слухачів, студентів, ад'юнктів, докторантів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним

статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. В свою чергу, військовий навчальний підрозділ (військовий інститут, факультет, кафедра військової підготовки або відділення військової підготовки) закладу вищої освіти – структурний підрозділ закладу вищої освіти (університету, академії, інституту) (далі – ВВП ЗВО), який провадить за певними ступенями вищої освіти підготовку курсантів, слухачів, студентів, ад'юнктів, докторантів для подальшої служби на посадах сержантського, старшинського, офіцерського або начальницького складу.

Перелік вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та їх структурна підпорядкованість визначені у Наказі Міністерства оборони України від 27.11.2017 № 621 «Деякі питання управління вищими військовими навчальними закладами, військовими навчальними підрозділами закладів вищої освіти та військовими ліцеями» [55] та наведені нами в додатку Б. Крім того, у зазначеному наказі здійснено розподіл повноважень між структурними підрозділами Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, іншими органами військового управління з питань управління військовою освітою.

Основні функції щодо управління системою вищої військової освіти покладено на Міністерство оборони України, яке забезпечує реалізацію державної політики у сфері військової освіти; здійснює розроблення проєктів законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства оборони України, спільних наказів Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України з питань військової освіти; формує пропозиції та розміщує держзамовлення на підготовку військових фахівців; контролює виконання ВВНЗ та ВВП ЗВО стандартів освітньої діяльності та стандартів вищої військової освіти, якість підготовки військових

фахівців; організовує роботу екзаменаційних та приймальних (відбіркових) комісій ВВНЗ та ВВП ЗВО під час проведення атестації випускників ВВНЗ, ВВП ЗВО та вступної кампанії відповідно, прийняття рішення щодо вдосконалення їх роботи (діяльності), визначає нормативи матеріально-технічного і фінансового забезпечення ВВНЗ та ВВП ЗВО; здійснює розподіл випускників ВВНЗ та ВВП ЗВО для подальшого проходження військової служби у межах державного замовлення; організовує спільно з Міністерством освіти і науки України розробку переліку галузей знань та спеціальностей підготовки військових фахівців, стандартів вищої військової освіти, затвердження напрямів наукових досліджень та тематики науково-дослідних робіт; затверджує статuti ВВНЗ; забезпечує фінансування ВВНЗ та ВВП ЗВО в установленому порядку; забезпечує призначення і виплату академічних (соціальних) стипендій курсантам, слухачам та ад'юнктам ВВНЗ та ВВП ЗВО; здійснює перевірку та аналіз якості освітньої діяльності ВВНЗ та ВВП ЗВО [55]. Однією із функцій Міністерства оборони України є фінансування ВВНЗ та ВВП ЗВО. Розглянемо обсяги державних асигнувань на підготовку фахівців військових спеціальностей за 2014-2021 рр. (табл. 2.1)

Таким чином, наведені дані переконливо засвідчують, що протягом останніх 7 років витрати на підготовку військових фахівців у ВВНЗ та ВВП ЗВО зросли у 4,3 раза або на 285,2 млн грн. Така ситуація склалась внаслідок значного зростання фінансування витрат на забезпечення практичної складової підготовки військових. Так, сума витрат за цією статтею збільшилась з 17,02 млн грн у 2014 р. до 320,4 млн грн у 2021 р. або 18,8 раза. Це сталося внаслідок збільшення частки практичної підготовки фахівців військових спеціальностей з 30% до 75% навчального часу, що відповідає загальносвітовим тенденціям військової освіти.

Таблиця 2.1

**Обсяги витрат на підготовку військових фахівців (слухачів, курсантів)
у ВВНЗ та ВНП ЗВО Міністерства оборони України, тис грн**

Показники	Роки								Темп росту 2021 р. до 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Забезпечення освітнього процесу, всього	53478,6	121387	72217,1	82551,3	101972	75480,1	85300	51400	96,11
у тому числі:									
- загальний фонд	9163,7	92892	39440,8	40667,2	63639,6	47774,8	71400	50100	546,72
- спеціальний фонд	44314,9	28495,1	32776,3	41884,1	38332,7	27705,3	13900	1300	2,93
Удосконалення матеріально-технічного забезпечення, всього	16399,4	114040	36259,4	13847,6	30070,1	20834,9	6600	300	1,83
у тому числі:									
- загальний фонд	-	100000	22976,3	-	22028	-	-	-	-
- спеціальний фонд	16399,4	14040,3	13283,1	13847,6	8042,1	20834,9	6600	300	1,83
Забезпечення практичної складової підготовки, всього	17024,6	127083	170871	183969	235696	240477	224800	320400	1881,98
у тому числі:									
- загальний фонд	7826,1	127083	170871	183969	234858	240376	224800	320400	4093,99
- спеціальний фонд	9198,5	-	-	-	837,8	101	-	-	-
Всього витрати на підготовку військових фахівців,	86902,6	362510	279347	280368	367738	336792	316700	372100	428,18
у тому числі:									
- загальний фонд	16989,8	319975	233288	224636	320525	288151	296200	370500	2180,72
- спеціальний фонд	69912,8	42535,4	46059,4	55731,7	47212,6	48641,2	20500	1600	2,29

Примітка. Складено автором на основі даних Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України

Однак слід наголосити на скороченні обсягів фінансування освітнього процесу. Зокрема, величина витрат зменшилась з 53,5 млн грн до 51,4 млн грн або на 3,89%. При цьому скорочення витрат відбулось за рахунок урізання фінансування капітальних видатків зі спеціального фонду на 43 млн грн. Як вкрай негативну тенденцію необхідно відзначити зменшення обсягу асигнувань на матеріально-технічне забезпечення, величина яких скоротилась на 16,1 млн грн або на 98,17% у 2021 р. порівняно із 2014 р. Найвищий рівень фінансування матеріально-технічної бази ВВНЗ та ВВП ЗВО спостерігався у 2016 р. і складав 36,3 млн грн, а найнижчий у 2021 р. і складає лише 300 тис грн. Звичайно, така ситуація свідчить, про негативні тенденції у сфері вищої військової освіти, оскільки сучасне оснащення навчальних аудиторій, наявність тренажерів, можливість працювати із сучасними імітаційними моделями безпосередньо впливає на якість освітнього процесу та успішне набуття курсантами та слухачами фахових компетенцій.

Тепер проаналізуємо структуру розподілу витрат на підготовку військових фахівців у ВВНЗ та ВВП ЗВО (рис. 2.3).

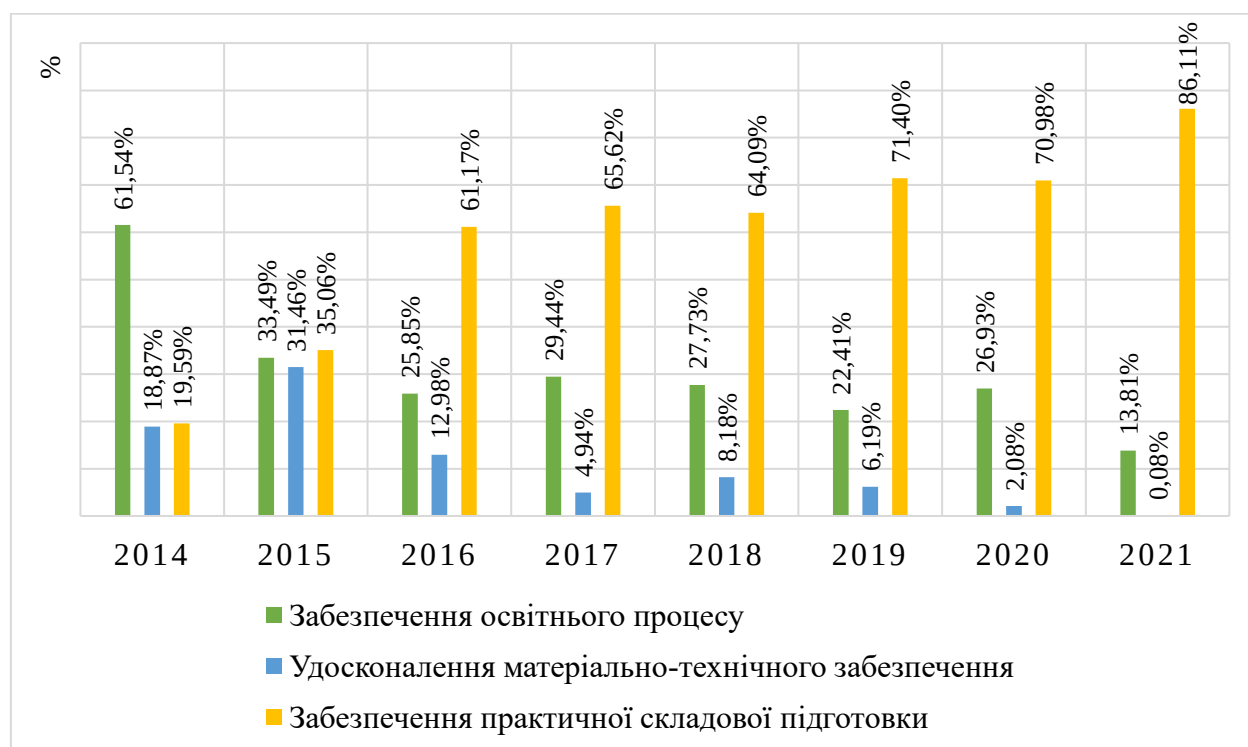

Рис. 2.3. Структура розподілу витрат на підготовку військових фахівців у ВВНЗ та ВВП ЗВО

Примітка. Розраховано автором на основі даних табл. 2.1

Отже, наведений графік демонструє кардинальні зміни у структурі розподілу витрат на підготовку військових фахівців. Так, частка витрат на забезпечення освітнього процесу скоротилась з 61,54% у 2014 р. до 13,81% у 2021 р. або на 47,73%, витрати на удосконалення матеріально-технічного забезпечення скоротились на 18,79%, до 0,08% у 2021 р. Натомість кардинальне зростання демонструють витрати на забезпечення практичної складової підготовки: з 19,59% у 2014 р. до 86,11% у 2021 р. При цьому кардинальний перерозподіл структури фінансування відбувся у 2016 р. у зв'язку із переглядом підходів до підготовки фахівців військових спеціальностей на користь практичної складової.

Також не можна не звернути увагу на характер системи видатків за джерелами використання (рис. 2.4).

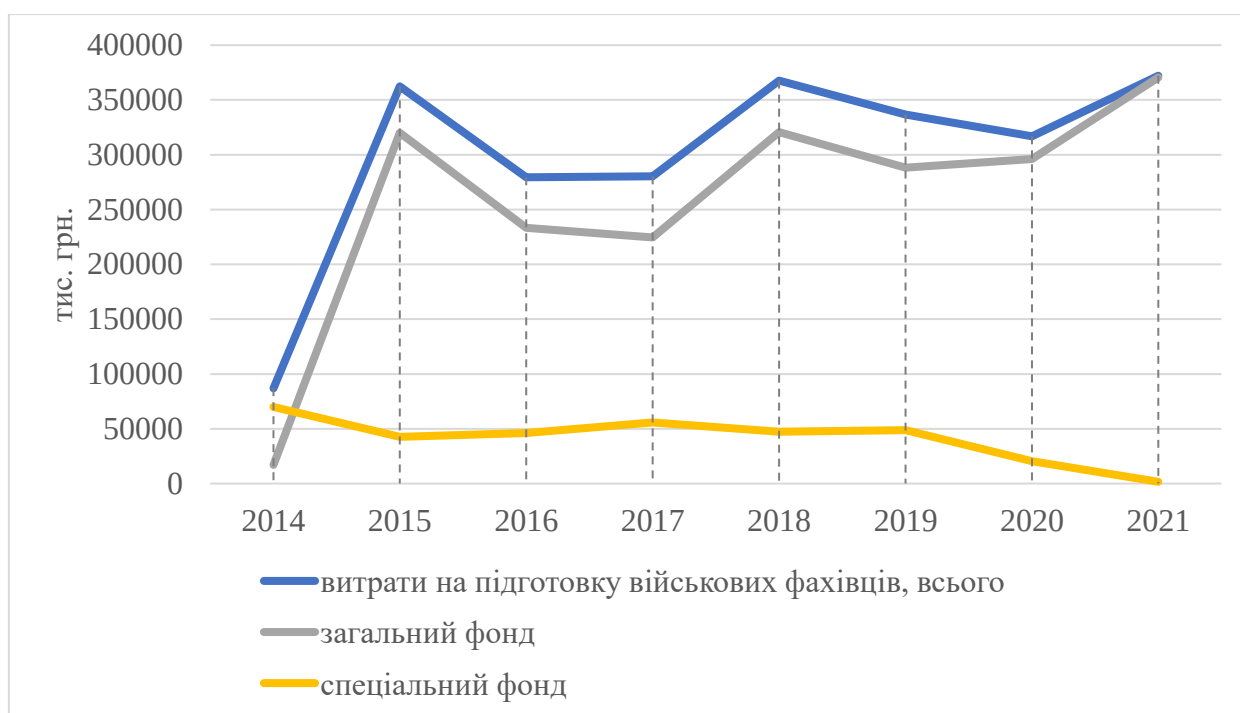

Рис. 2.4. Динаміка витрат на підготовку військових фахівців у ВВНЗ та ВНП ЗВО

Примітка. Розраховано автором на основі даних табл. 2.1

Наведена інфографіка демонструє стрімке зростання величини поточних видатків із загального фонду та скорочення обсягу капітальних видатків, у тому числі і на матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу. Така ситуація засвідчує значні поточні витрати без інвестування коштів у майбутнє

вищої військової освіти та оновлення матеріально-технічної бази освітнього процесу у ВВНЗ та ВВП ЗВО.

Курсанти та слухачі у ВВНЗ та ВВП ЗВО отримують вищу освіту у 25-й галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за трьома спеціальностями (253 Військове управління (за видами збройних сил), 254 Забезпечення військ (сил), 255 Озброєння та військова техніка), а також у двадцять одній цивільній галузі знань, за 33 ліцензованими спеціальностями та 69 спеціалізаціями.

Перелік галузей знань та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців за схемою «курсант», наведено нами в додатку В. Необхідно наголосити, що у галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за трьома спеціальностями та за двома освітніми рівнями (бакалавр та магістр) затверджені стандарти вищої освіти, які передбачають перелік фахових компетенцій, якими повинен володіти фахівець після завершення навчання за відповідною освітньою програмою. Крім того, Постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2021 р. № 497 «Про атестацію здобувачів ступеня фахової передвищої освіти та ступенів вищої освіти на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту» [127] передбачено складання єдиного державного кваліфікаційного іспиту для освітнього рівня бакалавра за всіма спеціальностями галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека Державного кордону», що визначає додаткові умови контролю якості підготовки фахівців для ЗСУ.

Підготовка фахівців у ВВНЗ (ВВП ЗВО) здійснюється за двома схемами навчання «курсант» та «студент – курсант». За схемою «курсант» навчання військових фахівців проводиться у статусі військовослужбовця протягом усього періоду навчання; інша схема – «студент-курсант» – передбачає навчання військових фахівців у статусі студента на молодших курсах та у статусі військовослужбовця на старших курсах підготовки.

До ВВНЗ та ВВП ЗВО, які здійснюють навчання військових фахівців за

схемою «курсант», приймаються за власним бажанням громадяни України з числа військовослужбовців, резервістів, цивільної молоді та військовозобов'язаних, які отримали повну загальну середню, професійно-технічну, фахову передвищу або вищу освіту віком від 17 до 30 років, а також ті, яким 17 років виповнюється в рік початку навчання (військової служби) та які отримали військове звання офіцерського складу.

До ВВП ЗВО, що здійснюють підготовку військових за схемою «студент – курсант», приймаються за власним бажанням громадяни України з числа військовозобов'язаних, резервістів та цивільної молоді, які мають повну загальну середню, професійно-технічну, фахову передвищу або вищу освіту, віком від 17 до 30 років, а також ті, яким 17 років виповнюється в рік початку навчання.

Курсанти та слухачі ВВНЗ та ВВП ЗВО, що проходять підготовку на посади офіцерського складу, отримують освітні ступені «бакалавр» або «магістр» та відповідну військово-професійну кваліфікацію. Термін навчання на посади осіб офіцерського складу з метою отримання освітнього ступеня «бакалавр» складає 4 роки, а для отримання освітнього ступеня «магістр» – 1,5 року.

Прийом на навчання до ВВНЗ та ВВП ЗВО за державним замовленням (за кошти державного бюджету) здійснюється на конкурсній основі згідно з Правилами прийому на навчання до ВВНЗ (ВВП ЗВО) (далі – Правила прийому) відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014), щорічного Наказу Міністерства освіти і науки України про затвердження Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти (далі – Умови прийому), наказу Міністерства оборони України від 05.06.2014 № 360 «Про затвердження Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації молоді та прийому до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти» (зі змінами), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.06.2014 за № 704/25481 та наказу Міністерства оборони України від 11.05.2016 № 248

«Про затвердження Особливостей прийому на навчання до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів для підготовки військових фахівців тактичного рівня в умовах особливого періоду» (зі змінами), зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 26.05.2016 за № 776/28906 [58].

Станом на 01.07.2021 р. у вищих військових навчальних закладах та у військових підрозділах закладів вищої освіти навчається 8671 курсантів та слухачів, які здобувають освітній ступінь бакалавра. Проаналізуємо їх чисельність за курсами та навчальними закладами (табл. 2.2).

Отже, можемо спостерігати значні розриви між чисельністю курсантів як за роками підготовки, так і між ВВНЗ та ВНП ЗВО. Найбільша чисельність курсантів навчається у Харківському національному університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (2059 осіб), Національній академії Сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного (1462 особи), Військовій академії (1125 осіб) та Військовому інституті телекомунікацій та інформатизації імені героїв Крут (1065 осіб). Найменше курсантів навчається на кафедрах військової підготовки Національного університету біоресурсів і природокористування (74 особи), Одеського державного екологічного університету (34 особи) та Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (41 особа). Розподіл студентів за курсами підготовки свідчить про постійне зростання потреби Міністерства оборони у підготовці військових фахівців. Так, на 1 курсі навчається у 1,6 раза більше курсантів, ніж на 4 курсі. При цьому найбільший приріст держзамовлення, майже 30%, відбувся у 2018 р. та 21,03% у 2020 р. Найбільше курсантів (659 осіб) здобувають вищу освіту на льотному факультеті Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба та 589 курсантів – на інженерно-авіаційному факультеті цього ж ВВНЗ. При цьому попит на підготовку фахівців відповідних спеціальностей є стабільно високим, і держзамовлення складає більше 100 осіб щороку.

Таблиця 2.2

**Обсяги підготовки військових фахівців (слухачів, курсантів)
у ВВНЗ та ВНП ЗВО Міністерства оборони України за освітнім рівнем бакалавра, осіб**

Назва ВВНЗ та ВНП ЗВО	Курс підготовки					Всього
	1	2	3	4	5	
Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного (м. Львів)	495	407	482	78	-	1462
Військова академія (м. Одеса)	427	304	295	99	-	1125
Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету «Харківського політехнічного інституту» (м. Харків)	113	72	75	83	-	343
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (м. Харків)	488	463	395	598	115	2059
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені героїв Крут (м. Київ)	329	271	271	194	-	1065
Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова (м. Житомир)	261	206	192	194	-	853
Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ)	226	214	195	204	106	945
Інститут ВМС Національного університету «Одеська морська академія» (м. Одеса)	59	37	52	33	35	216
Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету (м. Харків)	56	55	50	54	38	253
Кафедра військової підготовки Національного університету біоресурсів і природокористування	10	18	28	11	7	74
Кафедра військової підготовки Національного авіаційного університету	60	40	40	41	20	201
Кафедра військової підготовки Одеського державного екологічного університету	10	7	7	5	5	34
Кафедра військової підготовки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу	10	8	9	9	5	41
Разом	2544	2102	2091	1603	331	8671

Примітка. Складено автором на основі даних Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України

Також щорічно активно поповнюється контингент курсантів факультету ракетних військ і артилерії Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного (на чотирьох курсах навчається 546 курсантів), факультету підготовки спеціалістів матеріально-технічного забезпечення Військової академії (514 курсантів), гуманітарно-лінгвістичного факультету Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (524 курсанти) та факультету технічних видів розвідки Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова (512 курсантів). Найбільш розгалужений перелік спеціальностей та спеціалізацій військової підготовки пропонує Інститут ВМС Національного університету «Одеська морська академія» – близько 10. Однак на окремих спеціальностях, таких як «Корабельне ракетно-артилерійське озброєння», «Корабельне, протичовнове, торпедне, мінне та протимінне озброєння», «Кораблеводіння» та «Експлуатація корабельних енергетичних установок» вже протягом 2-х років набору не здійснюється, хоча Міністерством оборони і плануються обсяги державного замовлення на підготовку військових фахівців за окремими спеціальностями. Це свідчить про низький попит серед учнівської молоді на окремі види так званих складних технічних військових спеціальностей, що вимагає посилення профорієнтаційної роботи та підвищення престижності військової служби серед вступників.

Для співставлення фактичних даних щодо контингенту курсантів та обсягів бюджетних місць на окремих військових спеціальностях проаналізуємо обсяги держзамовлення на підготовку військових фахівців у розрізі ВВНЗ та спеціальностей у 2021 р. (табл. 2.3).

Наведені дані засвідчують, що обсяги держзамовлення зросли порівняно із попереднім роком з 2544 до 2634 особи тобто на 3,5%. Найбільші обсяги держзамовлення виділено на підготовку військових фахівців за такими спеціалізаціями, як «Військове управління, забезпечення військ, озброєння і військова техніка» (245 осіб), «Управління діями підрозділів механізованих (танкових) військ» (189 осіб), «Забезпечення підрозділів (частин. з'єднань),

ракетним паливом, ПММ, речове (продовольче) забезпечення» (152 особи) та «Авіаційні інженери» (156 осіб). Найменший обсяг державного замовлення доведено Інституту ВМС Національного університету «Одеська морська академія» за спеціалізаціями «Берегове артозброєння» (3 особи) та «Корабельні енергетичні установки» (6 осіб). Стабільно високим є запит Міністерства оборони України на підготовку інженерно-технічних кадрів для Повітряних Сил України, Військово-Морських Сил, також у 2021 р. сформовано держзамовлення Українській військово-медичній академії на підготовку 107 магістрів за медичними спеціальностями.

Таблиця 2.3

Кількість і назви ВВНЗ, які здійснюють підготовку за військовими спеціальностями станом на 30.07.2021 року

Назва ВВНЗ	Спеціальності підготовки	Обсяг держ-замовлення, осіб	Усього
1	2	3	4
Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського (м. Київ)	Національна безпека (стратегічний рівень)	15	260
	Військове управління, забезпечення військ, озброєння і військова техніка (оперативно-тактичний рівень)	245	
Українська військова медична академія (м. Київ)	Лікувальна робота (за всіма напрямками)	107	107
Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів)	Управління діями підрозділів механізованих (танкових) військ	189	504
	Управління діями підрозділів артилерії, РА; комплекси та пристрої артилерійської розвідки (системи та пристрої ракетних комплексів)	132	
	Управління діями підрозділів інженерних підрозділів військ і сил; озброєння та техніка інженерних військ	73	
	Виховна та соціально-психологічна робота у підрозділах	110	
Військова академія (м. Одеса)	Управління діями підрозділів ДШВ, МП	43	325
	Управління діями підрозділів військової розвідки, СпО	77	
	Забезпечення підрозділів (частин. з'єднань) ракетним паливом, ПММ, речове (продовольче) забезпечення	152	
	Транспортна логістика	53	
Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету "Харківського політехнічного інституту" (м. Харків)	Експлуатація та ремонт бронетанкової техніки та озброєння	60	95
	Радіаційний, хімічний, біологічний захист та екологічна безпека військ	35	

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4
Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова (м. Житомир)	Телекомунікації та радіотехніка	148	261
	Забезпечення військ (сил)	50	
	Озброєння та військова техніка	63	
Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ)	Лінгвістика та переклад	8	185
	Міжнародна інформація	15	
	Геокадастр	44	
	Психологія	50	
	Фінанси	50	
	Журналістика	8	
	Право	10	
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (м. Харків)	Льотний фах	131	528
	Авіаційні інженери	156	
	Фахівці зенітно-ракетних військ	73	
	АСУ	42	
	Радіотехнічні війська	62	
	Протиповітряна оборона Сухопутних військ	64	
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені героїв Крут (м. Київ)	Управління підрозділами зв'язку	150	243
	АСУ	43	
	Кібербезпека	50	
Інститут ВМС Національного університету "Одеська морська академія" (м. Одеса)	Кораблеводіння	11	66
	МПЗ на кораблях	13	
	Корабельні радіотехніка та засоби зв'язку	16	
	Корабельне озброєння та засоби навігації	17	
	Корабельні енергетичні установки	6	
	Берегове артозброєння	3	
Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету (м. Харків)	Право	60	60

Примітка. Складено автором на основі даних Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України

Однак формування держзамовлення саме по собі не свідчить про ефективність освітнього процесу та цільове використання виділених бюджетних асигнувань. Відповідь на це питання може бути сформульована на основі порівняльного обсягу курсантів при вступі на навчання та їх випуску після завершення освітньої програми. Проведемо такі порівняння за допомогою даних табл. 2.4.

Отже, розрахункові дані свідчать про відносно високий рівень завершення навчання курсантами військових спеціальностей.

Таблиця 2.4

Порівняльні обсяги тих, хто вступив на навчання й успішно його завершив

№ з/п	Назва ВВНЗ	Показ-ники	Рік вступу								Середній % завершення навчання
			2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Національний університет оборони України імені Івана Черняховського	Обсяги набору, осіб	455	445	699	345	300	282	195	217	
		Рік випуску	2016	2017	2018	2019	2020	2021	-	-	
		Обсяги випуску, осіб	448	440	695	343	297	278	*	*	
		% завершення навчання	98,46	98,88	99,43	99,42	99,00	98,58	*	*	98,96
2	Українська військова медична академія	Обсяги набору, осіб	104	120	139	171	164	165	150	119	
		Рік випуску	2016	2017	2018	2019	2020	2021	-	-	
		Обсяги випуску, осіб	104	120	137	170	164	165	*	*	
		% завершення навчання	100,00	100,00	98,56	99,42	100,00	100,00	*	*	99,66
3	Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного	Обсяги набору, осіб	450	851	834	852	588	467	528	504	
		Рік випуску	2018	2019	2020	2021	-	-	-	-	
		Обсяги випуску, осіб	410	830	820	837	*	*	*	*	
		% завершення навчання	91,11	97,53	98,32	98,24	*	*	*	*	96,30
4	Військова академія (м. Одеса)	Обсяги набору, осіб	245	404	480	410	363	358	452	355	
		Рік випуску	2018	2019	2020	2021	-	-	-	-	
		Обсяги випуску, осіб	230	387	461	387	*	*	*	*	
		% завершення навчання	93,88	95,79	96,04	94,39	*	*	*	*	95,03
5	Військовий інститут танкових військ НТУ «Харківського політехнічного інституту»	Обсяги набору, осіб	102	140	153	138	128	123	132	95	
		Рік випуску	2019	2020	2021	-	-	-	-	-	
		Обсяги випуску, осіб	95	133	140	*	*	*	*	*	
		% завершення навчання	93,14	95,00	91,50	*	*	*	*	*	93,21

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
6	Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова	Обсяги набору, осіб	153	175	232	200	133	96	244	218	
		Рік випуску	2019	2020	2021	-	-	-	-	-	
		Обсяги випуску, осіб	142	164	220	*	*	*	*	*	
		% завершення навчання	92,81	93,71	94,83	*	*	*	*	*	93,78
7	Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка	Обсяги набору, осіб	151	207	195	202	120	121	233	185	
		Рік випуску	2019	2020	2021	-	-	-	-	-	
		Обсяги випуску, осіб	140	195	183	*	*	*	*	*	
		% завершення навчання	92,72	94,20	93,85	*	*	*	*	*	93,59
8	Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба	Обсяги набору, осіб	575	900	766	712	603	573	601	528	
		Рік випуску	2019	2020	2021	-	-	-	-	-	
		Обсяги випуску, осіб	453	721	513	*	*	*	*	*	
		% завершення навчання	78,78	80,11	66,97	*	*	*	*	*	75,29
9	Військовий інститут телекомунікацій інформатизації імені героїв Крут	Обсяги набору, осіб	173	349	344	254	308	308	335	243	
		Рік випуску	2019	2020	2021	-	-	-	-	-	
		Обсяги випуску, осіб	161	336	325	*	*	*	*	*	
		% завершення навчання	93,06	96,28	94,48	*	*	*	*	*	94,61
10	Інститут ВМС Національного університету «Одеська морська академія»	Обсяги набору, осіб	92	105	49	63	24	24	66	66	
		Рік випуску	2019	2020	2021	-	-	-	-	-	
		Обсяги випуску, осіб	87	98	45	*	*	*	*	*	
		% завершення навчання	94,57	93,33	91,84	*	*	*	*	*	93,25
11	Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету	Обсяги набору, осіб	13	25	65	41	13	10	56	60	
		Рік випуску	2019	2020	2021	-	-	-	-	-	
		Обсяги випуску, осіб	12	22	63	*	*	*	*	*	
		% завершення навчання	92,31	88,00	96,92	*	*	*	*	*	92,41

Примітки: 1. Умовні позначення: * – термін навчання не завершено.

2. Розраховано автором на основі даних Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України

Майже 100% рівень, тих, хто завершив навчання спостерігається в Українській військово-медичній академії. Проте необхідно відзначити, що на навчання в Академію поступають фахівці, які вже мають медичну освіту для здобуття освітнього ступеня магістра, тобто вибір професійної сфери діяльності є вже більш свідомим, а ставлення до навчання відповідальнішим. Найнижчий відсоток завершення навчання спостерігається у Харківському національному університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба і складає в середньому 75,29%. А це означає, що майже чверть курсантів не завершують навчання. Така ситуація складається внаслідок особливостей освітнього процесу (підготовка фахівців льотного фаху) а також встановлення професійної придатності курсантів. Тому, на нашу думку, доцільно при вступі на навчання за специфічними військовими спеціальностями перевіряти не лише фізичну підготовку та психологічну складову, а й визначати попередню професійну придатність курсантів для набуття професійних компетенцій в обраній сфері діяльності.

Тому особлива увага у ВВНЗ також має приділятися питанням підготовки військових фахівців.

Основне завдання підготовки військовослужбовців у ВВНЗ – це формування у них високих професійних, моральних та психологічних якостей, недопущення зниження професійного рівня. Освітнє середовище ВВНЗ являє собою складну багатофункціональну систему, яка діалектично розвивається та включає в себе всі форми, методи та види навчальної та позанавчальної діяльності, спрямованої на практичну та теоретичну підготовку курсантів, слухачів та ад'юнктів, самостійну дослідницьку роботу з підготовки педагогів та навчання [12].

На Міністерство оборони України також покладаються завдання щодо встановлення особливих вимог до управління ВВНЗ та ВВП ЗВО; кандидатів на посади керівників ВВНЗ та ВВП ЗВО та порядку їх призначення; практичної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації військових

фахівців, у тому числі військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу; порядку заміщення вакантних посад командування і науково-педагогічних працівників; реалізації прав і обов'язків наукових та науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються у ВВНЗ та ВНП ЗВО; порядку відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у ВВНЗ та ВНП ЗВО; підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів у ВВНЗ та ВНП ЗВО [127].

Слід також відзначити, що для ВВНЗ та ВНП ЗВО сформовані не лише особливі умови функціонування, а й визначені особливі умови врахування досягнень у професійній діяльності для науково-педагогічних працівників. Так, у Ліцензійних умовах провадження освітньої діяльності [132] визначено, що додатково до досягнень у професійній сфері для НПП враховують такі аспекти як: наявність статусу учасника бойових дій (для вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти); участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під егідою Організації Об'єднаних Націй (для вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти); участь у міжнародних військових навчаннях (тренуваннях) за участю збройних сил країн – членів НАТО (для вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти). На нашу думку, найбільший кадровий потенціал зосереджено саме у військових вищих навчальних закладах, оскільки переважна частина науково-педагогічних працівників є військовослужбовцями, які мають досвід участі у бойових діях і отримали не лише теоретичну, а реальну бойову підготовку. Тому сучасні тенденції у сфері вищої військової освіти свідчать про необхідність концентрації підготовки військових фахівців саме у ВВНЗ, а не на кафедрах та факультетах цивільних ВНЗ.

Удосконалення системи вищої військової освіти є невід'ємною

складовою реформування Збройних Сил України та приведення їх у відповідність до стандартів НАТО, вона покликана у найкоротші терміни відновити єдину систему підготовки військових кадрів та забезпечити навчання курсантів та слухачів за всіма необхідними для Збройних Сил України спеціальностями.

Основні завдання вдосконалення спеціальної підготовки – це приведення їх у відповідність до вимог професійної діяльності військового фахівця та освітніх стандартів підготовки військових. Особливу увагу сьогодні необхідно приділяти питанням удосконалення методики навчання, створення необхідних умов для творчої навчально-пізнавальної діяльності курсантів та слухачів, широкому впровадженню у процес навчання нових інформаційних технологій.

Сучасна якість підготовки військових спеціалістів ВВНЗ частково відповідає стандартам НАТО та не завжди задовольняє вимогам, яке висуваються Міністерством оборони України, зокрема щодо штатної укомплектованості військ та якості підготовки військових фахівців. Основними причинами є розвиток несприятливих ситуацій, слабка підготовка командного складу до управління військовими частинами та підрозділами, недостатні навички щодо виховання та навчання підлеглих.

Аналіз результатів наукових досліджень, а також керівних документів з проблем військової освіти, доводить, що відмінності між існуючим рівнем підготовки випускників і сучасними вимогами до їх професійної діяльності обумовлені існуванням ряду недоліків і протиріч у системі вищої військової освіти. Тому підвищення ефективності сучасної вищої військової освіти у ВВНЗ вимагає, поряд із реалізацією комплексу заходів організаційного, фінансового, матеріально-технічного і кадрового характеру, впровадження та розробки наукових і обґрунтованих засобів та методів підвищення ефективності освітнього процесу.

Сукупність зазначених вище протиріч вказує на потребу вдосконалення

наявної освітньої системи ВВНЗ на базі наукового аналізу, обґрунтування абсолютно всіх компонентів її структури.

Необхідність безперервного поліпшення освітньої системи ВВНЗ та ВВП ЗВО визначається цілою низкою чинників, головними з яких вважаються:

- багатоступеневе здійснення реформи військової освіти, мінливі соціально-економічні вимоги до підготовки курсантів до службово-бойової діяльності;
- швидкоплинні пріоритети у службово-бойовій діяльності випускників, характер і склад вирішуваних ними завдань;
- надходження на озброєння Збройних Сил України сучасних зразків озброєння і техніки.

Отже, сформувалася ситуація: з одного боку, мінливі вимоги командування ЗСУ зобов'язують вносити зміни в якість підготовки військових фахівців, а з іншого – концепція підготовки військового професіонала залишається на старому рівні (мета навчання, організаційно-штатна структура ВВНЗ, методика викладання і т. д.).

Виходом із вищевказаної ситуації можна вважати швидку побудову нової моделі освітнього процесу ВВНЗ, що дозволяє застосовувати інноваційні технології навчання, які створюють підґрунтя для успішної адаптації до нових умов підготовки військовослужбовців. Це буде сприяти підвищенню ефективності процесу професійної підготовки за рахунок більш раціонального використання навчального часу і застосування технологій дистанційної освіти [7], [73, с.316].

Нагнітання суспільно-політичної ситуації на кордонах України, простійне ведення бойових дій в зоні операції Об'єднаних сил, ускладнення військового озброєння та техніки, потреба підвищення майстерності і підтримки стійкої бойової готовності військових частин і підрозділів ЗСУ, а також практичні завдання, які вирішуються командним складом у частинах і

підрозділах ЗСУ, визначають вимоги до безперервної підготовки, якості та змісту освітнього процесу ВВНЗ та ВНП ЗВО.

Аналіз джерел [78, с.162] дозволив розкрити та узагальнити вимоги, що висуваються до процесу освіти:

- навчання у військовому навчальному закладі повинно вестися з обов'язковим урахуванням перспективи розвитку науки і техніки таким чином, щоб майбутній випускник відповідав вимогам як у короткій, так і довгостроковій перспективі;

- військовий фахівець у ході навчання зобов'язаний засвоювати оптимальний обсяг знань, навичок і умінь для продуктивної діяльності;

- організація освітнього процесу повинна забезпечувати оптимальний розподіл обсягу інформації як за часом, так і за формами навчання;

- організація та планування процесу освіти, методична робота повинні забезпечувати високий рівень навчальних занять на основі оптимального співвідношення практичних і теоретичних форм навчання.

Крім того, необхідні:

- широке використання дослідницьких методів навчання для підготовки творчо мислячого військового професіонала;

- інтенсифікація процесу навчання на основі постійного вдосконалення навчально-матеріальної бази, активного впровадження технічних засобів навчання, перш за все, обчислювальної техніки, а також використання нових інформаційних технологій;

- забезпечення ефективного управління підготовкою військових фахівців із значним обсягом використання автоматизованих систем управління військами.

При підготовці військових фахівців важливу роль відіграє розподіл молодих офіцерів на військові посади по завершенні навчання. Суб'єктивізм при оцінці ступеня підготовленості офіцерів і відповідності їх первинним військовим посадам негативно позначається на результатах призначення на

посаду військових фахівців, а потім і бойової готовності ввірених їм різних підрозділів військ.

Націленість і зміст процесу освіти у ВВНЗ визначаються спеціальними кваліфікаційними вимогами до майбутніх офіцерів. Реалізація цих вимог до професійної підготовки курсантів ВВНЗ пов'язана з вирішенням цілої низки непростих навчально-методичних та організаційних завдань, починаючи з визначення змісту і структури навчання і завершуючи контролем за процесом різних заходів з підготовки військових фахівців.

Процес професійної підготовки і перепідготовки військових у ВВНЗ та ВВП ЗВО можна розглядати як безперервний процес навчання. Характерною рисою процесу підготовки і перепідготовки вважається те, що повнота і черговість їх проходження не є однаковою і типовою для всіх військовослужбовців. Залежно від великої кількості суб'єктивних та об'єктивних факторів військовий професіонал може, а часто за родом служби повинен, пропускати певні етапи.

Таким чином, процес підготовки супроводжує військовослужбовців ЗСУ на всіх етапах їх службової діяльності.

Отже, у ВВНЗ та ВВП ЗВО здійснюється підготовка офіцерів з вищою військовою спеціальною освітою, які отримують військову освіту за визначеними спеціальностями та спеціалізаціями, необхідними для виконання службових обов'язків на посадах, що підлягають заміщенню випускниками. Сформована система військової підготовки виробляє практичну готовність і враховує спрямованість знань, навичок і умінь, набутих у ВВНЗ та ВВП ЗВО, на реальні потреби в забезпеченні обороноздатності держави та вирішення бойових задач.

На підставі проведеного аналізу сучасного стану підготовки військових фахівців у ВВНЗ та ВВП ЗВО можна з упевненістю зробити висновок: традиційні форми підготовки командного складу ЗСУ не завжди відповідають умовам реалій і вимагають внесення деяких змін, а саме необхідний пошук

раніше не використовуваних в освітніх установах форм навчання, що відповідають новітнім вимогам, необхідна розробка критеріїв якості підготовки курсантів, що дозволяють оцінити ступінь готовності випускників військових ВНЗ до виконання своїх спеціальних військових обов'язків у підрозділах і частинах ЗСУ.

Висновки до розділу 2

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячено аналізу нормативно-правового забезпечення державного управління вищою військовою освітою в Україні, ідентифікації системи органів державного управління у цій сфері, а також аналізу сучасного стану підготовки військовослужбовців у системі вищої військової освіти України. Основні висновки отримані в ході дослідження, зводяться до такого:

1. Розглянуто нормативно-правове регулювання управління системою вищої освіти в Україні. Підкреслено, що нормативно-правове регулювання управління системою вищої військової освіти в Україні необхідно розглядати з позицій юридичного та управлінського аспектів. З юридичного боку йде мова про наявність нормативно-правового масиву, регулюючий вплив якого спрямовано на суспільні відносини функціонування механізму вищої військової освіти. А управлінський аспект визначає ефективність функціонування системи військової освіти та науки у секторі національної безпеки і оборони, забезпеченні державних інтересів та дотриманні міжнародних стандартів, підготовки висококваліфікованих і компетентних військових фахівців для Збройних Сил України та інших військових формувань у мирний час та особливий період

На основі аналізу масиву нормативно-правових актів, які тим або іншим чином стосуються питань управління вищою військовою освітою в Україні, здійснено виокремлення певних сфер правового регулювання за ієрархічною та предметною ознакою. За рівнями ієрархії нормативно-правових актів

запропоновано виділити: міжнародний, конституційно-законодавчий, підзаконний (локальний) рівні. За предметною ознакою – нормативно-правові акти загальної дії, які регулюють питання розвитку вищої освіти в цілому; нормативно-правові акти, які регулюють питання регулювання вищої військової освіти; нормативно-правові акти, які регулюють питання здійснення науково-дослідної діяльності; нормативно-правові акти, які регулюють питання міжнародної співпраці у цій сфері.

2. Для управління вищою військовою освітою в Україні в її численних проявах, координації діяльності учасників академічної безпеки в Україні створена та функціонує система органів державного управління, репрезентована органами загальної та спеціальної компетенції. До органів загальної юрисдикції належать Президент України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України. Суб'єктами безпосередньої діяльності у сфері вищої військової освіти (органами спеціальної компетенції) є Міністерство освіти і науки України та Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері освіти і науки, здійснюють державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог законодавства у сфері освіти і науки та стандартів освітньої діяльності), Департамент військової освіти і науки, Міністерство оборони України та Воєнно-наукова рада (забезпечують розвиток освітньої і наукової компоненти як складової формування національного безпекового середовища в оборонному секторі). Також до органів військового командування відносимо Генеральний штаб ЗСУ та види ЗСУ і командування ЗСУ, які безпосередньо займаються підготовкою у ВВНЗ та відповідають за якість підготовки курсантів. Серед проблем інституційного забезпечення системи управління вищою військовою освітою в Україні виділено: відсутність єдиної системи підготовки військових фахівців на рівні вищих навчальних закладів (присутність військових навчальних підрозділів у закладах вищої освіти та

невключення до системи ВВНЗ навчальних закладів інших мілітаризованих органів державної влади України (Національна гвардія, Національна поліція, ДПСУ); подвійне підпорядкування науково-дослідної діяльності військового спрямування між Генеральним штабом ЗСУ та Міністерством оборони України тощо.

3. Встановлено, що систему вищої військової освіти в Україні відповідно до законодавства, крім закладів вищої військової освіти, органів державного управління та вищих військових навчальних закладів, утворюють ще й освітні програми, рівні та ступені вищої освіти, галузі знань і спеціальності, ліцензійні умови провадження освітньої діяльності та учасники освітнього процесу. В роботі проаналізовано обсяги витрат на підготовку військових фахівців (слухачів, курсантів) у ВВНЗ та ВНП ЗВО Міністерства оборони України, обсяги підготовки військових фахівців (слухачів, курсантів) у ВВНЗ та ВНП ЗВО Міністерства оборони України за освітнім рівнем бакалавра, кількість і назви ВВНЗ, які здійснюють підготовку за військовими спеціальностями, станом та порівняльні обсяги тих, хто вступив на навчання і успішно його завершив.

Проведене дослідження дозволяє констатувати недостатній обсяг фінансування в закладах вищої військової освіти капітальних видатків на оновлення матеріально-технічної бази та кардинальну зміну структури видатків на користь практичної складової підготовки. Така ситуація свідчить про перегляд освітніх програм у бік збільшення їх практичної складової, проте нівелювання матеріально-технічної основи освітнього процесу в подальшому негативно відобразиться на набутих компетенціях військових фахівців. Крім того, відзначена необхідність підвищення якості освітнього процесу в контексті приведення програм підготовки фахівців відповідно до стандартів НАТО із одночасним збереженням кращого вітчизняного досвіду підготовки військових. Запропоновано удосконалити процедури відбору вступників, включивши до їх переліку не лише перевірку фізичної підготовки та

психологічної готовності до несення військової служби, а й визначення рівня професійної придатності курсантів до успішного освоєння майбутньої професії.

Основні результати дослідження оприлюднені в таких публікаціях [15], [17], [19]; [23]; [24].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ВІЙСЬКОВОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

3.1. Удосконалення організаційно-правових механізмів управління системою вищої військової освіти з урахуванням стандартів підготовки військових фахівців НАТО

Умовою збереження суверенітету і територіальної цілісності України є забезпечення реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію в євроатлантичний безпековий простір, набуття членства в НАТО. Зазначене вище вимагає досягнення у максимально стислі строки взаємосумісності Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав-членів НАТО, активізації реформ, які необхідно впровадити для досягнення відповідності критеріям членства в Альянсі.

Основоположними документами, що визначають відносини між Україною та НАТО на сучасному етапі, є Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору (9.07.1997 р.) і Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство (21.08.2009 р.).

Відносини Україна – НАТО були започатковані значно раніше – у 1991 році, коли Україна, здобувши незалежність, приєдналася до Ради північноатлантичного співробітництва (з 1997 року перетворена на Раду Євроатлантичного партнерства). Україна першою серед держав СНД приєдналася до Програми НАТО «Партнерство заради миру» (8.02.1994 р.).

Поглиблення інтеграції з НАТО та ЄС – пріоритетний напрям державної політики, закріплений у Конституції України. Виконання реформ на шляху до цього має стати основою для отримання Україною Плану дій щодо членства в

Альянсі. І нарешті, 12 червня 2020 р. Україна отримала статус партнера НАТО із розширеними можливостями.

Одним із шляхів удосконалення управління системою вищої військової освіти в Україні є організація підготовки військових фахівців відповідно до нової структури ЗСУ та переходу на стандарти підготовки військових фахівців НАТО. Таким чином, винятково актуальним є створення нової ефективної системи військової освіти у відповідності до кращих практик держав – членів НАТО. Водночас на процес підготовки військових фахівців із вищою освітою впливає і реформування структури ЗСУ та збільшення їх складу.

У 2021 році у складі Збройних сил України офіційно з'явиться п'ять нових окремих родів військ (сил). Прийнятий 16 липня 2021 року ВРУ Закон «Про основи національного спротиву» істотно змінює структуру ЗС України, що не може не вплинути на систему підготовки військових фахівців. Передбачається, що після підписання його президентом та набуття чинності будуть внесені зміни до статті 3 Закону України «Про Збройні Сили України». Відповідно до зазначених змін ЗСУ й надалі матимуть тривидову структуру: Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили, проте крім наявних окремих родів військ (сил) – Десантно-штурмових військ та Сил спеціальних операцій, окремий статус офіційно отримають ще п'ять родів.

Зокрема окремими родами Збройних Сил України будуть Сили спеціальних операцій, Сили територіальної оборони, Сили логістики, Сили підтримки та Медичні сили. Окремими родами військ ЗСУ – Десантно-штурмові війська, а також Війська зв'язку та кібербезпеки. При цьому командування Медичних сил, Сил підтримки, Військ зв'язку та кібернетичної безпеки були створені у лютому 2020 року, а Командування Сил логістики – у 2018 році [165].

Також Верховна Рада України прийняла Закон № 5558 про збільшення чисельності ЗСУ до 261000 осіб, у тому числі 215000 військовослужбовців, і при цьому змінила дату введення його в дію. До другого читання у текст була

внесена правка щодо того, що закон вводиться у дію з дня введення в дію закону «Про основи національного спротиву» (тобто з 1 січня 2022 року).

Зазначенні структурні та якісні зміни за умов постійного ризику відновлення воєнних дій на Сході України стимулюють зростання вимог до системи вищої військової освіти. Відповідно, основним завданням є розробка нової системи військової освіти для забезпечення:

- розвитку Збройних Сил України, що повинен здійснюватися за стандартами НАТО та сприяти досягненню сумісності зі збройними силами провідних держав світу;

- створення єдиної уніфікованої системи підготовки персоналу для сил оборони з урахуванням досвіду держав – членів НАТО;

- формування ефективної системи професійної військової освіти, яка інтегрована в державну систему освіти;

- централізованої підготовки особового складу сил оборони оперативного та стратегічного рівнів;

- реалізації принципу «Освіта впродовж військової кар'єри»;

- якості вищої освіти та професійної військової освіти, яка відповідає вимогам стандарту НАТО Vi-SCD 075-007 «Освіта і підготовка»;

- впровадження системи акредитації військової освіти у вищих військових навчальних закладах з урахуванням потреб та специфіки сил оборони;

- запровадження оновлених освітніх програм підготовки військових фахівців з урахуванням досвіду бойових дій, методики підготовки, принципів і стандартів НАТО та кращих національних традицій;

- приведення рівня підготовленості науково-педагогічних (педагогічних) працівників, інструкторського складу до мети та змісту професійної військової освіти;

- якості військової освіти, впровадження персональної відповідальності стейкхолдерів за провадження освітньої діяльності;

- ефективного використання наявних ресурсів сектору безпеки та оборони;
- створення умов для взаємовизнання сертифікатів, отриманих у військових навчальних закладах держав – членів НАТО.

Наголосимо, що професіоналізація військової освіти здійснюється на основі безперервного професійного розвитку військових фахівців й залишається невід’ємною складовою вищої освіти України та враховує зміни в оперативному середовищі, загальні тенденції розвитку системи національної та міжнародної безпеки, зміни принципів та методів ведення збройної боротьби, нові вимоги до якості військової освіти відповідно до стандартів країн – членів НАТО. Не менш важливим елементом питань кадрового забезпечення оборонного сектору є забезпечення принципу ротації персоналу, що спрямований на максимальне використання його потенціалу для виконання службових обов’язків. Поняття «ротація» походить від латинського “rotatio” – обертання, обертальний рух. У словнику термінів і понять із державного управління «ротація кадрів» визначається як горизонтальне та вертикальне переміщення державних службовців на посадах у структурних підрозділах, у яких вони працюють, та інших органах (у тому числі різного територіального розташування) з метою:

- набуття ними нових знань, умінь, професійних навичок, необхідних для кар’єрного просування;
- підвищення ефективності їхньої роботи;
- подолання корупційних явищ у сфері державної служби.

Згідно з Концепцією кадрової політики у Збройних Силах України на період до 2017 р. «ротація кадрів – процедура планомірної зміни службової діяльності шляхом переміщення персоналу на відповідні посади з метою підвищення його кваліфікації та набуття досвіду або більш доцільного використання» [131]. Переміщення військовослужбовців по службі є основним елементом управління кар’єрою військовослужбовця, тобто заходів,

які проводяться кадровими органами щодо планування, мотивації, супроводження та контролю кар'єрного зростання персоналу відповідно до цілей, потреб і можливостей Збройних Сил і конкретної особи [131].

Військовослужбовці, які набули необхідного досвіду й досягли відповідних оцінних показників діяльності на посаді, а також мають найвищий показник рейтингу, можуть розглядатись до призначення на вищі посади. Отже, професійна ротація є інструментом підвищення ефективності службової діяльності військового персоналу та його оновлення. На сучасному етапі ротація є одним із елементів управління кар'єрою військовослужбовців у системі кадрового менеджменту централізованого типу[159, с.81].

Вирішення окреслених вище завдань та вимоги забезпечення професіоналізації та принципу ротації військовослужбовців стають можливими через запровадження освітніх стандартів НАТО. Для забезпечення досягнення високого рівня міжвідомчої взаємодії, операційної сумісності та координації дій Збройних Сил України та інших складових сил безпеки під час планування та проведення спільних операцій на рівні об'єднаних штабів за стандартами та процедурами НАТО, забезпечення умотивованим, освіченим і професійним особовим складом подальший розвиток системи військової освіти вимагає застосування сучасних підходів до формування її структури та змісту.

До уваги необхідно приймати наступний досвід підготовки військових фахівців у державах – членах НАТО. В результаті аналізу встановлено, що освіта та підготовка військових фахівців, у навчальних закладах НАТО дещо відрізняються від освіти і підготовки у національних навчальних закладах держав – членів Альянсу (Римський Оборонний Коледж, Балтійський Оборонний коледж, Школа НАТО в Обераммергау, Академія Оборони Канади, Академія управління Бундесверу, Академія оборонного мистецтва Республіки Польща, Коледж об'єднаних штабів Національного університету

оборони США). Результат аналізу досвіду НАТО можливо відобразити у вигляді рис. 3.1

Так, підготовка у навчальних закладах НАТО, зосереджена виключно на професійній підготовці, тобто проходженні L-курсів. Така підготовка спрямована на набуття офіцерами виключно військово-професійних компетентностей без прив'язки до конкретної посади, тобто підготовка прив'язана до військових звань. Після проходження курсу L-2 офіцер набуває компетентностей, які дозволяють йому обіймати посади офіцера органу військового управління на рівні командування компоненти (Component command), після проходження курсу L-3 – обіймати керівну посаду органу військового управління на рівні командування компоненти (Component command) або офіцера органу військового управління на рівні Об'єднаного міжвидового штабу (Joint Headquarters), після проходження курсу L-4 – обіймати керівну посаду органу військового управління на рівні Об'єднаного міжвидового штабу (Joint Headquarters) або офіцера органу військового управління на рівні Вищого штабу союзницьких сил (SHAPE).

Одночасно підготовка у навчальних закладах країн – членів Альянсу охоплює як освіту, так і підготовку, а саме здійснюється поєднання формальної і неформальної освіти. В одних країнах передбачене набуття офіцерами ступеня магістра у військовій галузі (США, Велика Британія), в інших – ступеня магістра у цивільних галузях (ФРН, Франція).

Професійна підготовка поділяється на дві підсистеми: професійна підготовка та удосконалення фахової компетентності. Професійна підготовка має таку саму структуру, що й у навчальних закладах НАТО, за виключенням того, що в одних країнах, наприклад, Канаді, підготовка здійснюється без прив'язки до виду збройних сил, в інших – із прив'язкою (США, ФРН).

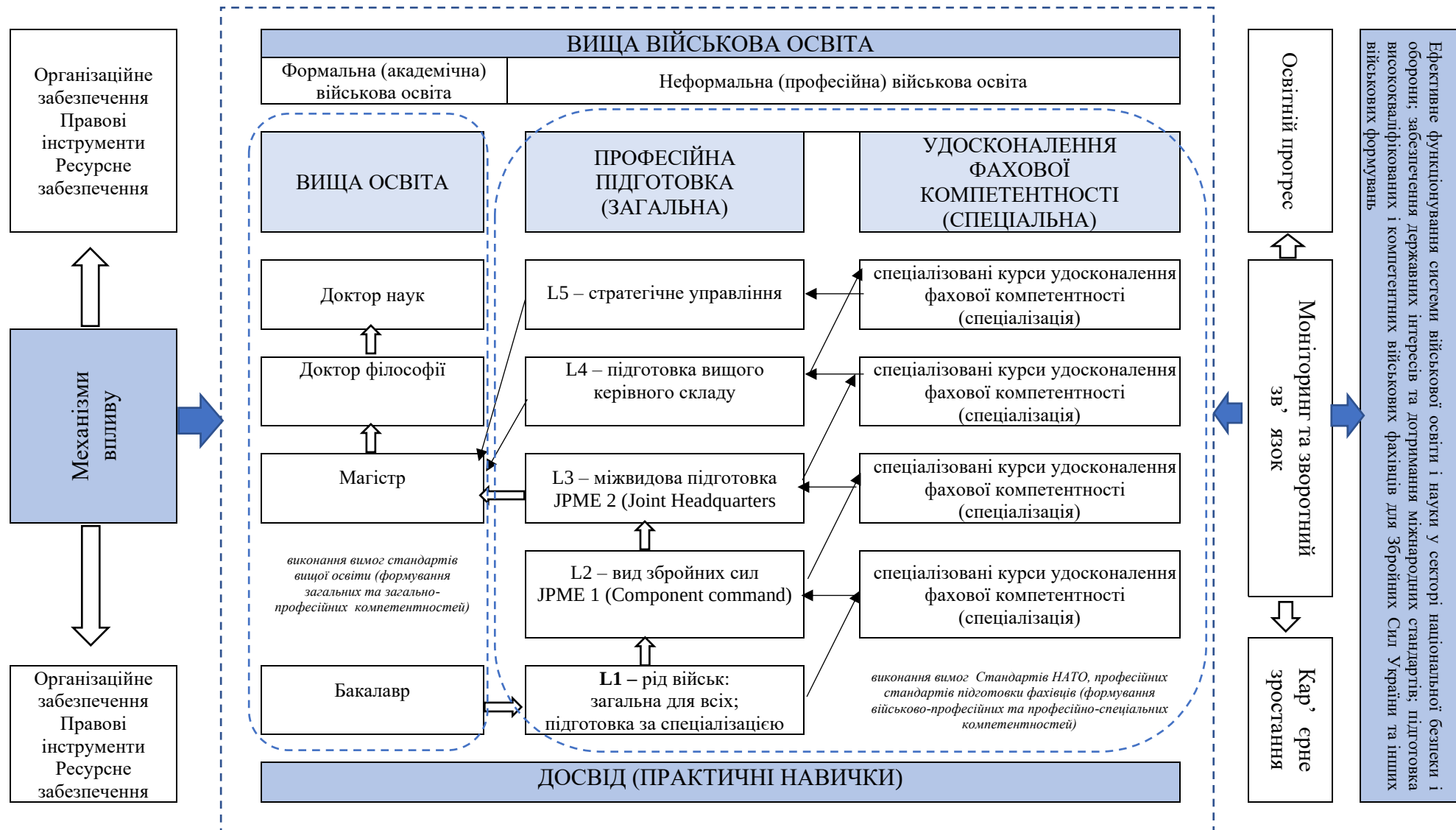

Рис. 3.1. Перспективна модель системи вищої військової освіти в Україні з урахуванням стандартів підготовки військових фахівців НАТО

Примітка. Запропоновано автором

Крім того, в усіх країнах існує ціла низка центрів перепідготовки та підвищення кваліфікацій, так, наприклад, у ФРН: СВ мають 16 центрів, ПС – 9, ВМС – 4, де здійснюється безпосередня підготовка офіцерів до посади, тобто офіцер набуває професійно-спеціальних компетентностей.

Яскравим є приклад втілення цього досвіду у країнах Балтії (табл.3.1).

Таблиця 3.2

Структура професійної військової освіти у країнах Балтії

Рівень розвитку 1	Рівень розвитку 2	Рівень розвитку 3	Рівень розвитку 4
базовий	молодший	підвищений	високий (найвищий)
тактичний	тактичний	оперативний	стратегічний
базові та спеціалізовані курси	капітанські та середні курси	курси об'єднаних командувань та ГШ	Вищі командні навчальні курси
Національні або міжнародні військові академії	Національні або міжнародні військові академії	Балтійський оборонний коледж або міжнародні штабні/військові коледжі	Балтійський оборонний коледж або міжнародні штабні/військові коледжі
лейтенант, молодший лейтенант, старший лейтенант	до капітана	майор-підполковник, держслужбовці	майор-підполковник, держслужбовці

Джерело: [191].

Курс L-2 представлено видовим Командно-штабним курсом. Офіцерів штабу командування компоненти готують у Військовій академії Литви протягом 17 тижнів, які включають 600 годин під керівництвом викладача та 250 годин самопідготовки.

Курс L-3 представлено Об'єднаним Командно-штабним курсом Генерального Штабу, що проводиться в Балтійському оборонному коледжі, обсягом 60 кредитів ECTS.

Наголосимо, що на курсі L-2 навчаються офіцери у військових званнях до капітана для штабів тактичної компоненти, а на курсі L-3 проходять підготовку офіцери у військовому званні майор-підполковник для призначення в об'єднані штаби.

Структура професійної військової освіти передбачає поєднання її з магістерською підготовкою у загальній системі військової освіти та підготовки країн Балтії. Тобто є поєднання формальної і неформальної освіти. Слухачі можуть отримати магістерський ступінь за спеціальністю «Військове лідерство та Безпека».

Магістерська підготовка має обсяг 90 кредитів ECTS і проходить протягом 3-х семестрів, з яких 2 семестри (60 кредитів ECTS) – це підготовка на курсі L-3 в Балтійському оборонному коледжі, а третій семестр (додатково 30 кредитів ECTS), разом із написанням магістерської роботи проходить у Латвійській національній академії оборони.

Відштовхуючись від зазначеного досвіду країн Балтії та Фінляндії (п.1.3), наголосимо, що в сучасних українських реаліях здобуття військової освіти для проходження військової служби на посадах офіцерського складу здійснюється в рамках поєднаних формальної і неформальної освіти відповідно до стандартів вищої освіти, переліку галузей знань і спеціальностей за відповідними ступенями вищої освіти (науковими ступенями) та рівнями військової освіти.

У рамках формальної освіти передбачено здобуття таких ступенів вищої освіти та наукових ступенів: бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук. У рамках неформальної освіти передбачено здобуття професійної військової освіти за такими рівнями: тактичний рівень військової освіти; оперативний рівень військової освіти; стратегічний рівень військової освіти.

Підкреслимо, що, з нашої точки зору, підготовка осіб для проходження військової служби на посадах офіцерського складу має здійснюватися на основі повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти для здобуття відповідних ступенів вищої освіти та/або рівнів військової освіти.

Тобто система підготовки осіб на посади офіцерського складу здійснюється у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів військової освіти та передбачає:

- здобуття ступеня вищої освіти бакалавра (магістра) одночасно із здобуттям тактичного рівня військової освіти;
- здобуття відповідних рівнів військової освіти на курсах професійної військової освіти;
- здобуття ступеня вищої освіти магістра в галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»;
- здобуття наукових ступенів;
- військова підготовка за програмою підготовки офіцерів запасу.

Крім того, здобуття наукових ступенів особами офіцерського складу також має відбуватись у військових наукових установах (про що більш детально ми наголосимо у підрозділі 3.3 нашого дослідження).

Якщо провести детальний аналіз змісту освітньої підготовки, то на нашу думку:

- ступінь вищої освіти бакалавра та тактичний рівень військової освіти здобувається на основі повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти за освітньо-професійними програмами, які передбачають опанування освітніх програм професійної військової освіти базового та фахового курсів тактичного рівня;
- ступінь вищої освіти магістра (тактичний рівень військової освіти) здобувається на основі ступеня вищої освіти бакалавра курсантами (слухачами) за освітньо-професійними (освітньо-науковими) програмами відповідно до вимог стандартів вищої освіти та професійних стандартів відповідних спеціальностей;
- ступінь вищої освіти магістра в галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за спеціальностями «Військове управління (за видами збройних сил)», «Озброєння та військова техніка», «Забезпечення військ (сил)» здобувається на основі ступеня вищої освіти бакалавра або магістра, здобутого в інших галузях знань, слухачами, які в рамках професійної військової освіти опанували освітні програми командно-

штабного курсу тактичного рівня та курсу офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня;

– ступінь вищої освіти магістра в галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за спеціальністю «Національна безпека (за окремими сферами та видами діяльності)» здобувається на основі ступеня вищої освіти магістра слухачами, які в рамках професійної військової освіти опанували освітню програму курсу вищого керівного складу стратегічного рівня;

– ступінь вищої освіти доктора філософії може здобуватися особами офіцерського складу на основі ступеня вищої освіти магістр за освітньо-науковими програмами відповідних спеціальностей в ад'юнктурах ВВНЗ, ВВП ЗВО та наукових установ та поза ад'юнктур особами, які професійно займаються науковою та науково-педагогічною роботою;

– науковий ступінь доктора наук може здобуватися особами офіцерського складу на основі ступеня вищої освіти доктора філософії (кандидата наук) у докторантурах ВВНЗ, ВВП ЗВО та наукових установ і шляхом самостійної підготовки.

Із позицій поєднання цих рівнів із стандартами країн – членів НАТО наголосимо, що здобуття професійної військової освіти для отримання необхідних рівнів військової освіти здійснюється за освітніми програмами на відповідних курсах професійної військової освіти:

– для отримання тактичного рівня військової освіти: базовий курс тактичного рівня (L-1A); фаховий курс тактичного рівня (L-1B); командний курс тактичного рівня (L-1C); командно-штабний курс тактичного рівня (L-2), що відповідає рівням «бакалавр» та «магістр»;

– для отримання оперативного рівня військової освіти: курс офіцерів об'єднаних штабів (L-3), що відповідає рівню «магістр» у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за спеціальностями «Військове управління (за видами збройних сил)», «Озброєння та військова техніка», «Забезпечення військ (сил)»;

– для отримання стратегічного рівня військової освіти: курс вищого керівного складу стратегічного рівня (L-4); курс стратегічного управління вищого рівня та державної політики (L-5), що відповідає наступним рівням національної освітньої підготовки.

Таким чином, існує необхідність приведення у відповідність освітніх програм вимогам стандартів НАТО (рис. 3.2).

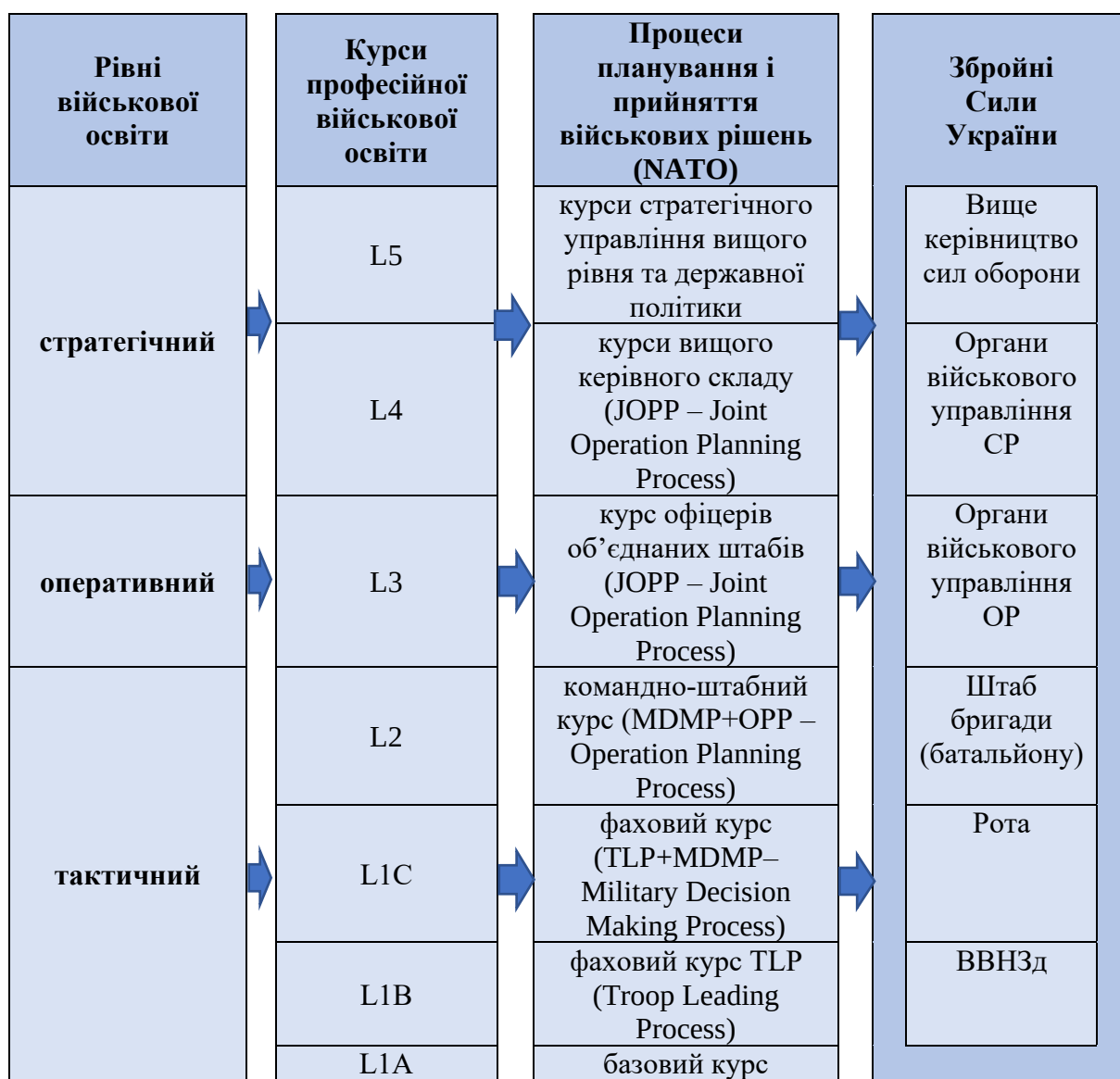

Рис. 3.2. Модель приведення у відповідність освітніх програм підготовки військових фахівців вимогам стандартів НАТО

Примітка. Складено автором.

Відтак, здобуття тактичного рівня військової освіти має здійснюватися у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах

закладів військової освіти, на курсах професійної військової освіти базового та фахового курсів тактичного рівня.

На нашу думку, на цих курсах здійснюється підготовка на первинні посади офіцерського складу осіб, які здобули або здобувають ступінь вищої освіти бакалавра. На базовому курсі тактичного рівня професійної військової освіти здійснюється загальновійськова підготовка. На фаховому курсі тактичного рівня професійної військової освіти здійснюється підготовка осіб на первинні посади офіцерського складу за відповідною військово-обліковою спеціальністю (групою військово-облікових спеціальностей). З метою набуття нових компетентностей, які забезпечують подальше просування по службі на посадах офіцерського складу тактичного рівня, здійснюється навчання на командному курсі тактичного рівня та командно-штабному курсі тактичного рівня професійної військової освіти. Відповідно, на командних курсах тактичного рівня професійної військової освіти здійснюється підготовка офіцерського складу на посади тактичного рівня штатно-посадової категорії «капітан» за відповідними військово-обліковими спеціальностями (групою військово-облікових спеціальностей).

Підготовка осіб офіцерського складу сил безпеки та оборони на посади тактичного рівня штатно-посадової категорії «майор» здійснюється на командно-штабних курсах тактичного рівня професійної військової освіти в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського (НУОУ) та/або у ВВНЗ видів ЗСУ та інших складових сектору безпеки і оборони.

Водночас необхідно звернути увагу на ситуацію пов'язану з призначенням офіцерів на посади наукових та науково-педагогічних працівників (обмежена кількість офіцерів зі ступенем «магістр» у військових званнях старший лейтенант – капітан). Тому вважаємо доцільним впровадження системи певних привілеїв, а саме можливість вступу на 1-2 роки раніше на курси І та магістратуру НУОУ для тих випускників ВВНЗ тактичного рівня, які закінчили бакалаврат із середнім балом вище, ніж 4,5.

Підготовка офіцерського складу сил безпеки та оборони на посади оперативного рівня має відбуватися на Курсі офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня професійної військової освіти в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського.

Підготовка осіб на посади офіцерського складу сил безпеки та оборони на посади стратегічного рівня здійснюється на Курсі вищого керівного складу стратегічного рівня професійної військової освіти в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського.

З метою набуття нових компетентностей, які забезпечують подальше просування по службі на посади керівників самостійних структурних підрозділів апарату Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, інших складових сил безпеки і оборони, центральних органів виконавчої влади та інших органів державної влади, до сфери відповідальності яких відносяться питання оборони та безпеки держави, здійснюється навчання на Курсі стратегічного управління вищого рівня та державної політики в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського.

Відповідно, розширення можливостей навчання під час проходження служби та кар'єрного зростання офіцерів забезпечується поєднанням цих рівнів з системою перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Таким чином, освітнє середовище відображає спрямованість кожного рівня професійної військової освіти на конкретний рівень ведення бойових дій та війни – тактичний, оперативний, стратегічний. Освітнє середовище узгоджується з Доктриною підготовки (J7), що має на меті забезпечення навчальними програмами навчання на всіх рівнях військової освіти.

Додатково, з метою досягнення заявлених завдань, необхідно здійснити опрацювання та доповнення переліку військових спеціальностей та кваліфікацій, за якими військові вищі навчальні заклади здійснюють підготовку офіцерів, та створити при Департаменті військової освіти та науки МОУ науково-дослідний центр управління якістю військово-професійної

освіти, спрямований на розробку методології проектування і функціонування процесу навчання військових фахівців.

Високі вимоги до підготовки військового фахівця, передбачають підвищення якості мовної освіти курсантів (слухачів) ВВНЗ та ВНП ЗВО. Майбутній офіцер, який володіє воєнно-професійною англійською мовою, здатний бути більш толерантним до культури та традицій інших країн, національних особливостей військовослужбовців зарубіжних збройних сил. Розвиток військового співробітництва із зарубіжними країнами, розширення обміну інформацією військового характеру, організація та проведення спільних навчань і заходів підготовки, партнерство в підготовці військових фахівців породжують потребу в офіцерах, які вільно володіють іноземними мовами для професійної діяльності. Формування лінгвістичної, самовиховної, комунікативної та соціокультурної компетенцій, а також формування мотивації та виховання професійно значущих якостей офіцера обумовлює посилення обсягу та змістовного наповнення відповідних освітніх компонент. Міністром оборони України вже затверджено Дорожню карту вдосконалення мовної підготовки у Збройних Силах України на 2021-2025 роки [62]. Зокрема, документом передбачено необхідність на оперативному та стратегічному рівнях військової освіти встановити відповідні вимоги щодо «Курсу офіцерів об'єднаних штабів» (L-3) та курсів «Курс вищого керівного складу (L-4)» щодо володіння англійською мовою для кандидатів на навчання.

Водночас на законодавчому рівні необхідне внесення змін та доповнень до окремих нормативно-правових актів у зв'язку з необхідністю удосконалення системи вищої військової освіти з врахуванням потреб уніфікації системи з вимогами та стандартами країн НАТО.

Вважаємо за необхідне окрему увагу приділити удосконаленню системи ліцензійних вимог шляхом введення до них пропозицій відображених в табл. 3.2.

Крім цього, на нашу думку, необхідним є доповнення до положень ст. 12 «Основні складові діяльності Збройних Сил України» Закону України «Про Збройні Сили України» [138] щодо розширення зазначених основних

складових діяльності Збройних Сил України положенням щодо здійснення освітньої та наукової діяльності військового спрямування та викласти цю статтю у наступній редакції:

Таблиця 3.2.

Пропозиції до удосконалення Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти з метою наближення вищої військової освіти до стандартів підготовки військових фахівців НАТО

Нормативно-правовий акт	Пропозиція	Результат/значення
Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» [132] Розділ «Кадрові вимоги щодо започаткування та провадження освітньої діяльності за рівнем вищої освіти та освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання»	<i>Доповнити п. 35 абзацом наступного змісту:</i> Не менше 25 відсотків педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, які забезпечують реалізацію освітніх компонентів, передбачених освітньою програмою з підготовки курсантів та слухачів вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, повинні мати документ, що засвідчує володіння англійською мовою на рівні не нижче B2 відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, або мати кваліфікаційні документи (документ про вищу освіту, науковий ступінь), що засвідчують кваліфікацію з англійської мови на рівні не нижче C1P-2 за мовним стандартом НАТО - STANAG 6001	Підвищення якості освіти через розширення можливостей доступу НПП до іноземних інформаційних баз даних навчальних матеріалів, технічної літератури, що може бути використано в освітній діяльності
	<i>Доповнити п. 38. Досягнення у професійній діяльності, які зараховуються за останні п'ять років, пунктами наступного змісту:</i> 21) отримання документу, що засвідчує володіння англійською мовою на рівні не нижче B2 відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, або кваліфікаційний документ (документ про вищу освіту, науковий ступінь), що засвідчує кваліфікацію з англійської мови на рівні не нижче C1P-2 за мовним стандартом НАТО - STANAG 6001	
	<i>Доповнити п. 38. Досягнення у професійній діяльності, які зараховуються за останні п'ять років, пунктом наступного змісту:</i> 22) брав участь у розробці та / або прийнятті на озброєння нового зразка військової техніки	Підвищення якості освіти через передачу досвіду в експлуатації та бойовому застосуванні нового зразка військової техніки

Примітка. Запропоновано автором.

«Стаття 12. Основні складові діяльності Збройних Сил України»

Підготовка Збройних Сил України до виконання покладених на них Конституцією України завдань, організація та забезпечення їх виконання, підтримання на належному рівні бойової і мобілізаційної готовності та боєздатності, виховна робота, *освітня та наукова робота військового спрямування*, збереження життя і здоров'я особового складу, забезпечення законності та військової дисципліни у Збройних Силах України здійснюються органами військового управління, командирами і начальниками всіх рівнів відповідно до вимог Конституції України та законів України, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері оборони».

У жодному нормативно-правовому акті України не закріплено засади здійснення співробітництва у сфері підготовки військових фахівців. У світлі нарощування співпраці з НАТО це вимагає свого відображення на рівні законодавства. У зв'язку з цим пропонуємо доповнити положення ст. 74 «Державна політика щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти» Закону України «Про вищу освіту» [128] положеннями щодо налагодження співпраці з країнами – членами НАТО у частині підготовки військових фахівців, та викласти цю статтю у наступній редакції:

«Стаття 74. Державна політика щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти

1. Держава з метою гармонізації законодавчих та інших нормативно-правових актів України у сфері вищої освіти та імплементації найважливіших положень міжнародних документів підтверджує пріоритетність норм міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. З метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє:

....

6) співпраці з країнами – членами НАТО з метою здобуття відповідних рівнів військової освіти у військових навчальних закладах держав – членів НАТО».

Доповнити положення ст. 21 «Спеціалізована освіта» Закону України «Про освіту» [143] положеннями щодо прийнятого проходження L-курсів у навчальних закладах країн – членів НАТО та викласти цю статтю у наступній редакції: **«Стаття 21. Спеціалізована освіта**

....

4. Військова освіта передбачає засвоєння освітньої програми з військової підготовки з метою набуття комплексу професійних компетентностей, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи і поглибленого оволодіння військовою спеціалізацією та здобувається одночасно з середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою, пов'язаною з отриманням тактичного рівня військової освіти (базовий курс тактичного рівня (L-1A); фаховий курс тактичного рівня (L-1B); командний курс тактичного рівня (L-1C); командно-штабний курс тактичного рівня (L-2); для отримання оперативного рівня військової освіти (курс офіцерів об'єднаних штабів (L-3); для отримання стратегічного рівня військової освіти (курс вищого керівного складу стратегічного рівня (L-4); курс стратегічного управління вищого рівня та державної політики (L-5)».

В узагальненому вигляді пропозиції до удосконалення нормативно-правового регулювання викладені у додатку Г.

З метою побудови дієвої системи вищої військової освіти в Україні, що базується на прийнятих стандартах військової вищої освіти країн – членів НАТО, вважаємо за необхідне представити наступні напрями удосконалення механізмів державного управління у цій сфері. За своєю спрямованістю ці напрями можна представити у формі організаційних інструментів (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Напрями удосконалення організаційного забезпечення механізмів
державного управління у сфері вищої військової освіти в Україні**

Пропозиція 1	Сутність 2	Очікуваний результат 3
Проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, у тому числі з метою перевірки готовності за Директивами НАТО	Оцінювання якості освітніх програм професійної військової освіти, з'ясування готовності матеріально-технічної бази та науково-педагогічних кадрів вищого військового навчального закладу до провадження освітньої діяльності (підготовки військових фахівців) за освітніми вимогами країн НАТО	Виявлення та усунення невідповідностей. Виявлення переваг та недоліків нової моделі освіти і підготовки, визначення завдань, які потребують вирішення для успішної реалізації
Розробка та реалізація експериментальної програми підготовки військових фахівців за освітніми вимогами країн НАТО на базі окремого вищого військового навчального закладу	Відбір окремого вищого військового навчального закладу, на базі якого буде здійснено реалізацію в експериментальному порядку підготовку військових фахівців за освітніми вимогами країн НАТО (за визначеним напрямом військової спеціальності та на визначеному рівні формальної освіти) та забезпечення повного циклу підготовки	Відпрацювання алгоритму підготовки військових фахівців за освітніми вимогами країн НАТО
Здійснення цифровізації навчальної літератури, академічних текстів та інших бібліотечних фондів вищих військових навчальних закладів з метою створення «електронного» навчального кабінету та формування військового репозитарію	Створення контрольованого цифрового освітнього середовища, призначеного для підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах, забезпечення обміну інформацією стосовно наявних наукових досліджень і розробок («проривних» технологій) з проблем підвищення обороноздатності та національної безпеки	Полегшення та контрольованість доступу до навчальної та спеціальної літератури, призначеної для підготовки військових фахівців. Підвищення якості вищої військової освіти
Розробка моделі рейтингового оцінювання вищих військових навчальних закладів	Формування щорічного рейтингу ВВНЗ, зовнішній моніторинг якості вищої військової освіти, оцінка якості підготовки військових фахівців безпосередніми керівниками через рік о закінченні ВВНЗ та отримання призначення	Встановлення ступеня відповідності освітніх програм, які реалізуються у ВВНЗ, запитам безпосередніх роботодавців. Щорічне акумулювання Міністерством оборони інформації щодо якості освітньої підготовки у ВВНЗ. Врахування рейтингу ВВНЗ при формуванні державного замовлення (за умови наявності у декількох ВВНЗ однакових спеціальностей та спеціалізацій підготовки військових фахівців)

Примітка. Складено автором.

Одним із напрямів удосконалення організаційного забезпечення державного управління у сфері вищої військової освіти в Україні, що продемонструє рівень готовності системи вищої військової освіти в Україні до

підготовки військових фахівців за освітніми вимогами країн НАТО [188; 189; 190; 193] має бути здійснення експериментальної програми підготовки військових фахівців за освітніми вимогами країн НАТО на базі окремого вищого військового навчального закладу. Такий експеримент дозволить з'ясувати готовність матеріально-технічної бази та науково-педагогічних кадрів вищого військового навчального закладу до провадження освітньої діяльності (підготовки військових фахівців) за освітніми вимогами країн НАТО [188; 193].

Таким чином, розвиток системи вищої військової освіти за стандартами країн-членів НАТО забезпечить: створення єдиної системи підготовки персоналу для сил безпеки і оборони із урахуванням досвіду держав – членів Альянсу; формування системи ефективної професійної військової освіти, яка буде інтегрована в державну систему вищої освіти та відповідатиме вимогам стандарту НАТО «Освіта і підготовка»; досягнення сумісності зі збройними формуваннями держав-членів НАТО шляхом запровадження у систему вищої військової освіти процесів планування та прийняття військових рішень; підготовку військових фахівців оперативного та стратегічного рівнів за централізованим підходом для сил безпеки та оборони; реалізацію підходу до підготовки військових «Освіта впродовж військової кар'єри»; запровадження інституційного аудиту професійної військової освіти та створення умов для її успішної акредитації у вищих військових навчальних закладах.

Також важливим напрямом виступає забезпечення цифровізації навчальної літератури та бібліотечних фондів ВВНЗ та створення електронного навчального кабінету для формування контрольованого освітнього цифрового середовища, яке призначено для підготовки військових фахівців у ВВНЗ, забезпечення обміну інформацією стосовно наявних результатів наукових досліджень і розробок (проривних технологій) з проблематики підвищення обороноздатності та зміцнення національної безпеки.

3.2. Механізми державного управління у сфері забезпечення якості вищої військової освіти

Якість вищої військової освіти в нашій країні, починаючи з 2000-х років стала однією із найактуальніших і злободенних проблем суспільного розвитку. Це визначається впливом декількох причин. По-перше, в системі вищої військової освіти почалася радикальна реорганізація на основі її орієнтації на стандарти підготовки військових фахівців за стандартами НАТО. По-друге, сама внутрішня логіка розвитку вищої військової освіти вимагає абсолютно нової постановки питання про її якість, яка повинна забезпечувати найвищий рівень компетенцій і прикладних знань випускників вищої військової школи. Саме тому, як показує аналіз новітніх публікацій, якість освіти в цілому й якість вищої військової освіти зокрема, стала однією з найпопулярніших тем досліджень не тільки вітчизняних фахівців, а й численних зарубіжних науковців.

Незважаючи на те, що категорія «якість вищої освіти» має в нашій країні фактично нормативний характер та наведена у ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» [128] і в ряді інших нормативних документів (наприклад, у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки [163], у Порядку проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти [125]), наукова дискусія про значення і функціональні складові цього поняття у вітчизняній та в зарубіжній науці не слабшає, а єдиного підходу до визначення цієї дефініції досі не розроблено.

Аналіз новітніх публікацій та матеріалів дозволив виявити близько сотні публікацій, присвячених безпосередньо оцінці якості вищої освіти, різними авторами. У більшості робіт на цю тему пропонується ексклюзивна типологія розуміння даної категорії, а в деяких публікаціях пропонується навіть оригінальне трактування й аналіз цих типологій. Наприклад, О. Аквазба, Т. Ухабіна, О. Черемисина прийшли до висновку, що в сучасній науці

сформувався так званий «процесний» підхід розуміння цієї дефініції, згідно з яким якість освіти розглядається як якість процесу, якість результату і якість освітньої системи [2, с. 382]. Деякі автори виділяють підходи до визначення якості вищої освіти, які детермінуються галузевими науковими особливостями. Таким є, наприклад, педагогічний підхід, коли «якість освіти» трактується або як «...комплексна характеристика певного рівня знань і умінь, розумового, морального і фізичного розвитку, що відображає діапазон і рівень освітніх послуг, що надаються населенню відповідно до освітнього стандарту, які відповідають інтересам особистості, суспільства і держави...» [177, с. 120], або як «...інтегральна характеристика освітнього процесу і його результатів, що виражає ступінь відповідності поширеним в суспільстві уявленням про те, яким повинен бути названий процес і яким цілям він повинен слугувати...» [182, с. 501-502].

В інших підходах до характеристики якості вищої освіти також не спостерігається єдності, що пов'язано з відмінностями відповідних трактувань. Так, на думку Д. Пак, М. Пономарьової, М. Погребицького, Н. Алписбаєвої, «існуючі в світовій практиці системи оцінки якості мають істотні відмінності за програмними цілями, завданням і ступенем залученості в цей процес професійних, громадських і державних органів» [117, с. 693]. Вивчаючи проблему ключових чинників міжнародної конкуренції в системі освіти, В. Ярних вважає, що «оцінка якості програм вищої освіти може будуватися на підході, який включає оцінку управління якістю освіти (CIPP evaluation model), оцінку якості результатів освіти (OVE evaluation model) та оцінку ефективності навчання за моделлю Д. Киркпатріка (D. Kirkpatrick model)» [185, с. 97]. При цьому даний автор вважає, що достатньо продуктивною є класифікація результатів і стандартів якості освіти через репутаційний, результативний і комплексний підходи. При цьому «...репутаційний підхід використовує експертний механізм для оцінки рівня професійних освітніх програм і навчальних закладів в цілому. Результативний підхід заснований на вимірюванні кількісних показників діяльності ЗВО. Комплексний підхід

базується на принципах «загального управління якістю» (Total Quality Management, TQM) і вимог до систем менеджменту якості Міжнародної організації зі стандартизації (International Organization for Standardization, ISO)...» [185, с. 99].

Порівняльний аналіз основних підходів до змісту базового поняття категорії «якість вищої освіти», що склалися у вітчизняній науці, приводить нас до висновку про те, що вибір навіть центральної характеристики даного явища відрізняється великою різноманітністю. Наприклад, якість освіти трактується як: а) рівень освітніх систем і рівень відповідності кінцевих результатів навчання і виховання поставленим цілям [63, с.48]; б) «соціальна категорія, яка визначає стан і результативність процесу освіти в суспільстві, її відповідність потребам і очікуванням суспільства (різних соціальних груп) у розвитку та формуванні цивільних, побутових і професійних компетенцій особистості» [177]; в) рівень знань і умінь, розумового, морального і фізичного розвитку, якого досягають учні на певному етапі відповідно до запланованих цілей [32, с.105]; г) характеристика, яка відображає ступінь адекватності педагогічних технологій, обраних для досягнення поставленої мети і дотримання професійних стандартів [80, с.81].

Таким чином, порівняльний аналіз теоретичних підходів до визначення сутності та функціональних складових поняття «якість вищої освіти», результати якого підтверджуються деякими іншими категоріальними дослідженнями [176, с.337], ще раз обґрунтовують висловлену нами вище думку про те, що у вітчизняній науці і практиці актуальним завданням залишається визначення основного значення, базових характеристик і репрезентативних індикаторів у структурі якості вищої військової освіти. Нам видається, що у зв'язку з добре розвиненими етатичними традиціями у визначенні сенсу якості вищої освіти в нашій країні можна погодитися з точкою зору М. Кореневої, згідно з якою якість вищої освіти визначається не тільки поставленою метою відповідності отриманих знань потребам і очікуванням суспільства, а й завданнями дотримання висунутих і

контрольованих державою професійних стандартів. Саме тому у вітчизняній традиції, на наш погляд, продовжує домінувати зовнішня оцінка якості освіти, з точки зору відповідальності перед суспільством і державою, хоча Закон України «Про вищу освіту» надає широкі права самим ВВНЗ та ЗВО визначати додаткові внутрішні індикатори та способи підвищення якості освіти [128].

Як свідчать результати проведеного Т.А. Плаксуною аналізу вимог до розуміння якості освіти у країнах – учасниках Болонського процесу, в них найбільшою мірою актуалізуються три аспекти освітньої діяльності, які суттєво впливають на якість вищої освіти. По-перше, це – якість персоналу, що гарантується високою академічною кваліфікацією викладачів і наукових співробітників ЗВО, та якість освітніх програм, що забезпечується поєднанням викладання і досліджень, їх відповідністю суспільному попиту. По-друге, це – якість підготовки студентів, яка може бути досягнута тільки на шляху диверсифікації освітніх програм, подолання багатопланового розриву, що існує між середньою і вищою освітою. По-третє, це – якість інфраструктури і «фізичного навчального середовища» вищих навчальних закладів, що охоплює «всю сукупність умов» їх функціонування, включаючи комп'ютерні мережі і сучасні бібліотеки, таке можливо тільки при збереженні державного підходу до вищої освіти як загальнонаціонального пріоритету [120, с. 22].

При цьому в більшості західних досліджень на тему якості освіти наочно продемонстровано, що автори вважають за краще відходити від формалізованих вимог до основних її характеристик і пропонують ексклюзивне поєднання визначальних її чинників. Наприклад, в одній із новітніх робіт про вимоги студентів до якості вищої освіти, проаналізованих західними авторами, в якості основних показників висунуті такі індикатори, як:

- матеріальні цінності (характеристика фізичних об'єктів, обладнання та зовнішній вигляд персоналу та ін.);
- адміністративне обслуговування (знання системи освіти, врахування успішності студентів, збереження конфіденційності особистої інформації та

ін.);

- чуйність співробітників (готовність надати освітні послуги);
- зворотний академічний зв'язок (позитивне ставлення викладачів до студентів, високий рівень комунікативних навичок, здатність забезпечити регулярний зворотний зв'язок зі студентами та ін.);
- академічні програми (освітні послуги на основі державних стандартів, гнучкий розклад та ін.);
- гарантія (професіоналізм не лише викладачів, але й всіх співробітників ЗВО);
- співпереживання (забезпечення індивідуалізованої та персоніфікованої уваги до студентів з чітким розумінням їх конкретних і зростаючих потреб при одночасному збереженні максимального інтересу до навчання) [194].

Проведений нами аналіз досліджень, присвячених проблемам якості вищої освіти як серед вітчизняних, так і серед зарубіжних авторів, показав, що в них явно переважають теоретичні роботи, засновані, головним чином, на категоріальному аналізі, або дослідження, що базуються на зовнішній оцінці якості вищої освіти. Крім того, найбільша частина вітчизняних публікацій, в яких міститься аналіз проблеми якості освітнього процесу у вищій школі, присвячена або менеджменту якості освіти, або моніторингу цього менеджменту [76; 11]. Лише в останні роки з'явилося кілька статей, в яких аналізується процес залучення студентів в оцінку якості освіти у ЗВО [66; 69].

На наш погляд, при дослідженні проблеми якості вищої військової освіти необхідно робити акцент на двох основних аспектах досліджуваної проблеми. По-перше, найбільш актуальним є проведення діахронного аналізу. Це дає можливість простежити еволюцію провідних трендів у характеристиці базових показників якості вищої військової освіти. По-друге, вважаємо за необхідне аналізувати насамперед оцінку якості вищої військової освіти стейкхолдерами. Це дозволяє вивчити проблему якості освіти з точки зору замовників освітніх послуг та визначити ступінь відповідності підготовлених

фахівців вимогам роботодавців.

Як вже зазначалося вище, і у вітчизняній, і в зарубіжній науці існує певна диверсифікація при описі базового значення поняття «якість вищої освіти». Однак ще більша різноманітність існує при описі функціональних складових даного явища. Наприклад, М. Коренева вважає, що в даний час оцінка якості освітнього процесу визначається за трьома параметрами: 1) за організацією; 2) за процесом; 3) за результатом. Е. Луковкіна виходить з того, що якість освіти визначається «сукупністю показників, які характеризують різні аспекти навчальної діяльності освітньої установи: зміст освіти, форми і методи навчання, матеріально-технічну базу, кадровий склад, що забезпечують розвиток компетенцій студентів» [94, с. 3].

Виходячи з проведеного категоріального аналізу можна сформулювати визначення поняття «якість вищої військової освіти», яка, на нашу думку, є системним багаторівневим процесом відповідності досягнень у процесі набуття знань, умінь і навичок, а також одержуваних професійних компетенцій вимогам встановлених державою освітніх стандартів у сфері вищої військової освіти (формальний зміст) і запитам суспільства до професіоналізму військових фахівців (слухачів, курсантів) у певний період часу. Таким чином, якість вищої військової освіти виступає соціальною категорією, яка змінює своє функціональне значення в залежності від того, які професійні компетенції є на даному етапі найбільш актуальними з точки зору запитів основних стейкхолдерів. Одночасно у структуру поняття «якість вищої військової освіти» входять найбільш сучасні, що відповідають сучасним викликам, освітні технології, які сприяють ефективному засвоєнню професійних і загальнокультурних знань випускника ВВНЗ та ВВП ЗВО Міністерства оборони України.

Сьогодні в Україні створена система моніторингу якості вищої освіти, основні функціональні повноваження в якій розподілено між Міністерством освіти України та Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Однак подвійна підпорядкованість ВВНЗ та ВВП ЗВО Міністерству

освіти і науки України та Міністерству оборони України зумовлює необхідність розробки сучасних підходів до моніторингу якості вищої військової освіти із забезпеченням участі обох інституцій. У Міністерстві оборони України у серпні 2020 р. розроблено проєкт Порядку проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти [125], який розроблено відповідно до стандарту НАТО «Освіта і підготовка». Проте в п. 7 зазначеного Порядку встановлено, що «...Інституційний аудит професійної військової освіти у плановому порядку здійснюється не частіше одного разу на 5 років у відповідності до плану...» та у п. 8 конкретизовано, що «...Інституційний аудит професійної військової освіти проводиться у позаплановому порядку у ВВНЗ, який має низьку якість освітньої діяльності, що підтверджено результатами зовнішнього моніторингу якості професійної військової освіти. Інституційний аудит професійної військової освіти також може бути проведений у позаплановому порядку за ініціативою замовника у разі обґрунтованої ним необхідності в оцінюванні якості освітньої діяльності ВВНЗ й одержання рекомендацій щодо її вдосконалення, ... але не раніше ніж через 1 рік після проведення планового інституційного аудиту...» [125]. Така ситуація, на нашу думку, не буде надавати достатньо інформації про поточний стан функціонування ВВНЗ. З цією метою пропонуємо проводити щорічне оцінювання якості функціонування ВВНЗ та формувати їх рейтинг.

Ефективність системи військової освіти в державах – членах НАТО визначається на основі ідентифікації ефекту в якості якого виступає безпосередньо якість військової освіти, а також процес її забезпечення. Під час аналізу та докладного вивчення документів НАТО з питань організації вищої військової освіти встановлено, що система підготовки військових фахівців за стандартами НАТО включає в себе колективну та індивідуальну підготовку. Зазначена система заснована на чіткій регламентації низки керівних документів, таких як: Політика: Освіта, Підготовка, Навчання і Оцінювання,

яка сформована Військовим комітетом НАТО; Директивами, які видаються сумісно двома стратегічними командуваннями. Ці керівні документи є базою для організації і провадження освітньої діяльності як у закладах освіти НАТО, так і закладах держав – членів Альянсу (Центрів вдосконалення / Centers Of Excellence) та партнерів НАТО.

Для забезпечення якості військової освіти за стандартами НАТО створюється відповідна система та порядок її вимірювання, що містить чотири складових: інспектування, контроль якості, гарантування якості та забезпечення якості. Підкреслимо, що у цьому контексті є важливим: 1) моніторинг та перегляд програм освіти; 2) визначення та задоволення потреб зацікавлених сторін; 3) забезпечення потреб замовників; 4) відповідальність за якість; 5) охоплення усіх структурних елементів організації, залучення усього особового складу організації; 6) виявлення та виправлення помилок; 7) системний підхід до виявлення та усунення проблем на кожному етапі процесу (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Вимірювання якості в системі освіти та індивідуальної підготовки НАТО

Примітка. Побудовано автором.

Дискусії про точність і корисність рейтингів та про методи їх складання почалися з моменту появи і тривають донині. У 2004 році Європейським

центром з вищої освіти ЮНЕСКО (UNESCO-CEPES, м. Бухарест, Румунія) та Інститутом політики в галузі вищої освіти (м. Вашингтон, США) була створена міжнародна експертна група з ранжування IREG (IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence), в яку у 2013 році входило 34 члени.

У 2006 р. було підписано угоду про прийняття принципів якості та належної практики при ранжуванні ЗВО – «Берлінські принципи ранжування вищих навчальних закладів». Мета ініціативи – створення основної схеми розробки та поширення рейтингів незалежно від того, чи є вони національними, регіональними або глобальними, що має привести до створення системи безперервного вдосконалення методології проведення ранжирування. В даний час найбільшого поширення набули три глобальні рейтинги: Всесвітній рейтинг університетів Times Higher Education (THE) World Universities Rankings, Рейтинг кращих університетів світу QS World University Rankings, Академічний рейтинг університетів світу Academic Ranking of World Universities (ARWU).

На сьогодні в Україні відсутні офіційно затверджені системи рейтингової оцінки ЗВО в цілому та ВВНЗ зокрема. Найбільш відомими є такі рейтинги: «Софія Київська» (Український інститут соціальних досліджень і Кадрова академія України); «Рейтинг ВНЗ» (журнал «Деньги»); «Рейтинг найкращих ЗВО України» (журнал «Кореспондент»); «Топ-200 Україна» (кафедра ЮНЕСКО); «Вища технічна освіта, прикладний системний аналіз та інформатика» (газета «Дзеркало тижня»); рейтинг ЗВО України «КОМПАС» (компанія «Систем Кепітал Менеджмент»/ Київський міжнародний інститут соціології); «Рейтинг університетів України» (Міністерство освіти і науки України); «Рейтинг оцінювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності ЗВО III-IV рівня акредитації» [37, с. 249].

Отже, можемо стверджувати про відсутність методики рейтингового оцінювання військових ЗВО, яка б враховувала специфіку їх функціонування та дозволяла на основі оцінки приймати відповідні державно-управлінські рішення.

З метою підвищення якості підготовки військових фахівців, а також обґрунтування прийняття управлінських рішень органами державного управління вищою військовою освітою, нами була розроблена модель рейтингового оцінювання вищих військових навчальних закладів. Модель рейтингування спрямована на вирішення таких стратегічних завдань, як всебічна оцінка якості діяльності вищих військових навчальних закладів та сприяння просуванню освітніх закладів у глобальний освітній простір.

Оскільки становище в рейтингах є важливим сигналом конкурентоспроможності, модель сприятиме підвищенню якості діяльності та конкурентоспроможності ВВНЗ. Одночасно, враховуючи міжнародні методологічні стандарти побудови рейтингів (стандарти проведення емпіричних досліджень, критерії аудиту якості ранжування Міжнародної експертної групи з визначення якості ранжування IREG, досвід побудови глобальних, національних і спеціалізованих рейтингів), модель має сприяти інтеграції вітчизняних ВВНЗ у глобальний освітній та дослідницький простір.

У рамках запропонованого підходу реалізується декілька основних завдань:

1. Регулярна оцінка ВВНЗ за п'ятьма напрямками діяльності з урахуванням різноманітності системи вищої військової освіти з можливістю побудови ранжування і рейтингів по окремо заданих параметрах.

2. Розроблення і постійне вдосконалення інструментарію прозорості зовнішньої оцінки якості ВВНЗ.

3. Формування і поповнення бази даних про стан і розвиток вищої військової освіти.

4. Сприяння розвитку та підвищенню конкурентоспроможності системи вищої військової освіти через створення інформаційної та аналітичної основи для бенчмаркінгу (виявлення кращих практик) і стимулювання попиту на підготовку військових фахівців в Україні.

Гуртуючись на результатах аналізу зарубіжних і міжнародних методик рейтингування і беручи до уваги специфіку вищої військової освіти як

споживача послуг, інтереси та інформаційні потреби якого повинні бути враховані, нами виділені наступні цільові групи:

- 1) абітурієнти та їх батьки;
- 2) органи державного управління різного рівня;
- 3) Міністерство оборони України, Збройні сили України;
- 4) академічне співтовариство (ВНЗ в цілому, дослідники, викладачі ВВНЗ).

З огляду на розвиток і ускладнення функцій сучасних ВВНЗ, до аналізу і ранжування включені п'ять функцій (напрямів діяльності): науково-дослідна діяльність, навчання і викладання, міжнародна діяльність, трансфер знань і взаємодія зі стейкхолдерами.

На рис. 3.4 нами наведено загальний алгоритм рейтингування ВВНЗ, а також способи нормування (стандартизації) та агрегування показників в єдину оцінку і побудова на її основі рейтингу.

На підставі опитування експертів із Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Генерального штабу України та провідних вищих військових навчальних закладів України нами виділені 6 груп індикаторів та 63 субіндикатора. Повний список індикаторів та субіндикаторів наведений в додатку Д.

Інструментарій для збору даних за виділеними індикаторами є несучою конструкцією моделі. Шість груп вихідних індикаторів, сформованих на підставі результатів роботи експертів, складають основу інструментарію:

- Група А «Профайл ВНЗ»;
- Група В «Науково-дослідницька діяльність»;
- Група С «Навчання та викладання»;
- Група D «Міжнародна діяльність»;
- Група Е «Трансфер знань»;
- Група F «Взаємодія зі стейкхолдерами».

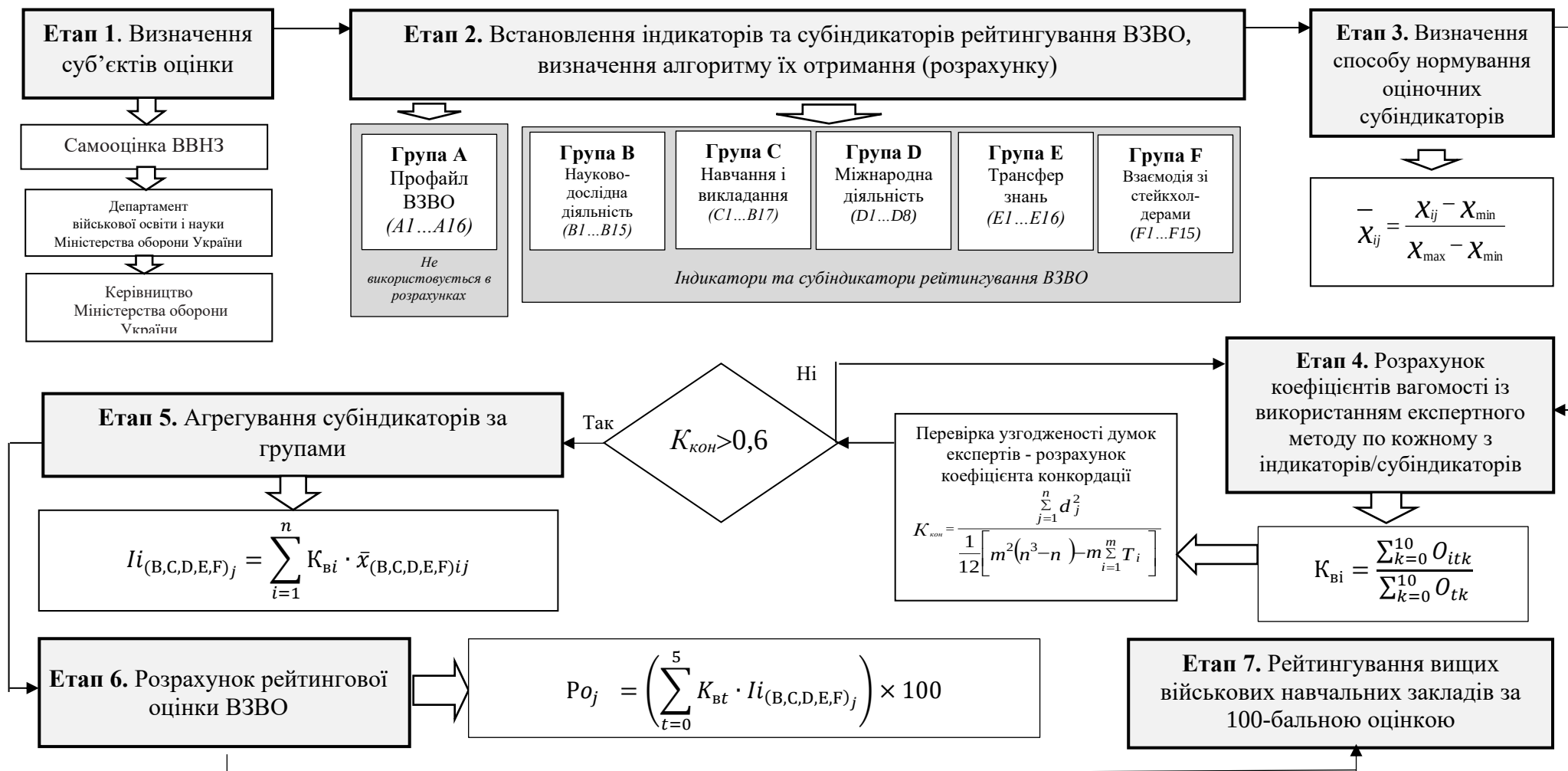

Рис. 3.4. Структурно-логічна схема
рейтингування вищих військових навчальних закладів України

Примітка. Складено автором

Група А (А1...А16) складається із показників, що представляють основні характеристики профайла окремих ВВНЗ, який складається з таких індикаторів загального характеру, як його вид (А2), відомча приналежність (А3) і організаційно-правова форма (А4) ВВНЗ, його територіальна (А5) приналежність. Профіль ВНЗ включає інформацію про контингент курсантів та слухачів (А6), чисельність професорсько-викладацького складу (А7), наукових співробітників (А10), навчально-методичного та адміністративного персоналу (А8). Ця група субіндикаторів не підлягає оцінці, а лише дозволяє сформувати попередню картину тих можливостей, якими володіє ВВНЗ для підготовки військових фахівців. Більш докладним профіль ВВНЗ робить інформація про кількість пропонованих освітніх програм (А9), а також про можливості післяВузівської освіти в ад'юнктурі (А11) і докторантурі (А12). Матеріально-технічну базу ВВНЗ характеризують субіндикатори А13...А16. Профайл ВНЗ може бути доповнений іншою інформацією, корисною для споживачів послуг вищої військової освіти.

Відмінною рисою субіндикаторів Групи А є їх функціональність. З одного боку, кожен індикатор окремо несе в собі конкретне інформаційне навантаження і може використовуватися самостійно, але не використовуватися для оцінки ВВНЗ. З іншого боку, деякі з індикаторів Групи А входять до структури індикаторів інших груп (В, С, D, E, F) і можуть бути використані для розрахунку індикаторів за окремими напрямками діяльності ВВНЗ.

До групи В (В1...В15) увійшли індикатори, що розкривають науково-дослідницьку активність ВВНЗ як за термінами вихідних умов, так і результатами.

Індикатори якості НПП (В2), активність публікацій співробітників ВВНЗ (В3...В11), доходи від наукових досліджень (В12), участь у грантових програмах / проєктах (В13...В14), активність курсантів та слухачів у наукових дослідженнях традиційно розглядаються як показники розвитку науково-дослідної діяльності ВВНЗ.

Як показує міжнародна практика, одним із найбільш надійних способів оцінки науково-дослідного потенціалу ЗВО є підрахунок активності публікацій його НПП і наукових співробітників, а також витрат і доходів ВВНЗ від науково-дослідницької діяльності.

Індикатори групи С (С1...С17) характеризують якість освітньої діяльності ВВНЗ. Ця складова діяльності ВВНЗ виражається такими показниками, як якість абітурієнтів (С2, С12), якість курсантів/слухачів (С3, С4, С6, С17), якість НПП (С7, С8, С14, С15), якість освітніх програм (С1), фінансування ВВНЗ навчальної діяльності (С9, С10, С16), можливості продовження навчання в магістратурі та ад'юнктурі (С5, С11, С13). Вітчизняна і міжнародна практика показує, що найчастіше використовуваним способом оцінки якості освітньої діяльності ВВНЗ є оцінка якості його абітурієнтів, НПП, витрат на забезпечення навчання.

Індикатори групи D (D1...D8) описують міжнародну діяльність ВВНЗ. Якість міжнародної діяльності ВВНЗ характеризується індикаторами, що вказують активність ВВНЗ у залученні іноземних викладачів (D3, D6), мобільності курсантів/слухачів і викладачів (D4, D5, D6), доходів від взаємодії з іноземними партнерами (D2, D3, D4), активність НПП, ад'юнктів та докторантів щодо публікації в міжнародних періодичних виданнях (D7, D8). Представлені індикатори є кількісними показниками як вихідних ресурсів, так і результатів діяльності ВВНЗ по інтернаціоналізації, тому дозволяють оцінити міжнародну діяльність з різних точок зору.

Індикатори Групи E (E1...E3) характеризують активність ВВНЗ у сфері передачі результатів своєї діяльності зовнішнім стейкхолдерам. Ця діяльність ВВНЗ оцінюється за взаємодією із зовнішніми стейкхолдерами (E2, E3). Необхідно відзначити, що у вітчизняній практиці критерії оцінки цього напрямку діяльності ВВНЗ недостатньо розроблені, отримання даних по цих індикаторах може викликати певні труднощі. Однак такий показник, як кількість зареєстрованих об'єктів інтелектуальної власності, широко використовується і в зарубіжній практиці. Джерелами даних за індикаторами

групи Е є дані, що надаються ВВНЗ для проходження державної акредитації.

Індикатори групи F (F1...F4) описують діяльність ВВНЗ по взаємодії зі стейкхолдерами. Показники активності ВВНЗ по взаємодії із замовником (Е1, Е2) і показники підготовки кадрів для Збройних сил України (Е3, Е4) дозволяють оцінити діяльність ВВНЗ за цим напрямом.

Джерелами інформації за індикаторами можуть бути документи, доступні широкому загалу, статистичні дані, надані ВВНЗ для різних моніторингових систем, для проходження державної акредитації, бібліометричні дані, власні дані ВВНЗ. У силу того, що усі ВВНЗ підпорядковуються Міністерству оборони України, пропонуємо до 10 грудня кожного поточного року заповнювати дані по всіх індикаторах діяльності ВВНЗ самостійно (самооцінка) та надсилати їх у спеціально створеній за допомогою редактора Excel аплікаційній формі до Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України. На основі отриманих даних фахівець розраховуватиме та вибудовуватиме рейтинг ВВНЗ та подаватиме консолідовану інформацію начальнику Департаменту, який, у свою чергу, повідомлятиме її керівництву Міністерства оборони України.

Оскільки запропоновані нами субіндикатори для рейтингування ВВНЗ мають різну розмірність і не можуть бути агреговані в інтегральний індекс, необхідним є застосування процедури уніфікації або нормування. Способи нормування значень показників є достатньо різноманітними та включають такі варіанти їх нормування: до максимального значення, до середнього значення, до еталона тощо. Усі описані варіанти нормування показників детально охарактеризовано Б. Грабовецьким у публікації [45, с.18]. Оскільки у пропонуваній моделі ми використовуємо лише показники-стимулятори, зростання яких позитивно відображається на рейтингу ВВНЗ, то при проведенні розрахунків вважаємо за доцільне застосовувати стандартний інструментарій математичної статистики. Для цього серед усіх значень статистичних даних по усіх ВВНЗ за відповідний календарний рік знаходимо

мінімальне $x_{\min}$ та максимальне $x_{\max}$ значення. Для субіндикаторів проводимо нормування за такою формулою:

$$\bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}, \quad (3.1)$$

де $\bar{x}_{ij}$ – нормоване значення i -го субіндикатора по j -му ВВНЗ;

x_{ij} – значення i -го субіндикатора по j -му ВВНЗ;

$x_{\min}$ – мінімальне значення i -го субіндикатора по всіх ВВНЗ;

$x_{\max}$ – максимальне значення i -го субіндикатора по всіх ВВНЗ [40, с.19].

При цьому $\bar{x}_{ij} = 0$, коли $x_{ij} = x_{\min}$, та $\bar{x}_{ij} = 1$, коли $x_{ij} = x_{\max}$.

Наступним етапом оцінювання є встановлення вагових коефіцієнтів для індикаторів та субіндикаторів, що зумовлено різним рівнем впливу індикаторів та субіндикаторів на якість надання освітніх послуг ВВНЗ та підготовку військових фахівців. З цією метою можна використовувати різні підходи, такі як метод упорядкування рангів, метод ієрархій та експертне оцінювання. На практиці найбільш часто використовують експертний метод встановлення вагових значень показників. Це викликано відносною простотою та низькою витратністю його використання. Однак йому притаманний значний рівень суб'єктивізму та трудомісткість збору результатів.

У рамках пропонованої моделі розподіл ваг здійснюється, відповідно, за п'ятьма групами індикаторів (науково-дослідна діяльність, навчання-викладання, міжнародна діяльність, трансфер знань, взаємодія зі стейкхолдерами). Таким чином, формується п'ять тематичних груп субіндикаторів, що характеризують функції вищої військової освіти. Розподіл ваг субіндикаторів всередині кожної тематичної групи проводиться методом опитування експертів, на підставі результатів якого формуються моделі комплексних індикаторів для побудови рейтингів установ вищої військової освіти за п'ятьма функціями вищої освіти. Присвоєння ваг субіндикаторам у кожній групі виконується експертами на підставі методу «розподілу оцінок».

За допомогою цього методу розраховуються відносні ваги індикаторів. Перевагою методу є те, що він дозволяє уникнути помилок у ході технічних маніпуляцій даними; також експертна думка є надійним джерелом інформації про важливість тих чи інших індикаторів діяльності вищих військових навчальних закладів. До недоліків методу можна віднести те, що не завжди вдається зробити надійний розподіл оцінок між більш ніж десятьма субіндикаторами, оскільки це передбачає експертне порівняння занадто великої кількості пар субіндикаторів. Також цей метод може відображати суб'єктивну думку експертів, а не фактичну важливість субіндикаторів. Однак експертне обговорення й обмін думками між експертами можуть допомогти подолати цей недолік.

Для визначення відносної важливості індикаторів та субіндикаторів однієї функції ми запропонували 10-м експертам розподілити між ними набір оцінок, де 10 – найвища оцінка, а 1 – нижча. Далі на підставі оцінок, наданих усіма експертами для кожного субіндикатора, знаходиться середня, яка і стає вагою відповідного субіндикатора. У результаті вагомості кожного індикатора та субіндикатора ми розраховували за формулою:

$$K_{vi} = \frac{\sum_{k=0}^{10} O_{itk}}{\sum_{k=0}^{10} O_{tk}}, \quad (3.2)$$

де K_{vi} – коефіцієнт вагомості i -го субіндикатора;

d – номер експерта;

k – кількість експертів у групі;

O_{itk} – бал, наданий i -му субіндикатору t -ї групи d -им експертом;

O_{ik} – сума балів, наданих d -им експертом всім субіндикаторам t -ї групи.

При проведенні розрахунків сума вагомості всіх субіндикаторів певної групи буде дорівнювати 1. Отримані нами у процесі обчислень коефіцієнти вагомості наведено в табл. 3.4 та додатку Е.

З метою перевірки об'єктивності експертної оцінки та ідентифікації ступеня об'єктивності виставлених вагомих значень індикаторів/

субіндикаторів та встановлення ступеня узгодженості думок за всіма напрямками було використано коефіцієнт конкордації ($K_{кон}$):

Таблиця 3.4

Вагові коефіцієнти індикаторів та субіндикаторів рейтингування ВВНЗ

№ з/п	Умовне позначення	Коефіцієнти вагомості K_{ei}	№ з/п	Умовне позначення	Коефіцієнти вагомості K_{ei}	№ з/п	Умовне позначення	Коефіцієнти вагомості K_{ei}
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.	Група В	0,1873	3.2	С2	0,0595	4.2	D2	0,0840
2.1	B1	0,0707	3.3	С3	0,0587	4.3	D3	0,1269
2.2	B2	0,0466	3.4	С4	0,0673	4.4	D4	0,1630
2.3	B3	0,0680	3.5	С5	0,0736	4.5	D5	0,1475
2.4	B4	0,0842	3.6	С6	0,0571	4.6	D6	0,1561
2.5	B5	0,0842	3.7	С7	0,0493	4.7	D7	0,1184
2.6	B6	0,0654	3.8	С8	0,0423	4.8	D8	0,1218
2.7	B7	0,0850	3.9	С9	0,0587	5.	Група Е	0,1240
2.8	B8	0,0842	3.10	С.10	0,0696	5.1	E1	0,2466
2.9	B9	0,0689	3.11	С.11	0,0399	5.2	E2	0,3318
2.10	B10	0,0859	3.12	С.12	0,0556	5.3	E3	0,4215
2.11	B11	0,0859	3.13	С.13	0,0696	6.	Група F	0,2672
2.12	B12	0,0367	3.14	С.14	0,0587	6.1	F1	0,2270
2.13	B13	0,0358	3.15	С.15	0,0548	6.2	F2	0,2301
2.14	B14	0,0358	3.16	С.16	0,0649	6.3	F3	0,2914
2.15	B15	0,0627	3.17	С.17	0,0743	6.4	F4	0,2515
3.	Група С	0,2645	4.	Група D	0,1570	-	-	-
3.1	C1	0,0462	4.1	D1	0,0823	-	-	-

Примітка. Розраховано автором на підставі результатів експертного опитування

$$K_{кон} = \frac{\sum_{j=1}^n d_j^2}{\frac{1}{12} \left[m^2(n^3 - n) - m \sum_{i=1}^m T_i \right]}, \quad (3.3)$$

де d_j – відхилення суми балів j -го фактора від середньої суми;

m – кількість експертів;

n – кількість факторів;

T_i – результати проміжних розрахунків [45, с.132].

Відхилення суми балів j -го фактора від середньої суми розраховується за формулою:

$$d_j = S_j - \frac{\sum_{j=1}^n S_j}{n}, \quad (3.4)$$

де S_j – сума рангів, яку розраховують із використанням формули 3.5:

$$S_j = \sum_{i=1}^m R_{ij}, \quad (3.5)$$

де R_{ij} – матриця оцінок факторів експертами.

Проведення проміжних розрахунків здійснюється наступним чином:

$$T_i = \sum_{l=1}^L (t_l^3 - t_l), \quad (3.6)$$

де L – кількість груп зв'язаних (однакових) рангів;

t_l – кількість зв'язаних рангів у кожній групі.

Коефіцієнт конкордації при проведенні розрахунків може набувати значення від 0 до 1. Чим вище значення коефіцієнта конкордації, тим більша ступінь узгодженості експертної оцінки. При $K_{кон}=1$ можна ідентифікувати повну узгодженість думок експертів; якщо $K_{кон} = 0$, то думки експертів кардинально різні і приймати до уваги отримані вагомі значення коефіцієнтів не варто. Розрахунок коефіцієнта конкордації по індикаторах та субіндикаторах (фактичне значення складає 0,74) свідчить про достатній рівень узгодженості оцінок експертів та дає підґрунтя використовувати їх при обчисленні коефіцієнтів вагомості та розрахунку рейтингової оцінки ВВНЗ.

При побудові загального рейтингу вищих навчальних закладів ставиться мета оцінити діяльність ВВНЗ за усіма напрямками в сукупності і виявити, наскільки вищі військові навчальні заклади відповідають моделі «ідеального ВВНЗ». Рейтингова оцінка, на якій ґрунтується побудова рейтингу і ранжування ВВНЗ, повинна якомога точніше відображати реальний стан справ. На його адекватність і якість впливає низка факторів:

- 1) вибір індикаторів та субіндикаторів;
- 2) якість даних;
- 3) відновлення даних;

- 4) нормування даних;
- 5) зважування (при необхідності);
- 6) агрегування.

Таким чином, при побудові рейтингової оцінки необхідно приймати рішення про вибір різних методів обробки та групування даних, так само, як і контролювати процес збору та коригування даних. Для забезпечення високого рівня надійності комплексного індикатора і контролю ступеня впливу різних чинників, які використовуються при його побудові, здійснюється аналіз адекватності комплексних індикаторів. Порівняння впливу різних статистичних моделей може проводитися попарно (наприклад, порівняння нормування даних способом стандартизації і способом зміни шкали), так само, як і в комбінації різних методів нормування, агрегування та застосування або незастосування зважування.

Проведення різних операцій над даними та комбінації різних операцій при побудові рейтингової оцінки дають різні варіанти ранжування і рейтингів. Кожен метод обробки і групування даних для побудови рейтингової оцінки здійснює свій особливий вплив на розподіл даних. Моделювання рейтингової оцінки ґрунтується на нормуванні, зважуванні та агрегуванні субіндикаторів.

Наступний етап методики передбачає визначення оцінок по групах та рейтингової оцінки ВВНЗ у цілому. Спочатку необхідно розрахувати індекс індикаторів по групах субіндикаторів В, С, D, E, F, для цього пропонуємо використовувати формулу 3.7:

$$Ii_{(B,C,D,E,F)j} = \sum_{i=1}^n K_{vi} \cdot \bar{x}_{(B,C,D,E,F)ij}, \quad (3.7)$$

де $I_{(B, C, D, E, F)j}$ – індекс індикаторів по групах субіндикаторів В, С, D, E, F j -го ВВНЗ;

$\bar{x}_{(B,C,D,E,F)ij}$ – нормоване значення i -го субіндикатора j -го ВВНЗ;

K_{vi} – коефіцієнт вагомості i -го субіндикатора.

Розрахунок рейтингової оцінки j -го ВВНЗ пропонуємо проводити із використанням формули 3.8:

$$Po_j = \left(\sum_{t=0}^5 K_{bt} \cdot Ii_{(B,C,D,E,F)_j} \right) \times 100, \quad (3.8)$$

де Po_j – рейтингова оцінка j -го ВВНЗ;

K_{bt} – коефіцієнт вагомості t -ї групи субіндикаторів.

Наступний крок передбачає інтерпретацію результатів оцінки та рейтингування ВВНЗ. Опрацьована модель рейтингової оцінки (формула 3.8) передбачає, що при $Po_j \rightarrow 0$ рівень якості вищої військової освіти j -го ВВНЗ значно нижчий за середній за сукупністю, а при $Po_j \rightarrow 100$, навпаки, значно вищий. Крім того, отримані числові значення рейтингової оцінки дозволяють побудувати рейтинг вищих військових закладів від найменшого числового значення (найближчого до 0) до найвищого (такого, що наближається до 100). На основі отриманих числових значень рейтингової оцінки можна здійснити розробку комплексу заходів підвищення якості підготовки військових фахівців, а глибинний аналіз індикаторів та субіндикаторів дасть можливість визначити «критичні точки», вплив на які забезпечить підвищення якості освітнього процесу.

Таким чином, опрацьована нами модель рейтингування ВВНЗ може бути використана як для реалізації комплексного аналізу та оцінки діяльності ВВНЗ, що враховує різноманіття національної системи вищої освіти і забезпечує всебічну оцінку якості вищої військової освіти в Україні, так і для просування вітчизняних ВВНЗ у глобальний освітній простір; вона може служити інструментом оцінки і порівняння ВВНЗ між собою, підвищення їх конкурентоспроможності та подальшого стратегічного розвитку.

3.3. Розвиток механізмів державного управління науковою діяльністю у військовій сфері

Воєнна наука – це система знань про характер, закони війни, підготовку Збройних Сил до війни і способи її ведення. На основі цього визначення зароджувалася і розвивалася воєнна наука. Однією з основних частин воєнної

науки є теорія воєнного мистецтва, що охоплює питання підготовки Збройних Сил і ведення ними бойових дій. Теорія воєнного мистецтва складається з: стратегії; оперативного мистецтва; тактики [39]. Воєнна наука охоплює як питання військової справи, так і використання «подвійних» технологій. Військова справа у широкому розумінні охоплює усі питання військової теорії і практики, пов'язані з будівництвом, підготовкою та діями Збройних Сил держави у мирний та воєнний час, а також підготовкою населення на випадок війни.

У рамках дисциплінарного підходу воєнна наука розглядається як система знань про стратегічний характер і закономірності війни, будівництво і підготовку збройних сил і країни (суспільства) до війни і способи ведення збройної боротьби. Традиційними складовими частинами воєнної науки є: теорія війни; теорія воєнного мистецтва – стратегії, оперативного мистецтва і тактики; теорія військового будівництва; теорія управління збройними силами; теорія видів збройних сил; теорія цивільної оборони; теорія військової економіки і тилу; теорія військового навчання і виховання, а також воєнна історія. Особливе, в ряді випадків прогнозоване, місце займає теорія розвитку озброєння і військової техніки [38]. Іноді у науковій літературі вживається термін «військово-технічна» наука.

Військово-технічна наука як винятково важлива для забезпечення суверенітету держави складова частина науки залишається тією опорною базою, на основі якої повинна бути забезпечена надійна оборона країни, відновлена роль і піднято престиж науки в суспільстві.

В останнє десятиліття при пріоритетному вирішенні військово-технічних завдань одним із важливих напрямів воєнної науки у багатьох країнах постав усебічний розвиток технологій подвійного і цивільного призначення.

В умовах прискорення темпів науково-технічного прогресу, починаючи з XX століття та особливо в останні десятиліття, в арміях розвинених країн світу незаперечною метою виявилось досягнення якісної переваги. Явна

перевага в дальності, точності ведення вогню, якості, «керованості» та «розумності» боєприпасів, оперативності вирішення бойових завдань, маневреності та інших тактико-технічних характеристиках є визначальним фактором у всіх сферах збройної боротьби.

У ході ведення бойових дій із використанням сторонами конфлікту однотипних (аналогічних або подібних) зразків військової техніки недоліки в якості тепер недоцільно (з позицій військово-економічної оцінки) або практично неможливо (з точки зору бойової ефективності) компенсувати за рахунок нарощування їх кількості. Як приклад, можна навести безперспективність вирішення завдань контрбатарейної боротьби морально застарілими артилерійськими системами проти новітніх артилерійських систем противника.

При застосуванні протиборчих різнорідних зразків зброї якісна перевага стала одним із найважливіших факторів досягнення успіху, але і вона не завжди є домінуючим чинником, оскільки необхідно оцінювати якісно-кількісний склад угруповань військ (сил) і військових формувань, між якими відбуваються боєзіткнення. Це означає, що навіть нечисленні, але сучасні і високотехнологічні зразки зброї створюють можливість виконати спектр поставлених бойових завдань (наприклад, практичне застосування дронів у конфлікті за Нагорний Карабах у 2020 році).

Особливої актуальності для оборони країни набувають такі результати воєнної науки, як конструкторські та технологічні досягнення для розробки і створення озброєння, військової та спеціальної техніки, а також результати інтелектуальної діяльності військового і подвійного призначення.

У зв'язку з цим головними цілями управління воєнною наукою є:

- підготовка на прогнозований період проєкту оптимальної військово-технічної політики, яка б адекватно відповідала на виклики і загрози військовій безпеці України за певних фінансових та інших обмежень;
- підтримка науково-технологічного рівня розвитку військових технологій, які гарантують необхідне військово-технічне забезпечення

Збройних Сил України, інших військ, військових формувань і органів, їх високоефективне і надійне функціонування в мирний і воєнний час.

Як найважливіші можна виділити наступні завдання воєнної науки:

- прогноз розвитку військових технологій потенційного противника на задану перспективу;
- комплексний аналіз і оцінка науково-технічних і виробничо-технологічних можливостей оборонно-промислового комплексу противника, держкорпорацій і інших структур, зайнятих розробкою і виробництвом військових технологій;
- підготовка проєктів документів довгострокового програмно-цільового планування розвитку військових технологій;
- обґрунтування і підготовка проєкту переліку необхідних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, що забезпечують збалансований і асиметричний розвиток систем озброєння ЗСУ, інших військ, військових формувань і органів;
- підготовка відповідних наукових кадрів та створення військових наукових шкіл.

Нормативно-правові основи здійснення наукової діяльності закладені такими відомчими актами, як: Постанова КМУ «Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів» від 1 березня 1999 р. № 309; Постанова КМУ «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. № 261; Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах) Міністерства оборони України» від 24 лютого 2017 р. № 115, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 21 березня 2017 р. за № 383/30251; Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Типових нормативів для розробки штатів наукових установ Збройних Сил України, наукових підрозділів наукових

установ, вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів» від 27 липня 2016 р. № 384, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22 серпня 2016р. за № 1165/29295. Водночас, як було наголошено у п. 2.1, нормативно-правове регулювання у сфері здійснення наукових досліджень на законодавчому рівні в Україні практично відсутнє.

Така відсутність нормативно-правового регулювання дозволяє запропонувати принципи організаційно-правових механізмів управління науковою діяльністю у військовій сфері, які можуть лягти в основу подібного правового регулювання.

До таких принципів ми пропонуємо віднести:

– принцип єдиного державного управління воєнною наукою, міжвідомча координація робіт з розвитку військово-технічної науки і концентрації наявних можливостей (зосередження інтелектуальних, фінансових, організаційних та інфраструктурних ресурсів) на підтримку досліджень і розробок в інтересах створення перспективного озброєння;

– пріоритетність — послідовне зосередження зусиль на військово-технічному забезпеченні першочергових, нових і традиційних завдань будівництва ЗСУ, інших військ, військових формувань і органів, їх мобілізаційного розгортання в особливий період, а також у ході воєнних конфліктів різної інтенсивності;

– адекватна асиметрична протидія високоефективним сучасним і перспективним системам ймовірного противника з урахуванням їх життєвого циклу;

– збалансованість між покладеними на військово-технічної науки завданнями і фінансово-економічними можливостями України;

– гнучкість і здатність до корегування планових завдань на розробку і модернізацію (наявність і поповнення запасу модернізації) зразків озброєнь в умовах динамічно мінливих загроз для військової безпеки;

- дотримання міжнародних договорів, законодавства України, діючих нормативно-правових актів;
- програмно-цільове планування розвитку зразків, комплексів і систем озброєнь, їх раціональна уніфікація і стандартизація;
- практична реалізація створених зразків озброєнь на основі забезпечення на підприємствах ВПК науково-технічного та виробничо-технологічного потенціалу, необхідного для створення перспективного озброєння;
- спадковість – розробка нових зразків озброєнь з урахуванням накопиченого досвіду створення озброєння;
- військово-економічна ефективність – оптимальна відповідність створюваних озброєнь завданням, структурі і складу ЗСУ, інших військ, військових формувань і органів у межах бюджетного фінансування витрат на національну оборону та забезпечення безпеки держави;
- системне обґрунтування і цілеспрямоване нарощування науково-технічного потенціалу для створення зразків озброєнь наступних поколінь;
- забезпечення адаптивності мобілізаційної бази до змін військово-політичних і економічних умов, у тому числі науково-технічних і виробничо-технологічних можливостей;
- відповідність вимогам безпеки і збереження навколишнього середовища в частині забезпечення різних видів безпеки – ядерно-радіаційної, хімічної, біологічної, техногенної, інформаційної та інших;
- диверсифікованість – раціональне використання при створенні зразків і продукції подвійного і цивільного призначення науково-технічного потенціалу.

Водночас, загальними напрямками розвитку програм розвитку воєнної науки є забезпечення: здійснення стратегії національної безпеки; стратегії воєнної безпеки; забезпечення наукових засад спільного планування на всіх рівнях ведення війни (тактичний, оперативний, стратегічний), спільні, міжвідомчі та багатонаціональні спроможності, їх інтеграція.

З інституційного боку сьогодні в Україні до провідних наукових установ необхідно віднести Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки Збройних Сил України. Він був створений з метою забезпечення науково-технічного супроводження розробок, модернізації та постачання озброєння і військової техніки Збройним Силам, іншим військовим формуванням, у процесі розвитку ЗСУ неодноразово порушувалося питання щодо необхідності створення головної науково-дослідної установи. Відповідно до статті 7 Закону України «Про оборону України» в 1996 році Постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня № 1495 на базі Наукового центру Сухопутних військ та Наукового центру проблем захисту від високоточної зброї, які функціонували при Київському інституті Сухопутних військ і за складом та структурою були не здатні виконувати повномасштабне наукове забезпечення реалізації військово-технічної політики в Збройних Силах України, був створений Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки Збройних Сил України.

Наказом Міністра оборони України від 12 грудня 1997 року № 52 з метою виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 р. № 1495 «Про створення Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України» затверджене положення про Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки Збройних Сил України (НДІ ОВТ ЗС України), організаційна структура і чисельність Інституту.

Центральний НДІ ОВТ ЗС України має функцію головної науково-дослідної установи Замовника з дослідження проблем воєнно-технічної політики у сфері розвитку озброєння і військової техніки та здійснює свою діяльність через проведення фундаментальних, пошукових та прикладних досліджень, які спрямовані на наукове обґрунтування пріоритетних напрямів військово-технічної політики стосовно проблем створення новітнього озброєння, розробок і модернізації, продовження ресурсу і утилізації озброєнь,

засобів ураження та боєприпасів, техніки та засобів спеціального призначення, перспектив розвитку ОВТ Збройних Сил України, оборонних технологій та оборонно-промислового комплексу, науково-методичного забезпечення формування та реалізації військово-технічних програм, Державних цільових оборонних програм розвитку ОВТ, Державного оборонного замовлення та заходів міжнародного військово-технічного співробітництва, науково-технічного супроводження розробок і модернізації, продовження ресурсу та утилізації ОВТ, а також забезпечення функціонування системи охорони інтелектуальної власності під час наукових досліджень.

За своєю структурою Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки Збройних Сил України включає в себе наступні елементи:

- науково-дослідне управління воєнно-технічної політики, призначене для проведення системних досліджень, спрямованих на наукове обґрунтування пріоритетів розвитку озброєння та військової техніки, науково-методичного забезпечення формування та реалізації державних цільових оборонних програм;

- науково-дослідне управління розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ, призначене для проведення системних досліджень, спрямованих на наукове обґрунтування пріоритетів розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ, у тому числі ОВТ Сил спеціальних операцій, підрозділів військової розвідки та технічних засобів охорони та контролю стану вибухопожежобезпеки військових об'єктів, науково-методичного забезпечення формування та реалізації державних цільових оборонних програм;

- науково-дослідне управління, призначене для проведення системних досліджень, спрямованих на наукове обґрунтування пріоритетів розвитку озброєння та військової техніки Повітряних Сил (у тому числі авіаційної техніки та озброєння, засобів протиповітряної оборони видів ЗС України),

науково-методичне забезпечення формування та реалізації державних цільових оборонних програм;

– управління розвитку озброєння та військової техніки Спеціальних військ призначено для проведення системних досліджень, спрямованих на наукове обґрунтування пріоритетів розвитку ОВТ Спеціальних військ, науково-методичне забезпечення формування та реалізації державних цільових оборонних програм;

– управління розвитку морських озброєнь та техніки Військово-Морських Сил призначене для проведення системних досліджень, спрямованих на наукове обґрунтування пріоритетів розвитку озброєння та техніки Військово-Морських Сил, оборонних технологій, науково-методичне забезпечення формування та реалізації державних цільових оборонних програм.

Водночас аналіз профільної діяльності Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України демонструє існуючу диспропорцію у сфері науково-технічних розробок.

По-перше, структура Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України вимагає доповнення «гуманітарним» блоком дослідницького характеру, до якого відносимо дослідження у сфері теорії сучасної війни (протидія війнам нового типу, наприклад, «гібридній» агресії); теорія воєнного мистецтва та управління збройними силами; теорія військової економіки і тилу; військового навчання і виховання, а також воєнна історія та військова статистика.

По-друге, заслуговує на доповнення такий напрям, як науково-експертна компонента наукової діяльності у військовій сфері та доктринальна оцінка дотримання вимог міжнародних правил та звичаїв війни.

По-третє, важливою частиною діяльності військових наукових установ є підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації. У цілому такі спеціалісти мають бути готові до всебічного розпізнання воєнних аспектів проблем, що становлять загрози національній безпеці, здатні формулювати та вирішувати

проблему на політичному рівні, надавати рекомендації, в яких наведена раціональна та реалістична військова думка щодо всеохоплюючого контексту і рамок глобально інтегрованих операцій.

Науковці повинні передбачати і керувати швидкою адаптацією та інноваціями в періоди динамічного прискорення темпів змін форм і способів ведення збройної боротьби в умовах конкуренції великих держав та розвитку руйнівних технологій, здійснювати аналіз та формувати пропозиції до ведення спільних бойових дій на оперативному і стратегічному рівнях, ведення всеохоплюючої, глобально інтегрованої збройної боротьби, включаючи можливість об'єднання зусиль союзників і партнерів. Відповідно, вони мають критично стратегічно мислити, реалізовувати й адаптувати стратегію до кампаній і операцій, демонструвати здібності до критичного і креативного мислення, міжособистісного спілкування, всіх видів комунікації з метою підтримки розвитку та імплементації стратегій та складних операцій.

Особи офіцерського складу із ступенем вищої освіти «магістр» мають право вступати до ад'юнктури ВВНЗ для навчання щодо здобуття наукового (освітньо-наукового) ступеня «доктор філософії». Підготовка здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) та науковому рівнях вищої освіти з метою здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії здійснюється в ад'юнктурі ВВНЗ (НУ) за очною (денною, вечірньою) формою навчання за освітньо-науковою програмою та навчальним планом, затвердженим для кожної спеціальності для заміщення посад НППК, які передбачають наявність наукового ступеня. До ад'юнктури на конкурсній основі мають прийматися офіцери, які перебувають на військовій службі, здобули вищу освіту ступеня магістра (спеціаліста), виявили здібності до науково-педагогічної або науково-дослідної роботи та мають досвід служби у військах (силах). Водночас особи офіцерського складу (працівники ЗС України), які обіймають посади наукових і науково-педагогічних працівників за основним місцем служби (роботи), мають право здобувати вищу освіту ступеня доктора філософії поза

ад'юнктурою у ВВНЗ (НУ), в якому здійснюють свою службову (трудова) діяльність.

Такі особи повинні мати можливість прикріплюватися строком до п'яти років як здобувачі вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою до ВВНЗ (НУ), які мають ліцензію на провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти за відповідною спеціальністю. Особи офіцерського складу з науковим ступенем «доктор філософії» («кандидат наук») мають право вступати до докторантури для навчання із здобуттям наукового ступеня «доктор наук». ВВО здобувається у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» у ЗВО (ВВНЗ, ВНП ЗВО) за визначеними спеціальностями та спеціалізаціями.

Отримання ступеня вищої освіти, спеціальності та кваліфікації є основою та однією з визначальних умов для призначення на посади офіцерського складу, просування по службі та кар'єрного зростання. Здобуття ступеня вищої освіти в системі ВВО забезпечує набуття випускниками теоретичних і практичних знань, вмінь і навичок у галузі воєнної науки, які здатні стратегічно мислити і творчо застосовувати набуті компетентності при виконанні службових обов'язків на посадах у військах (силах), критично осмислювати можливості та наслідки застосування військової та невійськової сили для вирішення конфліктів і ведення війни.

Таким чином, підготовка військових фахівців для проходження військової служби за контрактом на посадах осіб офіцерського складу передбачає обов'язкове здобуття рівнів військової освіти (тактичний, оперативний, стратегічний) на основі здобутого ступеня вищої освіти. Підготовка осіб офіцерського складу та військових фахівців для проходження військової служби за контрактом на посадах осіб офіцерського складу здійснюється на основі повної загальної, середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти для здобуття відповідних ступенів вищої освіти та рівнів військової освіти.

Спільне освітнє середовище забезпечує формування і розвиток військово-професійних компетентностей офіцера та військового фахівця, які формуються у процесі опанування переліку навчальних дисциплін військово-професійного спрямування, як військово-професійної складової освітньо-професійної програми, і є однаковими для офіцерів певного рівня ведення війни для всіх спеціальностей підготовки, професійної програми підготовки офіцерів та плану-програми фахової підготовки офіцерського складу.

Важливим елементом є співпраця з цивільними науковими установами. Перспективною формою спільної роботи організацій, що займаються воєнною наукою, є кластерна інтеграція, в рамках якої безперервно взаємодіють військовий НДІ (формулює технічне завдання) та співвиконавці з числа «цивільних» наукових закладів та організацій: галузеві академії наук (формують фундаментальні теоретичні знання, необхідні для вирішення цих завдань), цивільні вузи («інкубатори» висококваліфікованих та амбіційних кадрів для «оборонки»), а також військові ЗВО, які забезпечують доведення знань до офіцерського складу.

На окрему увагу заслуговує також співпраця між Україною і НАТО у науковій сфері, яка бере свій початок ще у 1991 році. З 2004 року Наукова програма НАТО була замінена програмою «Наука заради миру та безпеки» (Science for Peace and Security (SPS) Programme). Програма об'єднує вчених України та вчених держав – членів НАТО і держав – членів ЄС, які спільно вирішують питання безпеки за допомогою наукового співробітництва. Крім застосування наукових розробок у сфері боротьби з тероризмом і новими загрозами, пріоритетними є розвиток інформаційних технологій, сфери біології клітин і біотехнології, нових матеріалів, захист довкілля та раціональне використання природних ресурсів.

Міністерство освіти і науки України є головним виконавцем низки основних заходів підпункту «Наука» щорічної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО. У Річній національній програмі на 2020 рік наукові заходи реалізуються в межах Стратегічної мети 1.6. «Сучасна,

конкурентоспроможна наука, інтегрована у світовий науковий простір та Європейський дослідницький простір, мінімізація негативного впливу на навколишнє природне середовище».

Ключовим механізмом забезпечення координації співробітництва між Україною та НАТО у сфері науки є Спільна робоча група (СРГ) Україна – НАТО зі співробітництва з питань науки та довкілля, яка була створена у 2000 році. Засідання СРГ проходять раз на рік по чергові – в Брюсселі та Києві відповідно.

28 березня 2019 року делегація України взяла участь в 16-му засіданні Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань науки та довкілля і засіданні Комісії Україна – НАТО на рівні Комітету НАТО з питань партнерства та колективної безпеки. У поточному році було заплановано провести у м. Києві чергове засідання СРГ Україна – НАТО з питань науки та довкілля, про що було надіслано лист до МЗС із проханням доручити Місії України при НАТО провести консультації про можливість і час проведення зазначеного засідання (лист МОН від 26.06.2020 № 1/12-3120). Станом на сьогодні відповідь не надходила [161].

Наприклад, Україна нині очолює 27 поточних заходів, один з яких є провідним флагманським проектом у сфері протидії тероризму під назвою DEXTER (скорочено від англійської – «виявлення вибухівки і вогнепальної зброї для протидії тероризму»). За цим проектом розробляється інтегрована система виявлення вибухових речовин і вогнепальної зброї в громадських місцях, дистанційно і в реальному часі, без переривання потоку пасажирів. Цей проект допоможе НАТО відігравати ще більшу роль у міжнародній боротьбі проти тероризму. Програма SPS також відкриває двері українським експертам, особливо молодим науковцям і дослідникам, для пошуку інноваційних рішень завдань безпеки у співпраці з іншими фахівцями з країн – членів і партнерів Альянсу. Зокрема, у сфері передових технологій у галузі безпеки українські експерти співпрацюють з колегами зі Сполученого Королівства і Сполучених Штатів над посиленням міцності наземних і

повітряних транспортних засобів, їхньої ефективності, оперативної рухомості на складному ландшафті і стійкості до пошкоджень [106].

Водночас необхідним є зміна головного виконавця основних заходів підпункту «Наука» щорічної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО з МОН України на профільне міністерство – МОУ.

Дуже складним аспектом діяльності військових наукових організацій можна вважати оцінку ефективності воєнної науки. Поширений у даний час показник активності публікацій (індекс цитування) не можна повною мірою застосувати до воєнної науки, яка із зрозумілих причин традиційно є закритою сферою, але від цього не менш продуктивною, ніж цивільні сектори.

Професійна етика військовослужбовців, яка втілюється у патріотизмі, вірності Присязі, ідеології суверенності та соборності України, також накладає обмеження на зміст публікацій, особливо у сфері військово-гуманітарного знання.

Опублікувати статтю про проблеми Української армії у провідному іноземному виданні зважиться не кожен військовий вчений. Ще одним природним обмеженням є залежність воєнної науки від державного замовлення на наукові дослідження в галузі оборони: фінансування досліджень і випробувань проводиться за тими напрямками, які замовник в особі органів військового управління вважає необхідними, що практично повністю робить неможливим здійснення досліджень за ініціативними науковими темами.

Завершуючи аналіз актуальних проблем в організації та забезпеченні наукової роботи і підготовки науково-педагогічних кадрів, можна зробити висновок про наявність загальних з цивільною наукою проблем, які доповнюються військовою специфікою:

– вчені-військовослужбовці орієнтовані на військову кар'єру; виконання загальних обов'язків військової служби для них має не менше значення, ніж досягнення успіхів на науковій ниві;

– старіння цивільних наукових кадрів, непривабливі умови праці для цивільного персоналу, відсутність систематичного залучення на військову службу випускників військових кафедр цивільних ЗВО, відсутність інноваційних напрямів підготовки курсантів створюють коло кадрових проблем військових наукових організацій;

– очікує подальшого розвитку наукова інфраструктура великих навчально-наукових установ з дотриманням умов режиму секретності;

– істотний вплив на склад і функціонування військових наукових організацій зробила військова реформа, підсумки якої можна буде остаточно підбити через якийсь час;

– дотримання професійної етики та режиму секретності не дозволяє оцінювати ефективність роботи військових вчених за аналогією з цивільними.

Зазначене дозволяє нам запропонувати власне бачення напрямів удосконалення механізмів управління науковою діяльністю у військовій сфері, що відображено на рис. 3.5.

Затребуваність наукових результатів, отриманих військовими науковцями, також залежить не тільки від якості наукового продукту, але і від змісту державної програми озброєнь.

Як висновок, наголосимо, що включення Міноборони до процесу організації розвитку в Україні дослідницьких інфраструктур розширить можливості для доступу вчених МО України до передових дослідницьких інфраструктур в Україні та ЄС. Важливим прикладним кроком у сфері удосконалення організаційно-правових механізмів управління науковою діяльністю у військовій сфері є ініціювання включення до Пріоритетних напрямів науки і техніки України тематик оборонного спрямування та обґрунтування доцільності фінансування проєктів у сфері оборони Національним фондом досліджень України та залучення експертів Міноборони.

Рис. 3.5. Заходи удосконалення управління науковою та науково-технічною діяльністю у військовій сфері

Примітка. Складено автором.

Серед заходів також необхідно назвати забезпечення державної атестації наукових установ Міноборони і забезпечення функціонування Воєнно-наукової ради Міноборони та її секції за воєнно-теоретичною проблематикою Міноборони (на 2021 р. вже було сплановано проведення 6 засідань та розгляд 12 питань у порівнянні з 2020 р. – 2 засідання, 4 питання). Особливої уваги потребує також удосконалення гуманітарної частини воєнної науки та статистики, збільшення її прогностичної складової, що може бути засобом накопичення даних для здійснення розвідувальних та контррозвідувальних заходів, прийняття політичних рішень.

На сьогодні у ВВНЗ тактичного рівня виникла проблема з призначенням офіцерів на посади наукових та науково-педагогічних працівників (обмежена кількість офіцерів зі ступенем «магістр» у військових званнях старший лейтенант – капітан). Тому обґрунтованою є необхідність розробки системи певних привілеїв, зокрема можливість вступу на 1-2 роки раніше на курси І та магістратуру НУОУ для тих випускників ВВНЗ тактичного рівня, які закінчили бакалаврат із середнім балом вище ніж 4,5 (рис. 3.6).

Одним із пріоритетних завдань є розроблення дієвого механізму обміну інформацією стосовно наявних наукових досліджень і розробок (проривних технологій) із проблем підвищення обороноздатності та національної безпеки. Вважаємо, що реалізацією цього завдання може бути створення репозитарію військової навчальної літератури, академічних текстів та інших бібліотечних фондів наукових установ, ВВНЗ. Безумовно, при цьому необхідним є забезпечення інформаційної безпеки функціонування такого репозитарію, розробки порядку накопичення, зберігання і систематизації даних. Як вже зазначалось вище, цифровізація навчальної літератури та бібліотечних фондів вищих військових навчальних закладів з метою створення контрольованого цифрового освітнього середовища буде сприяти підвищенню ефективності підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах за

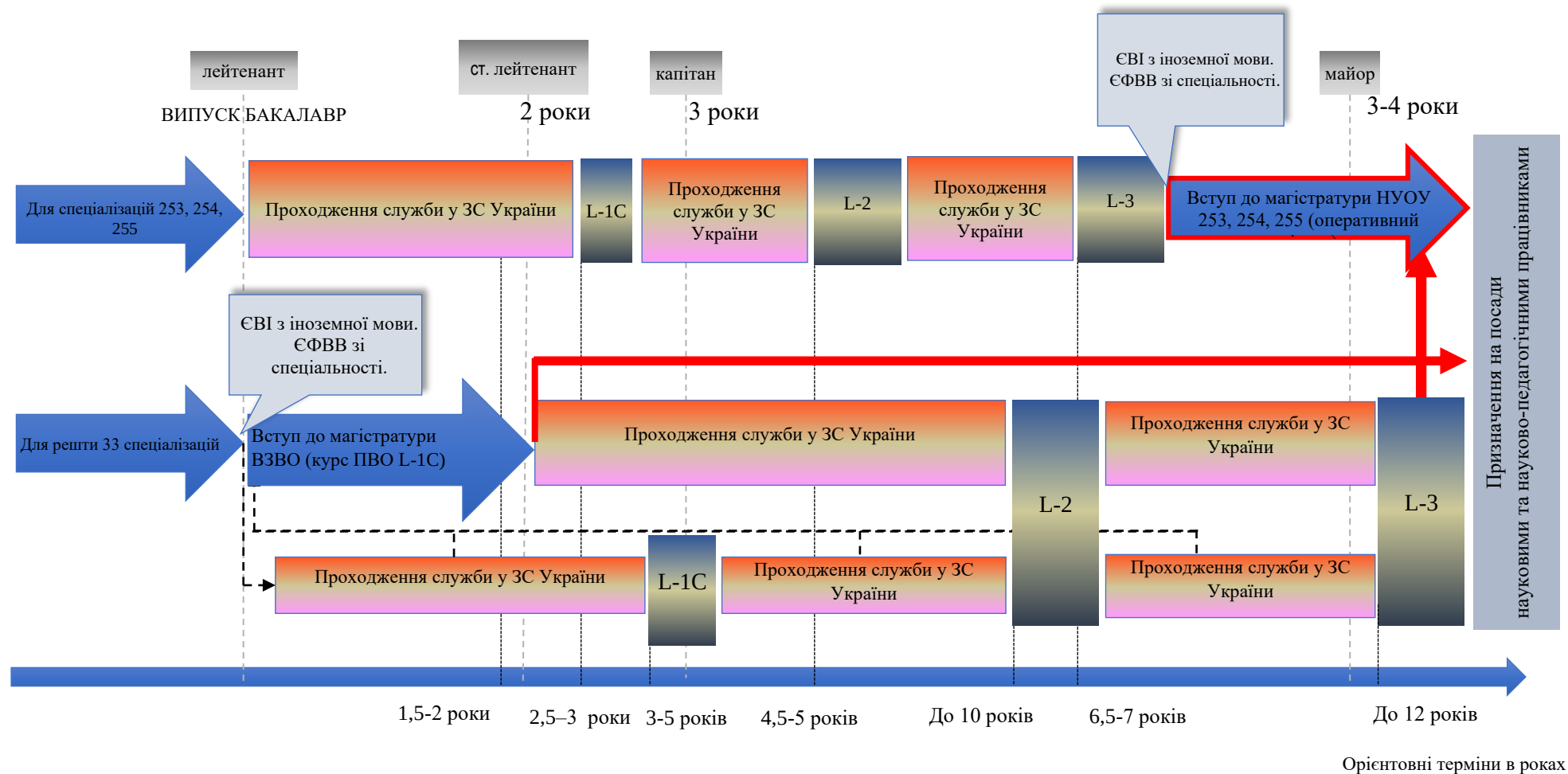

Рис. 3.6. Пропозиції щодо забезпечення ВВНЗ науковими та науково-педагогічними працівниками

Примітка. Складено автором.

рахунок оперативного обміну інформацією стосовно наявних наукових досліджень і розробок (у тому числі, проривних технологій) із проблем підвищення обороноздатності та національної безпеки.

Для того, щоб такий репозиторій з'явився необхідним є відповідне апаратне забезпечення, розвинена інфраструктура передачі даних, а також програмне забезпечення з прийнятним рівнем захисту. Таким чином, доцільним є розробка і реалізація наступної дорожньої карти (таблиця 3.5) щодо створення універсальної цифрової платформи на базі наявних цифрових сервісів ВВНЗ, ВВП ЗВО та наукових установ.

Таблиця 3.5

Дорожня карта формування військового електронного репозитарію

Етапи	Зміст і процедури
1	2
1. Оцінка цифрової зрілості ВВНЗ, ВВП ЗВО та наукових установ	Проведення експертного аналізу компетентною організацією та / або групою власних експертів для попередньої оцінки доцільності створення / впровадження конкретної цифрової технології (створення цифрової платформи) за наступними напрямками оцінки: рівень розвитку цифрової інфраструктури і процесів ВВНЗ, ВВП ЗВО та наукових установ, у тому числі рівень інформаційної безпеки; існування можливостей і перспектив інтеграції сервісів ВВНЗ, ВВП ЗВО та наукових установ в цифрову платформу; кадровий потенціал і рівень розвитку компетенцій фахівців ВВНЗ, ВВП ЗВО та наукових установ.
2. Вироблення тактики цифрової трансформації ВВНЗ, ВВП ЗВО та наукових установ	Формування експертної групи, яка володіє необхідними компетенціями для аналізу доцільності створення / впровадження конкретних цифрових технологій (створення військового електронного репозитарію). Проведення аналізу існуючого інструментарію в сфері конкретних цифрових технологій, з описом переліку інструментів, потенціалу, можливостей, бар'єрів створення / впровадження, способів створення / впровадження, специфічних вимог і ін. Аналіз стану ключових бізнес-процесів ВВНЗ, ВВП ЗВО та наукових установ, із зазначенням, у разі виявлення, на необхідність оптимізації та цифровізації. Пошук і генерування ідей, які суттєво вплинуть на бізнес-процеси ВВНЗ, ВВП ЗВО та наукових установ і / або дозволять створити / впровадити нову перспективну технологію, сервіс і / або послугу (створити цифрову платформу). Розробка порядку здійснення та контролю доступу до інформації з різним рівнем обмеженого доступу. Розробка технологій ідентифікації осіб з відповідними правами доступу до інформаційних баз даних.

Продовження табл. 3.5

1	2
	Проведення аналізу, ефективності та економічної доцільності реалізації запропонованих ідей, обґрунтування і ретельний відбір варіантів. Ухвалення рішення по створенню / впровадженню. Поширення серед учасників освітнього процесу якісно нової цифрової ідеології і культури. Формування позитивного ефекту і зацікавленості в створенні / впровадженні.
3. Розробка та реалізація пілотного проєкту	Розробка і реалізація на базі двох ВВНЗ/наукових установ пілотного проєкту зі створення / впровадження цифрової технології (створення / впровадження військового електронного репозитарію). Контроль і оцінка отриманих результатів впровадження проєкту.
4. Масштабування	Формування єдиного алгоритму по тиражуванню впровадження технології. Постійна опрацювання можливостей вдосконалення і розширення можливостей наявних цифрових технологій, створення, впровадження та інтеграції нових.

Примітка. Складено автором

Таким чином, реалізація на практиці розроблених теоретичних положень дорожньої карти формування військового електронного репозитарію є практично важливим завданням, від вирішення яких можна очікувати суттєвих позитивних ефектів в напрямку створення контрольованого цифрового освітнього середовища, призначеного для підготовки військових спеціалістів у вищих військових навчальних закладах, полегшення доступу до навчальної та спеціальної літератури, забезпечення оперативності обміну провідними науковими дослідженнями і розробками з метою підвищення якості вищої військової освіти, а також підвищення обороноздатності та національної безпеки цілому.

Висновки до розділу 3

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячено визначенню шляхів удосконалення організаційно-правових механізмів управління системою вищої військової освіти з врахуванням стандартів підготовки військових фахівців НАТО; обґрунтуванню механізмів державного управління у сфері забезпечення якості вищої військової освіти; ідентифікації

напрямів розвитку механізмів державного управління науковою діяльністю у військовій сфері. Основні висновки та пропозиції зводяться до такого:

1. З метою забезпечення досягнення високого рівня операційної сумісності, міжвідомчої взаємодії та координації дій Збройних Сил України та інших складових сил безпеки і оборони під час планування і проведення спільних операцій на рівні об'єднаних штабів за стандартами та процедурами НАТО, забезпечення вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом подальший розвиток військової освіти вимагає застосування нових підходів до формування її структури та змісту. Тому у роботі запропоновано перспективну модель системи вищої військової освіти в Україні з врахуванням стандартів підготовки військових фахівців НАТО, у якій здійснено акцент на формування загальних та загально-професійних компетентностей військових кадрів в рамках формальної освіти, а також формуванні військово-професійних та професійно-спеціальних компетентностей в рамках неформальної освіти. Застосування цієї моделі зумовлює необхідність закріплення рівнів неформальної військової освіти на законодавчому рівні, проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти з метою перевірки відповідності Директивам НАТО.

Доведено необхідність опрацювання та доповнення переліку військових спеціальностей та кваліфікацій за якими військові вищі навчальні заклади здійснюють підготовку офіцерів. Запропоновано створити при Департаменті військової освіти та науки МОУ науково-дослідний центр управління якістю військово-професійної освіти націлений на розробку методології проектування і функціонування процесу навчання військових фахівців. Внесені пропозиції щодо удосконалення системи ліцензійних вимог надання освітніх послуг у ВВНЗ.

2. Встановлено, що «якість вищої військової є системним багаторівневим процесом відповідності досягнень в процесі набуття знань, умінь і навичок, а також одержуваних професійних компетенцій вимогам

встановлених державою освітніх стандартів у сфері вищої військової освіти (формальний зміст) і запитам суспільства до професіоналізму військових фахівців (слухачів, курсантів) в певний період часу. З метою підвищення якості підготовки військових фахівців а також обґрунтування прийняття управлінських рішень органами державного управління вищою військовою освітою розроблена модель рейтингового оцінювання вищих військових навчальних закладів. Опрацьована нами модель рейтингування ВВНЗ може бути використана як для реалізації комплексного аналізу та оцінки діяльності ВВНЗ, що враховує різноманіття національної системи вищої освіти і забезпечує всебічну оцінку якості вищої військової освіти в Україні, так і для просування вітчизняних ВВНЗ в глобальний освітній простір; вона може служити інструментом оцінки і порівняння ВВНЗ між собою, підвищення їх конкурентоспроможності та подальшого стратегічного розвитку.

3. Запропоновано перспективні напрями удосконалення механізмів управління науковою діяльністю у військовій сфері, до яких віднесено: інтеграція в Національний дослідницький простір; інтеграція в Європейський дослідницький простір та системи воєнно-наукових досліджень провідних країн світу; створення репозитарію військової навчальної літератури, академічних текстів та інших бібліотечних фондів наукових установ, ВЗВО; розвиток «гуманітарної» військової компоненти дослідницького характеру; розвиток технологій подвійного призначення; розвиток військово-технічної науково-експертної сфери (запровадження військової експертизи як різновиду експертних досліджень). Доведено, що одним з пріоритетних завдань є розроблення дієвого механізму обміну інформацією стосовно наявних наукових досліджень і розробок (проривних технологій) з проблем підвищення обороноздатності та національної безпеки. Реалізація цього завдання може бути виконання шляхом створення репозитарію військової навчальної літератури, академічних текстів та інших бібліотечних фондів наукових установ, ВВНЗ. В роботі представлена дорожня карта формування військового електронного репозитарію.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях [16]; [18]; [19]; [21]; [25].

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання прикладного наукового завдання, яке полягає у формулюванні комплексних науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного управління у сфері вищої військової освіти в Україні у відповідності до стратегії євроатлантичної інтеграції України та стандартів НАТО. *Результати досліджень свідчать про реалізацію мети і завдань дослідження, що дозволило сформулювати наступні висновки та рекомендації:*

1. На основі системного аналізу наукової літератури проведено узагальнення таких наукових категорій як «управління», «механізм управління» та «механізм державного управління». Відзначено, що державне управління у сфері вищої військової освіти в Україні являє собою різновид соціального управління і передбачає діяльність уповноважених державних органів, технологічний процес підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень в сукупності методів і засобів, за допомогою яких вирішуються завдання держави та її структур різного рівня у підготовці висококваліфікованих військових фахівців. Сформульоване авторське визначення дефініції «механізм державного управління у сфері вищої військової освіти».

2. Конкретизовано структуру комплексного механізму державного управління вищою військовою освітою в Україні, до складу якого запропоновано відносити цілі та базові принципи реалізації державної політики у сфері вищої військової освіти, методи управлінського впливу, економічні, мотиваційні, організаційні, політичні та правові засоби регулювання. Уточнено склад принципів та методів комплексного механізму державного управління вищою військовою освітою в Україні, конкретизовано сукупність механізмів реалізації державної політики у сфері вищої військової освіти. Запропоновано виділяти в структурі комплексного механізму такі його

різновиди: економічний; мотиваційний; організаційний; політичний та правовий.

3. Систематизовано зарубіжний досвід державного регулювання процесів підготовки військових фахівців. Визначено спільні риси, які притаманні системі військово-професійної освіти за кордоном: цілісність і безперервність у міру проходження служби офіцерськими кадрами, скорочений термін навчання, перевага використання практичної складової при підготовці військових, чіткий взаємозв'язок теорії і практики; міждисциплінарний зміст навчальних занять; використання інтерактивних технологій навчання; системний підхід до організації вищої професійної освіти офіцерів; безперервне підвищення кваліфікації; використання наукових досліджень як основи освітнього процесу.

4. Обґрунтовано, що сфера нормативно-правового регулювання державного управління вищою військовою освітою в Україні має складний характер, що обумовлено, з одного боку, необхідністю врахування загальних засад функціонування системи вищої освіти та дотримання стандартів освітньої діяльності, а з іншого – забезпечення розвитку освітньої і наукової компоненти як складової формування національного безпекового середовища в оборонному секторі держави. Наголошено, що свого нормативно-правового закріплення у законодавчих актах вимагає система правових засад (принципів) здійснення управління системою вищої військової освіти в Україні. У роботі обґрунтовані такі принципи, практична реалізація яких вимагає належного їх закріплення як у Стратегії воєнної безпеки України, так у діючому законодавстві про освіту.

5. Розглянуто інституційне забезпечення управління вищою військовою освітою в Україні, що представлено органами загальної та спеціальної компетенції. На органи загальної юрисдикції (Президент України, КМУ, ВРУ, РНБО) покладається формування головних засад державної політики у сфері військової освіти і науки як складової суспільно-політичного й соціально-економічного розвитку держави. Суб'єкти спеціальної компетенції у

сфері вищої військової освіти (Міністерство освіти і науки України та Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти) забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері освіти і науки, здійснюють державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог законодавства у сфері освіти і науки та стандартів освітньої діяльності), а Департамент військової освіти і науки та Воєнно-наукова рада Міністерство оборони України забезпечують розвиток освітньої і наукової компоненти як складової формування національного безпекового середовища в оборонному секторі з метою підготовки висококваліфікованих і компетентних військових фахівців для Збройних Сил України та інших військових формувань. Існуюча система функціонування вищої військової освіти включає як суто військові вищі навчальні заклади, так і військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, що знижує ефективність підготовки військових кадрів та не відповідає світовій практиці.

6. Здійснено системний аналіз сучасного стану підготовки військових фахівців в Україні. Зокрема, проаналізовано обсяги витрат на підготовку військових фахівців (слухачів, курсантів) у ВЗВО та ВНП ЗВО Міністерства оборони України, обсяги підготовки військових фахівців (слухачів, курсантів) у ВЗВО та ВНП ЗВО Міністерства оборони України за освітнім рівнем бакалавра, кількість і назви ВЗВО, які здійснюють підготовку за військовими спеціальностями та порівняльні обсяги тих, хто вступив на навчання і успішно його завершив. На основі проведеного дослідження ідентифіковано диспропорції в структурі фінансування ВЗВО, скорочення обсягів капітальних видатків на розвиток матеріально-технічної бази. Відзначена необхідність підвищення якості освітнього процесу в контексті приведення програм підготовки фахівців відповідно до стандартів НАТО із одночасним збереженням кращого вітчизняного досвіду підготовки військових. Внесено пропозиції щодо удосконалення процедури відбору вступників, що передбачатиме визначення рівня професійної придатності курсантів до успішного освоєння майбутньої професії.

7. Враховуючи необхідність створення єдиної уніфікованої системи підготовки персоналу для сил оборони з урахуванням досвіду держав-членів НАТО, формування ефективної системи професійної військової освіти, яка інтегрована в державну систему освіти, у роботі обґрунтовано перспективну модель системи вищої військової освіти в Україні з врахуванням стандартів підготовки військових спеціалістів НАТО. В запропонованій моделі акцент здійснено на формуванні загальних та загально-професійних компетентностей військових кадрів в рамках формальної освіти, а також формуванні військовопрофесійних та професійно-спеціальних компетентностей в рамках неформальної освіти. Практичне впровадження такої моделі обумовлює необхідність закріплення рівнів неформальної військової освіти на законодавчому рівні, проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти з метою перевірки відповідності Директивам НАТО. Представлені пропозиції до удосконалення нормативно-правового регулювання системою вищої військової освіти є важливою складовою механізмів державного управління трансформацією цієї сфери.

8. З метою підвищення якості підготовки військових фахівців а також обґрунтування прийняття управлінських рішень органами державного управління вищою військовою освітою розроблена авторську модель рейтингового оцінювання вищих військових навчальних закладів. В основу опрацьованого науково-методичного підходу покладена ідентифікація, нормування та інтегральна оцінка таких груп вихідних індикаторів: група А «Профайл вузу»; Група В «Науково-дослідницька діяльність»; група С «Навчання та викладання»; група D «Міжнародна діяльність»; група Е «Трансфер знань»; група F «Взаємодія зі стейкхолдерами». Опрацьована модель рейтингування сприятиме підвищенню якості діяльності та конкурентоспроможності ВЗВО та спрямована на вирішення таких стратегічних завдань, як всебічна оцінка якості діяльності вищих військових навчальних закладів та сприяння просуванню освітніх закладів в глобальний

освітній простір. Практичне застосування такої моделі забезпечує можливість встановлення ступеня відповідності освітніх програм, які реалізуються у ВЗВО, потребам обороноздатності держави та запитам Міністерства оборони України щодо формування особового складу збройних сил.

9. Обґрунтовано перспективні напрями удосконалення механізмів управління науковою діяльністю у військовій сфері як підґрунтя забезпечення оборони країни, відновлення ролі і престижу науки в суспільстві. До таких напрямів віднесено: інтеграція в Національний дослідницький простір; інтеграція в Європейський дослідницький простір та системи воєнно-наукових досліджень провідних країн світу; створення репозитарію військової навчальної літератури, академічних текстів та інших бібліотечних фондів наукових установ, ВЗВО; розвиток «гуманітарної» військової компоненти дослідницького характеру; розвиток технологій подвійного призначення; розвиток військово-технічної науково-експертної сфери (запровадження військової експертизи як різновиду експертних досліджень). Обґрунтовано доцільність удосконалення інформаційного забезпечення у сфері вищої військової освіти шляхом створення єдиної цифрової платформи, що акумулюватиме навчальну літературу, академічні тексти та інші бібліотечні фонди ВЗВО із забезпеченням відповідних прав доступу до інформаційних баз даних. Створення такої цифрової платформи (репозитарію) забезпечить створення контрольованого цифрового освітнього середовища призначеного для підготовки військових спеціалістів у вищих військових навчальних закладах, забезпечення обміну інформацією стосовно проривних технологій з проблем підвищення обороноздатності та національної безпеки. Подані пропозиції спрямовано на подальший розвиток теорії та практики державного управління у сфері вищої військової освіти, що сприятиме приведенню його відповідно до стандартів країн НАТО, підвищенню якості та забезпеченню ефективного функціонування системи військової освіти і науки у секторі національної безпеки та оборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України: основні категорії та поняття : навч. посіб. для студентів ВНЗ / В. І. Загуменник, В. В. Мусієнко, В. В. Проценко ; під заг. ред. д-ра юрид. наук, акад. Укр. акад. наук нац. прогресу О. Х. Юлдашева. Бендери : Поліграфіст. Київ, 2010. 511 с.
2. Аквазба Е.О., Ухабина Т.Е., Черемисина Е.В. Качество образования в современной образовательной организации: проблемы и перспективы. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 5. URL: <https://s.science-education.ru/pdf/2015/5/31.pdf>
3. Аксюта В.И., Сударев О.И. и др. Вооруженные силы армий иностранных государств: Учебное пособие. М., 2013. 236 с.
4. Актуальні освітянські проблеми сьогодення. *Інформатизація освіти*. URL: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z809_page_7.html.
5. Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М.: Изд-во Зерцало. 1997, 1998. 672 с.
6. Амосов О. Ю. Перетворення механізмів державного регулювання економічного розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування: Збірник наукових праць: У 2 ч. / За заг. ред. Г. І. Мостового, Г. С. Одінцової*. Харків: ХарРІДУ УАДУ, 2001. Вип. 2. С. 10 - 16.
7. Артамонов В. С., Носков С. И. Некоторые управленческие вопросы деятельности образовательного учреждения. Иркутск : Восточно-Сибирский институт МВД России, 1998. 102 с.
8. Архипова С.П. Якість освіти у контексті вимог сучасності. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N135/N135p011-014.pdf.
9. Астапова Г. В., Астапова Е. А., Лойко Д. П. Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики Украины. Донецк: Дон-ГУЭТМ им. М. Туган-Барановского, 2001. 526 с.

10. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: Курс лекций. Москва : Юридическая литература, 1997. 400 с.
11. Атамчук Г.В. Теория государственного управления : Курс лекций. 2-е изд., доп. М. : Омега-Л, 2004. 584 с.
12. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды. М. : Педагогика, 1989. 560 с.
13. Бахрах Д. Н. Административное право : учебник / Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Стариков. 3-е изд., пересмотр. и доп. М. : Норма, 2008. 816 с.
14. Бестюк А. Архетипи механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні. *Архетипіка і державне управління: Матеріали Другого теоретико-методологічного семінару з міжнародною участю. (Шарм-ель-Шейх, 23-30 січня 2011 р.)* Х.: Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2011. С. 13-16.
15. Бестюк А. І. Методичний підхід до дослідження системи підготовки та накопичення резервістів для Збройних сил України. *На шляху до синтезу філософії, релігії і науки : Тези доповідей науково-практичної конференції (м. Львів, 16-17 березня 2007 р.).* Львів, 2007. С. 153–156.
16. Бестюк А. Розвиток організаційних механізмів управління системою вищої військової освіти з врахуванням стандартів підготовки військових фахівців НАТО. *Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ; Зальцбург, 07 березня 2021 р. / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової.* Київ; Зальцбург: ФОП КАНДИБА Т.П., 2021. С. 175-179.
17. Бестюк А. Системний аналіз функціонування системи вищої військової освіти України. *Věda a perspektivy.* № 1(1). Praha, České republika. 2021. Р. 252-263.
18. Бестюк А. Управління науковою діяльністю у військовій сфері:

комунікаційні аспекти. *Сучасні суспільні комунікації: проблеми, пріоритети та першочергові завдання в євроінтеграційних процесах*: Матеріали міжнар. наук.-практич. конфер. (м. Хелм, Польща 27 листопада 2015 р.): україномовний варіант / За заг. ред. О. Є. Бухтатого, О. В. Радченка. Хелм-Київ : Вид-во ВАДНДУ, 2016. С. 18-20.

19. Бестюк А.І. Деякі підходи щодо удосконалення складу та структури системи підготовки і накопичення резервістів для Збройних Сил України. *Актуальні питання та шляхи переходу підрозділів Збройних Сил України до Євроатлантичних стандартів з урахуванням досвіду їх підготовки та участі у міжнародних миротворчих операціях та навчаннях: Тези доповідей учасників науково-практичної конференції*. Львівський орден Червоної зірки інституту сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів, 16 жовтня 2006 р.). Львів, 2006. С. 48-50.
20. Бестюк А.І. Механізми державного управління у сфері забезпечення якості вищої військової освіти. *Державно-управлінські студії*. 2019. № 12. URL: <http://studio.ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/ Bestiuk.pdf/>
21. Бестюк А.І. Рекомендації щодо професійного відбору резервістів за контрактом для Збройних Сил України. *Перспективи розвитку озброєння і військової техніки сухопутних військ: Збірка тез доповідей Другої Всеукраїнської науково-технічної конференції*. (м. Львів, 28-29 квітня 2009 р.) Львів, 2009. С. 223.
22. Бестюк А.І. Структура механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні. *Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина»)*. Випуск № 1 (7). 2021. С. 405-419.
23. Бестюк А.І., Довгань В.І. Нормативно-правове регулювання управління системою вищої військової освіти в Україні. *Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія*

«Медицина»). Випуск № 4 (4). 2020. С. 184-196.

24. Бестюк А. І. Інституційне забезпечення державного управління вищою військовою освітою в Україні. *Управління розвитком гуманітарної сфери в Україні: Матеріали науково-практичної конференції. (м. Харків, 25 квітня 2012 р.)/ за ред. В.Г. Бульби, А.В. Мелякова. Х: Вид-во ДокНаукДердУпр. 2012. С. 4-8.*
25. Бестюк А. І. Перспективи розвитку системи вищої військової освіти з врахуванням стандартів підготовки військових спеціалістів НАТО. *Аналітика і влада : журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самоврядування / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. : НАДУ, 2014. № 9. С. 106-112.(312 с.)*
26. Блащук Т. В. Джерела правового регулювання договірних відносин: теоретико-правовий аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2013. № 1(7) : URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13btvtpa.pdf>.*
27. Богачевська І.В., Карпенко М.М. Болонський процес в Україні: стан та проблеми реалізації. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/May08/09.htm>.
28. Богданов В.Н. Подготовка офицеров иностранных армий / В.Н.Богданов, В.С.Емец, С.П.Поляков, Р.Ш.Хасанов; под. общ. ред. С.П.Полякова. М., ВУ МО РФ. 2011. 392 с.
29. Боголіб Т.М. Розвиток інноваційної економіки і елітна освіта. URL: http://www.dissertlib.com/left_menu%20папка/rozvitok.php
30. Булеев И. П. Формирование организационно-экономического механизма управления предприятием по обработке цветных металлов. Донецк: ИЕП НАН Украины, 1993. С. 32 - 34.
31. Буличева Н.А., Пивовар Ю. І. Сучасні правові та організаційні проблеми фінансування вищої освіти в Україні. *Держава і право. 2009. Вип. 44. С. 411-416.* URL:

<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/10196/68-Bulicheva.pdf?sequence=1>

32. Быкасова О.О. Качество образования и система менеджмента качества как основа конкурентоспособности современного высшего образования. *Евразийское Научное Объединение*. 2015. Т. 2. № 4. С. 104-106.
33. Вавренюк С.А. Государственное регулирование реформирования высшего образования Украины на современном этапе. *East journal of security studies : наук. журнал. National University of Civil Protection of Ukraine, Pomeranian University in Slupsk*, 2018. Вип. 2(12). С. 15-24.
34. Вавренюк С.А. Стратегические направления реформирования современной системы высшего образования Украины. *Научный журнал «Власть и общество (история, теория, практика)»*. 2019. № 1 (49). С. 28-36.
35. Васильева М.В. Государственный финансовый контроль в управлении регионом: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05, 08.00.10. Волгоград, 2003. 182 с.
36. Військова освіта та наука. Офіційний сайт Міністерства оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-osvita-na-tauka/>
37. Вітлінський В. В., Оболенська Т. Є., Жигоцька Н. В. Моделювання рейтингової оцінки вищого навчального закладу. *Економічна кібернетика*. 2000. № 3, 4. С. 64-73
38. Военная наука. Война и мир в терминах и определениях. Военно-политический словарь / под общ. ред. Д. О. Рогозина. М.: Порог, 2004. 623 с.
39. Военный энциклопедический словарь / Пред. Гл. ред. комиссии С. Ф. Ахромеев. М.: Воениздат, 1984. 863 с.
40. Волощук Р. В. Підходи до нормування економічних показників Індуктивне моделювання складних систем: *Зб. наук. пр. К. : МННЦ ІТС НАН та МОН України*, 2009. Вип. 1. С. 17-25.

41. Воспитанники морских училищ и кадетских корпусов будущее Военно-Морского Флота России. URL: <https://ens.mil.ru/education/secondary.htm>
42. Вылугин В.В., Куприянов Г.П., Чекинов С.Г. Особенности подготовки военных кадров за рубежом. *Вестник академии военных наук*. 2016. № 4. С. 89-96.
43. Галлиган Д., Полянский В.В., Старилов Ю.Н. Административное право: история развития и основные современные концепции. М.: Юристъ, 2002. 410 с.
44. Горячева К.С., Рижиков В.С. Методика впровадження дидактичних та рольових ігор в освітній процес військової освіти як практика прийняття рішень в умовах обстановки наближеної до бойової. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2018. Вип. № 7 (162). С.17 – 22.
45. Грабовецкий Б. Є. Основи економічного прогнозування : навчальний посібник. Вінниця : ВФ ТАНГ, 2000. 209 с.
46. Граждан, В. Д. Государственная гражданская служба : учебник для академического бакалавриата / В. Д. Граждан. 6-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 468 с.
47. Лисенко Ю., Єгоров П. Організаційно-економічний механізм управління підприємством. *Економіка України*. 1997. №1. С. 86-87.
48. Державне управління / за ред. А. Ф. Мельник. Київ : Знання-Прес, 2003. 343 с.
49. Державне управління в Україні: навч. посібник / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ:Вид-во ТОВ «СОМІ», 1999. 310 с.
50. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

51. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навч. посібник / За заг. ред. Нижник Н. Р., Олуйка В. М. Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2002. 352 с.
52. Державне управління і менеджмент : навч. посібник у таблицях і схемах / [Г.С.Одінцова, Г.І.Мостовий, О.Ю.Амосов та ін.] ; за заг.ред. д-ра екон. наук, проф. Г.С.Одінцової. Х. : ХарПІ НАДУ, 2002. 492 с.
53. Державне управління: Словник-довідник / За заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. К.: УАДУ 2002. 228 с.
54. Державний механізм забезпечення інформатизації системи охорони здоров'я: Монографія / Ларіна Р.Р., Владзимирський А.В., Балусєва О.В. Під заг. ред. В.В.Дорофієнко. Донецьк: ТОВ“Цифровая типография”, 2008. 252 с.
55. Деякі питання управління вищими військовими навчальними закладами, військовими навчальними підрозділами закладів вищої освіти та військовими ліцеями : Наказ Міністерства оборони України від 27.11.2017 № 621. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0621322-17#Text>
56. Дзвінчук Д. І. Проблеми інноватизації механізмів державного управління діяльністю і розвитком мистецько-культурного середовища в Україні / Дмитро Дзвінчук, Оксана Немчук. *Публічне управління : теорія та практика* : зб. наук. пр. Асоціації д-рів наук з держ. упр. Х. : ДокНаукДержУпр, 2011. №3(7). С. 216-223.
57. Дмитриев Ю.А., Полянский И.А., Трофимов Е.В. Административное право Российской Федерации: Учебник для юридических вузов. М. : Система ГАРАНТ, 2008. 425 с.
58. Довідник вступникам до вищих військових навчальних закладів Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти України у 2021 р. URL: https://www.mil.gov.ua/content/education/dov_v_2021.pdf

59. Доктриною розвитку військового лідерства у Збройних Силах України, затвердженою Начальником Генерального штабу ЗС України № 3735 НВ ГШ від 02.12.2020. URL: <https://dovidnykmpz.info/zagalni/doktryna-rozvytku-viys-kovoho-liderstva-u-zbroynykh-sylakh-ukrainy-2020/>
60. Домбровська С. М. Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних змін : Монографія. Х. : Оберіг, 2010. 176 с.
61. Домбровська С. М. Забезпечення ефективного державного управління підготовкою фахівців у сфері цивільного захисту: створення професійних стандартів. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.* / Харк. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. Вип. 1. С. 293–298.
62. Дорожня карта вдосконалення мовної підготовки у Збройних Силах України на 2021-2025 роки. URL: https://www.mil.gov.ua/content/education/doroznya_karta_2021.pdf
63. Дрешер Ю.Н. Качество высшего образования: к вопросу о выборе показателей качественного образования. *Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств.* 2005. № 4. С. 47-50.
64. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Відп. ред. С. В. Мочерний. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. Т. 2. 848 С.
65. Еременко-Григоренко О. А. Организационно-экономический механизм управления хозяйственной деятельностью предприятия: Дисертация канд. экон. наук: 08.06.01. Донецк, 1999. 266 с.
66. Ерофеева О.В. Качество высшего образования: роль студенчества в процессе улучшения образовательного процесса в вузе. *Вестник ПГТТУ.* 2014. № 2-2. С. 49-52.

67. Задонский С.М.. Подготовка военных профессионалов в Турецкой Республике. *Институт Ближнего Востока*. URL: <http://www.iimes.ru/?p=7552>
68. Зінчук І. Як реалізується програма НАТО удосконалення військової освіти в Україні. URL: <https://www.armyfm.com.ua/yak-realizovuyetsya-programa-nato-udoskonalennya-vijskovo-osviti-v-ukraini/>
69. Игнатьев В.П., Варламова Л.Ф., Степанов П.А. Привлечение студентов к оценке качества образования. *Современные наукоемкие технологии*. 2016. № 12. С. 141-145.
70. Каленюк І.С., Куклін О.В. Розвиток вищої освіти та економіка знань. К.: Знання, 2012. 240 с.
71. Качан Є. П. Принципи та методи формування регіональної політики ринку праці. *Зайнятість та ринок праці*: Міжвідом. наук. зб. К., 2001. Вип. 15. С. 3–16.
72. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): Монографія. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2002. 396 с.
73. Козлов О. А. Перспективы применения дистанционных образовательных технологий в военных образовательных учреждениях ВВ МВД России. *Педагогическое мастерство и педагогические технологии : материалы V Междунар. науч.-практ. конф.* Чебоксары, 2015. С. 314-317.
74. Козлов Ю.М. Административное право: Учебник. М.: Юристъ, 1999. 320 с.
75. Козоріз Л. О. Підходи до розробки методики визначення нефінансових показників щодо підготовки здобувача вищої освіти. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 38. С. 7-14.
76. Колегова Е.Д. Мониторинг в системе менеджмента качества образовательной деятельности вуза. *Вестник МГОУ. Серия: Педагогика*. 2015. № 2. С. 133-139.

77. Коломийчук В. С. Соціально-економічні механізми управління адміністративним районом в системі регіонального розвитку: Автореферат дис... д-ра екон. наук: 08.10.01 / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2000. 50 с.
78. Коновалова Л. И. Информационно-педагогические технологии как средство повышения качества образования слушателей. *Теоретические и организационно-правовые проблемы истории и развития ОВД и ВВ* : материалы науч.-практ. конф. СПб., 1999. Ч. 1. С. 161-163.
79. Коренев, А.П. Основы управления в органах внутренних дел: Учебник / Под ред. А.П. Коренева. М.: Московский университет МВД России; Щит-М, 2003. 395 с.
80. Коренева М.Р. Качество образования - ключ к успеху в модернизации российского образования. *Вестник Московского государственного областного университета*. Серия: Психологические науки. 2010. Т. 2. № 2. С. 79-83.
81. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України: Монографія. Харків: Видавництво ХарРІДУ НАДУ «Магістр», 2006. 220 с.
82. Коротич О.Б. Класифікація та зміст механізмів управління державою. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. пр. ОРІДУ. О., 2006. Вип. 2 (26). С. 122-128.
83. Корчагын П. Военное образование в Финляндии. URL:http://factmil.com/publ/strana/finljandija/voennoe_obrazovanie_v_finljandii_2010/60-1-0-372
84. Кочевой М. М. Нормативно-правове регулювання зовнішньоекономічної безпеки України. *Бізнес-Інформ*. 2014. № 10. С. 38-42.
85. Круглов М. И. Стратегическое управление компанией: Учебник для вузов. М.: Русская деловая литература, 1998. 768 с.

86. Круглова Н.Ю., Круглов М.И. Стратегический менеджмент: учебник. М.: Изд-во РДЛ. 2003. 464 с.
87. Кудрявцева О.А. Тестування як засіб перевірки якості знань з дошкільної педагогіки студентів педагогічного університету. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2009_7/2_rozdil/Kudryavtseva.htm. Військова освіта 2 (42), 2020 258
88. Кужилин В. Кадровая политика военного руководства США по формированию офицерского корпуса Вооруженных сил. *Зарубежное военное обозрение*. 2014. № 2. С. 13-15.
89. Куклін О.В. Стратегічні пріоритети розвитку вищої освіти України. *Вища школа*. 2012. № 8. С. 28—36.
90. Кульман А. Экономические механизмы : Пер.с франц. / Под общ. ред. Н. И. Хрустальной. М. : Прогресс, 1993. 192 с.
91. Купряшин Г.Л. Государственный менеджмент: возможности и пределы. *Государственное управление. Электронный Вестник*. 2003. №1. С. 1-9.
92. Куриц С.Я., Воробьев В.П. Болезни государства. Диагностика патологий системы государственного управления и права. М. : МГИМО(У) МИД России, 2009. 472 с.
93. Лазор О. Д., Лазор О. Я., Лазар І. Г. Основи державного управління та місцевого самоврядування : навч.-метод. посіб. К. : Дакор, 2007. 312 с.
94. Луковкина Е.А. Качество образования: проблемы и решения. *Научный поиск*. 2015. № 3.6. С. 3-4.
95. Лунев, А.Е. Взаимосвязь методов и технических средств управления. *Управление и право* / Под ред. Ю.М. Козлова. М., 1972. Вып. 1 С. 51.
96. Лурье.Л.И. Реформа армии начинается с образования. *Педагогика*. 2012. № 6. С. 33-38.
97. Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник. Луцьк: Ред.-вид. відд. "Вежа " Вол. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 558 с.

98. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. Вид. 2-ге, доп. та перероб. К. : Атіка, 2003. 576 с.
99. Марченков В.И. Повышение эффективности военнопфессионального образования офицерских кадров в высших военно- учебных заведениях Министерства обороны Российской Федерации: Дис...д-ра. пед наук. : 13.00.08 - Теория и методика профессионального образования. М., 2005. 545 с.
100. Матвієвський О.М. Проблема підготовки фахівців операторського типу діяльності для Збройних Сил України. *Наука і оборона*. 2005. № 4. С. 25–30.
101. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.: 12.00.01 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2004. 20 с.
102. Методы и формы государственного управления/ под общей ред. А.Е.Лунева М.: «Юр. лит-ра» 1977. С.13-21.
103. Модернизация российской экономики и государственное управление / А.Г. Поршнев, А.Н. Анисимов, В.Е. Дементьев, В.Г. Гоебенников; Гос. ун-т управления. М.: КомКнига, 2006. 376 с.
104. Мордвінов О. Г. Управління аграрним природокористуванням в умовах ринкової трансформації : монографія. К. : Вид-во УАДУ, 2000. 344 с.
105. Настанова з підготовки персоналу у Збройних силах України: затверджено начальником Генерального штабу України 25.09.2021 р. URL: https://mil.univ.kiev.ua/files/301_749035828.pdf
106. НАТО активізує наукову співпрацю з Україною. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_177476.htm?selectedLocale=uk
107. Науменко М.І. Методологічні аспекти військової освіти. *Вісник Національної академії оборони України*. 2008. № 3 (7). С. 45-51.

108. Нижник Н. Р., Машков О.А. Системний підхід в організації державного управління : Навч. посіб. К.: Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.
109. Новиков Д.А. Введение в теорию управления образовательными системами. М.: Эгвес, 2009. 156 с.
110. Оболенський О. Ю. Державна служба України: реалізація системних поглядів щодо організації та функціонування. Хмельницький: Поділля, 1998. 294 с.
111. Ожгихин В. Система подготовки офицерского состава Сухопутных войск США. *Зарубежное военное обозрение*. 2015. № 5. С. 19-26.
112. Освіта України в ХХІ столітті: проблеми та перспективи розвитку. URL:<http://ua.textreferat.com/referat-13090-1.html>.
113. Основы социального управления: Учебное пособие / А. Г. Гладышев, В.Н. Иванов, В. И. Патрушев и др; Под ред. В. Н. Иванова. М.: Высшая школа, 2001. 271 С.
114. Осьодло В., Ворона Т., Пелих А. Вища військова освіта України у контексті інформаційного суспільства. *Військова освіта*. 2018. № 2. С. 183-191.
115. Офіційна статистика про розвиток вищої освіти та науково-технічної інформації в Україні. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
116. Охотский Е.В. Государственное управление в современной России: учебнометодический комплекс / Е.В.Охотский. Моск. Гос. Ин-т межд. Отношений (ун-т), международный ин-т управления. М.: МГ МО(У) МИД России, 2008. 546 с.
117. Пак ДЮ., Пономарева М.В., Погребницкая М.В., Алпысбаева Н.А. Качество образования в болонском измерении. *Успехи современного естествознания*. 2015. № 1-4. С. 692-696.
118. Панфілов О.Ю., Петрова Л.О. Система військової освіти України як рамкова умова формування особистості військового керівника. *Збірник*

наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2016. Вип. 3. С. 201-204.

119. Педагогіка: конспект лекцій. URL : <http://books.br.com.ua/themes/259/261>.
120. Плаксунова Т.А. Болонская конвенция и качество российского образования. *Актуальная биотехнология*. 2014. № 3. С. 21-24.
121. Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти : Наказ Міністерства оборони України 09 січня 2020 року № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-20#Text>
122. Положення про Департамент військової освіти і науки Міністерства оборони України : Наказ Міністерства оборони України від 19.05.2020 року № 160. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2020/n_160_19052020.pdf
123. Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України : Наказ Міністра оборони України від 13.01.2007 № 9. URL: http://www.mil.gov.ua/content/gsc_orders/88_nm.doc
124. Полторак С. Т. Перспективні напрямки розвитку державного управління системою вищої військової освіти України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України* : зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2017. Вип. 2 (7). С.309-315.
125. Порядок проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17. URL: https://www.mil.gov.ua/content/pdf/poriadok_inst_audit.pdf
126. Пригожин А.И. Методы развития организаций. М.: МЦФЭР, 2003. 864 с.
127. Про атестацію здобувачів ступеня фахової передвищої освіти та ступенів вищої освіти на першому (бакалаврському) та другому (магістерському)

- рівнях у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 травня 2021 р. № 497.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D0%BF#Text>
128. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII.
Відомості Верховної Ради. 2014. № 37-38. ст.2004.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
129. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
130. Про затвердження Інструкції про порядок розрахунку потреб у підготовці військових фахівців з вищою освітою для Збройних Сил України : Наказ Міністерства оборони України від 08.11.2017 № 581.
131. Про затвердження Концепції військової кадрової політики у Збройних Силах України на період до 2020 року : Наказ МОУ № 342 від 26.06.2017.
URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/342_nm_2017.pdf
132. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text>
133. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.квітня 2015 р. № 266.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248149695>
134. Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади : затв. Наказом Міністерства оборони України від 27.05.2015 № 240
URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0706-15/paran7#n7>
135. Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 467
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2021-%D0%BF#Text>

136. Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти : Наказ Міністерства оборони України № 4 від 09.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-20#Text>
137. Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2012 р. № 48 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-%D0%BF#Text>
138. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 року. № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
139. Про здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України: Наказ Міністерства оборони України від 15 грудня 2017 року № 665. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS30113>
140. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
141. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
142. Про організацію підготовки офіцерських кадрів тактичного рівня та сержантського (старшинського) складу у закладах фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти : Наказ Міністерства оборони України від 12.11.2020 № 412. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/412_nm.pdf
143. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

144. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України 14 вересня 2020 року № 392/2020 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
145. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 р. №121/2021.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n8>
146. Про чисельність Збройних Сил України: Закон України від 5 березня 2015 року № 235-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-19>
147. Програма НАТО з удосконалення військової освіти (DEEP) підтримує дистанційне навчання у відповідь на пандемію COVID-19.
URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_179723.htm?selectedLocale=uk
148. Радомська Л.А., Стадній А.С. Українська система вищої освіти: переваги й недоліки болонського процесу. URL: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Radomska_Stadniy.php.
149. Рижигов В.С. Значення професійних якостей в цільовій моделі навчально-виховного процесу підготовки військових. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: соціальна робота*. 2017. № 2. С.61-64.
150. Рижигов В.С. Методика використання «мозкового штурму» на семінарських заняттях в професійній підготовці у вищих військових навчальних закладах. *Молодь і ринок*. № 5 (160) травень 2018. С.26-32.
151. Рижигов В.С. Теорія та практика використання ігрового навчання на практичних заняттях при професійній підготовці майбутніх юристів *Наукові записи. Серія: педагогічні науки*. Кіровоград, 2011. Вип. 99. С.183-188.

152. Российское государство и правовая система: современное развитие, проблемы, перспективы / под ред. Ю.Н.Старилова. Воронеж. Изд-во ВГУ. 1999. С.122-125.
153. Рудніцька Р. М. Механізми державного управління: сутність і зміст / Рудніцька Р. М., Сидорчук О. Г., Стельмах О. М. ; за наук. ред. М. Д. Лесечка, А. О. Чемериса. Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 28 с.
154. Самойлюк Р. Н. Методы осуществления государственной власти в Российской Федерации: монография. Н.Новгород. Изд-во Нижегородской академии МВД. 2015. 106 с.
155. Свиридчук Н.П. Юридична відповідальність у механізмі правового регулювання. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2011. №4(21). С. 25.
156. Ситник Г., Сальнікова О. Тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу провідних країн світу. *Аспекти публічного управління*. Дніпропетровськ : Грані, 2014. № 9/10. С. 56–65.
157. Сідаш В.В. До питання подальшого розвитку системи військової освіти. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2010. Вип. 2 (4). С. 4-6.
158. Смолин Г. В. Державне регулювання господарської діяльності : курс лекцій. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 528 с.
159. Сокурченко В. В. Деякі питання кадрового забезпечення оборонного сектора: теорія і практика застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2015. № 16. т. 1. С. 79-81
160. Спасенко В. О. Деякі питання адміністративно-правового регулювання діяльності державної реєстраційної служби України. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 153-157.

161. Співпраця між Україною і НАТО у науковій сфері. Програма НАТО «Наука заради миру та безпеки». URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/mizhnarodni-naukovi-proekti/nato>
162. Стратегія воєнної безпеки України: Указ Президента України №121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
163. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
164. Стрелецкий А. Система подготовки офицерских кадров в США. *Зарубежное военное обозрение*. 2016. № 11. 12. С. 10-14.
165. Структура Збройних Сил України зазнає змін. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2021/07/struktura-zsu.html>
166. Теорія та історія державного управління : навч. посіб. / [Г.С.Одінцова, В.Б.Дзюндзюк, Н.М. Мельтюхова та ін.] ; за заг. ред. д.е.н., проф. О.Ю.Амосова, к.е.н., доц. Н.М.Мельтюхової. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2012. 252.
167. Тихомиров Ю. А. Механизмы управления в развитом социалистическом обществе / Ю. А. Тихомиров ; [отв. ред. Лазарев Б. М.]. М. : Наука, 1978. 336 с.
168. Тихомиров Ю.А. Административное право и процесс: Полный курс. М., 2001. 652 с.
169. Турчин Я.Б. Болонський процес та зона вільної торгівлі з ЄС: спільне для України?! URL: <http://blogs.korrespondent.net/users/blog/areal90/a88554>.
170. Учитель Ю.Г. Разработка управленческих решений: учебник. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. 383 с.
171. Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління. *Демократичне врядування* : електрон, наук. фах. вид. / Львів, регіон, ін-т

- держ. упр. НАДУ при Президентову України. Л ., 2008. Вип. 1.
URL: www.lvivacademy.com/visnik/fail/0_Fedorchak.pdf.
172. Філіппова В. Д., Топалова Е. Х. Розв'язання завдань державної політики щодо розвитку системи педагогічної освіти. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*: електрон. наук. фах. вид. Херсон, 2019. №2. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2019_2/7.pdf
173. Філіппова В.Д., Подолян О.О. Політика забезпечення воєнної безпеки на сучасному етапі. *Ціннісний вимір політичної діяльності: політична трансформація сучасного українського суспільства*: Зб. матеріалів V (IX) Всеукраїнської наук.-практ.конф. Херсон, 13-14 трав. 2019 р. ХНТУ, 2019. С. 48-51.
174. Хайнацька Ю.Ю., Гордєєва Т.А. Аналіз фінансування видатків на освіту в Україні. URL: <http://intkonf.org/haynatska-yuyu-gordeeva-ta-analiz-finansuvannya-vidatkiv-na-osvitu-vukrayini/>.
175. Чиркин В.Е. Публичное управление : Учебник. М.: Юристъ, 2004. 475 с.
176. Чупрова Л.В., Ершова О.В. Основные подходы к определению понятия «качество образования» в проблемном поле педагогики. *Вектор науки Тольяттинского государственного университета*. 2014. № 3. С. 336-339.
177. Шаронова С.А. Качество образования и функции института образования. *Экономика образования*. 2007. № 2. С. 84-92.
178. Шаталова О.Г., Бараш Ю.Н. Розвиток системи вищої військової освіти України. Стратегічні пріоритети. 2008. № 3 (8). С. 202–206.
179. Шемчушенко Ю.С. Концептуальні засади Закону України «Про науку». *Юридичний вісник України*. 1996. №29. С.21.
180. Щипанський П. В., Тимошенко Р. І., Салкуцян С. М. Формування нової парадигми військової освіти. *Наука і оборона*. 2017. №2. С.37-42.
181. Щодо удосконалення військової освіти Рішення Міністра оборони України Від 05.07.2018 №7530/з/3.
URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/nakazi->

ministra-oboroni-ukraini/nakazi-ministerstva-oboroni-ukraini-za-2021-rik.html

182. Энциклопедия профессионального образования: в 3 т. / под ред. С.Я. Батышева. Москва: АПО, 1998. 1784 с.
183. Юридическая энциклопедия / под ред. Б. Н. Топорнина. М., 2001. С. 889.
184. Юридичний словник / За ред. Б. М. Бабія, Ф. Т. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. К: Гол. ред. Української Радянської енциклопедії, 1983. 871 с.
185. Ярних В.И. Качество образования как один из ключевых факторов международной конкуренции в системе образования. *Вестник РГГУ*. Серия: История. Филология. Культурология. Востоковедение. 2016. № 4. С. 96-104.
186. Bakhov I., Ryzhykov V., Kolisnyk O. Leadership abilities of a Military Manager, Professionalism of a Commander as the Guarantee of the Practice of Effective Activity of a Military Organization. *International Journal of Engineering and Technology*. 2018. №7. С. 45–49.
187. Bestiuk A. Foreign Experience of State Management of Training of Military Specialists. *Роль суспільної комунікації та мас-медіа в процесах європейської інтеграції: Матеріали Польсько-Української міжнар. наук.-практ. конференції за підтримки Адміністрації Президента України П. Порошенка (м. Ченстохова, Польща 8 травня 2017 р.)* / За заг. ред. д.держ.упр. О. В. Радченка. Ченстохова-Київ : Вид-во ВАДНДУ, 2017. С. 164-173.
188. BI-SC Collective Training and Exercise Directive (CT&ED)075-003. 02 October 2013. URL: https://www.act.nato.int/images/stories/structure/jft/bi-sc-75-3_final.pdf
189. BI-SC Education and Training Directive (E&TD) 075-002. September 2016. URL: <https://ciedcoe.org/index.php/docman/ptf-reference-docs/377-bi-sc-directive-075-002-education-and-training-directive-nu0709-inv/file>.

190. BI-Strategic Command Education and Individual Training Directive (E&ITD) 075-007. 10 September 2015. URL: <https://www.act.nato.int/images/stories/structure/jft/ptecs/etd-075-007.pdf>.
191. Civil Servants' Course Course Plan 2021 Revise 1. URL: https://www.baltdefcol.org/files/files/courseplans/CSC/CSC%20CP%202021_revised%2022.01.pdf
192. Johnson-Freese J. The Reform of Military Education: Twenty-Five Years Later. *Orbis. A Journal of World Affairs*. Vol. 56. № 1. 2012. P. 135-153. URL: <https://www.fpri.org/docs/media/TheReformOfMilitaryEducation.pdf>
193. MC 0458/3 (Final), NATO Education, Training, Exercise and Evaluation (ETEE) Policy, dated 03 September 2014.
194. Selim Ahmed, Muhammad Mehedi Masud Measuring Service Quality of a Higher Educational Institute towards Student Satisfaction. *American Journal of Educational Research*. 2014. Vol. 2. № 7. Pp. 447-455
195. United States. Chairman of the Joint Chiefs of Staff. Officer Professional Military Education Policy (OPMEP). 1 December 2000. Washington, DC: JCS, 2000. "CJCSI 1800.01A". URL: <https://www.jcs.mil>.
196. World Bank 1989: Sub Africa/ From Crisis to Sustainable Growth. A Longterm Perspective Study. Washington DC. 322 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.

Зміст поняття «механізм державного управління»

№ з/п	Автор, джерело	Визначення механізму державного управління
1	2	3
1.	В. Авер'янов [49]	Складовими елементами зазначеного механізму є: 1) система органів виконавчої влади; 2) сукупність правових норм, що регламентують організаційну структуру системи органів виконавчої влади і процеси її функціонування та розвитку. Через механізм державного управління здійснюється реалізація влади (владних відносин)
2.	О. Амосов [6]	На регіональному рівні механізм управління – це сукупність форм і методів впливу територіальних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на реформування та функціонування економічних суб'єктів у всіх сегментах і ланках господарства району
3.	Г. Астапова [9]	Механізм управління – це система елементів організаційно-економічного впливу на процес управління
4.	Г. Атаманчук [10]	Механізм державного управління – це складна система державних органів, організованих відповідно до визначених принципів для здійснення завдань державного управління. Механізм державного управління є «інструментом» реалізації виконавчої влади держави. Механізм формування та реалізації державного управління – це сукупність і логічний взаємозв'язок соціальних елементів, процесів та закономірностей, через які суб'єкт державного управління «охоплює» потреби, інтереси і цілі суспільства в управляючих впливах, закріплює їх у своїх управлінських рішеннях та діях і практично втілює їх в життя, зважаючи на державну владу
5.	В. Бакуменко, В. Князев [53]	Механізми державного управління – це «практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей». Комплексний механізм державного управління визначається як «система політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу органів державного управління». Схеми реального механізму державного управління містять: цілі, рішення, впливи, дії, результати
6.	І. Буляєв [30]	Механізм управління – це сукупність форм, методів та інструментів управління
7.	А.Гладишев, В. Іванов, В. Патрушев [113]	Механізм управління – спосіб організації управління суспільними справами, де взаємопов'язані методи, засоби і принципи, що і забезпечує ефективну реалізацію цілей управління
8.	О. Єрьоменко-Григоренко [65]	Механізм управління є системою технологічного, економічного, організаційного і соціального блоків, які включають їх елементи

Продовження додатку А

1	2	3
9.	П. Єгоров, Ю. Лисенко [47]	Механізм управління – це система формування цілей і стимулів, які дають змогу перетворити у процесі трудової діяльності рух матеріальних та духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його остаточних результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів. Ядром організаційно-економічного механізму є система стимулів, яка поділяється на дві підсистеми: командно-адміністративні стимули, які примушують до праці; соціально-економічні, що зацікавлюють працівників до високоефективної роботи
10.	О. Ковалюк [72]	Механізм управління – це система форм, методів, важелів, інструментів, які використовуються в діяльності держави і підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного їх забезпечення політикою на мікро- та макрорівні
11.	В. Коломийчук [77]	Механізм адміністративного району – це господарська система, її будова; взаємозв'язки між її територіальними елементами; спосіб її існування; система форм і методів управління господарською системою, зміна її соціально-економічних станів
12.	О. Коротич [81]	Конкретні механізми управління (зокрема державного) – це певне знаряддя для здійснення цілеспрямованих перетворень. Це сукупність способів, методів, важелів, через які суб'єкт управління впливає на об'єкт управління для досягнення певної мети. Кожний конкретний механізм управління – це насамперед сукупність взаємопов'язаних методів управління
13.	М. Круглов [85]	Механізм державного управління – це сукупність економічних, мотиваційних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління і впливу на їх діяльність, що забезпечують узгодження інтересів учасників державного управління, які взаємодіють. Оскільки фактори державного управління можуть мати економічну, соціальну, політичну і правову основу, комплексний механізм державного управління повинен бути системою економічних, мотиваційних, організаційних, політичних і правових механізмів
14.	А. Кульман [90]	Механізм містить певну послідовність економічних явищ: його складовими елементами одночасно виступають вхідне і вихідне явища, а також весь процес, який відбувається в інтервалах між ними. Механізм є природною системою. Механізм – це необхідний взаємозв'язок, який виникає між різними економічними явищами
15.	В. Малиновський [98]	Механізми державного управління – сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління

Примітка. Систематизовано автором

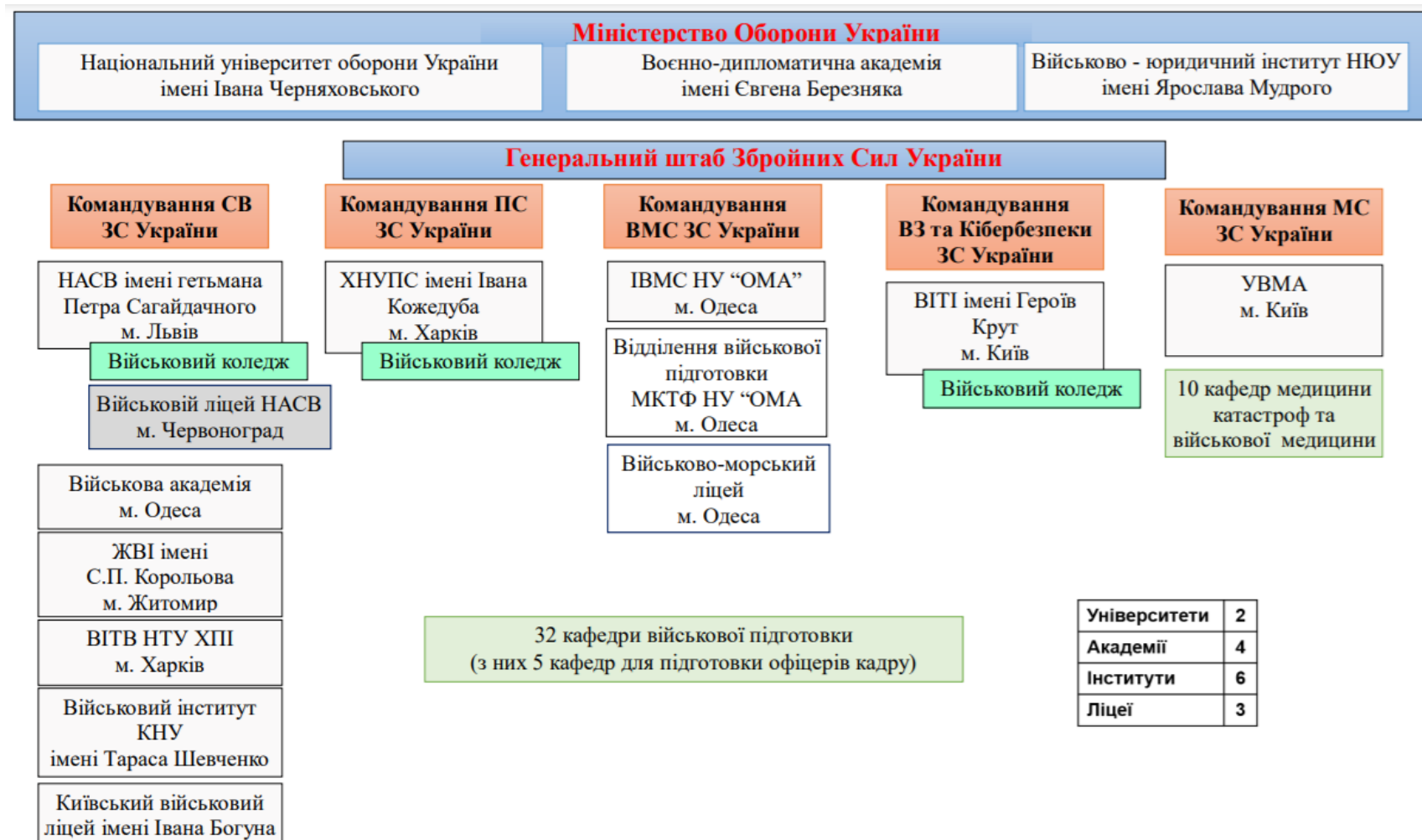

Рис. Б. Структура підпорядкованості вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та військових ліцеїв

Додаток В

Таблиця В

Перелік

вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку військових фахівців для проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу тактичного рівня

<u>Спеціальність</u>	<u>Спеціалізація</u>
<u>1</u>	<u>2</u>
<u>Назва ВНЗ та ВНП ЗПО</u>	
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського (Навчально-науковий інститут фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій)	
017 Фізична культура і спорт	фізичне виховання і спорт у Збройних силах
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба	
123 Комп'ютерна інженерія	адміністрування інформаційно-телекомунікаційних систем управління авіацією та протиповітряною обороною
141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка	електротехнічні системи військового призначення
151 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології	комплекси та засоби автоматизації управління автоматизованої системи управління авіацією та протиповітряною обороною
152 Метрологія та інформаційно-вимірвальна техніка	метрологія та вимірвальна техніка військ (сил)
172 Телекомунікації та радіотехніка	радіолокаційні засоби інформаційного забезпечення військ (сил)
	радіоелектронні системи та засоби командних пунктів Повітряних Сил
	радіоелектронні системи забезпечення польотів авіації
	радіоелектронні засоби інформаційного забезпечення і управління зенітними ракетними комплексами та системами Повітряних Сил
	зенітні ракетні комплекси та системи середньої дальності
	зенітні ракетні комплекси та системи малої дальності
173 Авіоніка	авіаційне обладнання
	комплекси повітряної розвідки
	радіоелектронне обладнання літаків, вертольотів та ракет
	безпілотні авіаційні комплекси оперативно-тактичного, оперативного та стратегічного класу
253 Військове управління (за видами збройних сил)	льотна експлуатація та бойове застосування літаків
	льотна експлуатація та бойове застосування вертольотів
	навігація та бойове застосування літальних апаратів
	бойове управління польотами авіації
254 Забезпечення військ (сил)	управління діями підрозділів військ протиповітряної оборони Сухопутних військ
	морально-психологічне забезпечення у підрозділах, на кораблях (за видами збройних сил)
255 Озброєння та військова техніка	комплекси та системи зенітного озброєння Сухопутних військ

<u>1</u>	<u>2</u>
272 Авіаційний транспорт	військові літаки, вертольоти та авіадвигуни авіаційне озброєння технології та технологічне обладнання аеропортів
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного	
034 Культурологія	військова культурологія
141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка	комплекси, прилади та пристрої артилерійської розвідки системи та пристрої ракетних комплексів
253 Військове управління (за видами збройних сил)	управління діями підрозділів механізованих військ управління діями підрозділів танкових військ управління діями підрозділів артилерії управління діями інженерних підрозділів військ і сил
254 Забезпечення військ (сил)	морально-психологічне забезпечення у підрозділах, на кораблях (за видами збройних сил)
255 Озброєння та військова техніка	озброєння та техніка інженерних військ
Військова академія (м. Одеса)	
141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка	експлуатація та ремонт ракетно-артилерійського озброєння боєприпаси, вибухові пристрої, освітлювальні та сигнальні засоби
253 Військове управління (за видами збройних сил)	управління діями підрозділів десантно-штурмових військ управління діями підрозділів морської піхоти управління діями підрозділів військової розвідки повітряно-десантна підготовка підрозділів управління діями підрозділів спеціального призначення
254 Забезпечення військ (сил)	продовольче забезпечення військ (сил) речове забезпечення військ (сил) транспортна логістика
274 Автомобільний транспорт	автомобілі та автомобільне господарство
Військовий інститут телекомунікації та інформатизації імені Героїв Крут	
122 Комп'ютерні науки та інформаційні технології	математичне, інформаційне і програмне забезпечення військових інформаційних систем
125 Кібербезпека	захист інформації та кібернетична безпека в інформаційно- телекомунікаційних системах
126 Інформаційні системи та технології	автоматизовані системи управління військами та озброєнням
172 Телекомунікації та радіотехніка	системи військового зв'язку
253 Військове управління (за видами збройних сил)	управління діями підрозділів зв'язку
255 Озброєння та військова техніка	радіоелектронні інформаційні системи, оперативна техніка та спецозброєння
Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова	
172 Телекомунікації та радіотехніка	системи та засоби радіоелектронної боротьби
254 Забезпечення військ (сил)	організація захисту інформації з обмеженим доступом та автоматизація її обробки комп'ютеризовані засоби інформаційного впливу

<u>1</u>	<u>2</u>
255 Озброєння та військова техніка	обробка даних космічної розвідки системи радіоелектронної розвідки безпілотні авіаційні комплекси тактичного класу системи та комплекси радіозв'язку спеціальної розвідки
Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка	
035 Філологія	військовий переклад
052 Політологія	військова політологія
053 Психологія	військова психологія
061 Журналістика	військова журналістика
072 Фінанси, банківська справа та страхування	фінанси та військова економіка
081 Право	правоохоронна діяльність у збройних силах цивільно-військове співробітництво
193 Геодезія та землеустрій	геоінформаційні системи і технології
291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії	міжнародні відносини у воєнній сфері
Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут"	
254 Забезпечення військ (сил)	радіаційний, хімічний, біологічний захист та екологічна безпека військ
255 Озброєння та військова техніка	експлуатація та ремонт бронетанкової техніки та озброєння
Інститут Військово-Морських Сил Національного університету "Одеська морська академія"	
254 Забезпечення військ (сил)	пошуково-рятувальні та водолазно-аварійні роботи на морі морально-психологічне забезпечення у підрозділах, на кораблях (за видами збройних сил)
255 Озброєння та військова техніка	корабельне радіотехнічне озброєння та засоби зв'язку берегове ракетно-артилерійське озброєння корабельні енергетичні установки корабельна зброя та засоби навігації
Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого	
081 Право	юрисконсультська робота
Кафедра військової підготовки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу	
185 Нафтогазова інженерія та технології	забезпечення військ (сил) ракетним паливом, паливом та мастильними матеріалами
Кафедра військової підготовки Національного авіаційного університету (м. Київ)	
192 Будівництво та цивільна інженерія	будівництво та експлуатація будинків і споруд спеціального і загальновійськового призначення будівництво та експлуатація аеродромів і захисних споруд
263 Цивільна безпека	організація пожежної безпеки
272 Авіаційний транспорт	забезпечення військ (сил) матеріально-технічними засобами служби пального
275.04 Транспортні технології (на повітряному транспорті)	організація військових перевезень і управління на повітряному транспорті

1	2
Кафедра військової підготовки Одеського державного екологічного університету	
103 Наука про Землю	метеорологія
Кафедра військової підготовки Національного університету біоресурсів і природокористування України	
211 Ветеринарна медицина	ветеринарна медицина
Кафедра військової підготовки спеціалістів Державної спеціальної служби транспорту Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна	
133 Галузеве машинобудування	експлуатація та ремонт техніки Держспецтрансслужби
192 Будівництво та цивільна інженерія	відновлення та будівництво штучних споруд на об'єктах національної транспортної системи
	будівництво та експлуатація будинків і споруд спеціального й загальновійськового призначення
273 Залізничний транспорт	відновлення та будівництво об'єктів національної транспортної системи
	морально-психологічне забезпечення у підрозділах Держспецтрансслужби
275.02 Транспортні технології на залізничному транспорті	організація військових перевезень і управління на залізничному транспорті

Пропозиції до удосконалення нормативно-правового регулювання вищою військовою освітою з врахуванням стандартів підготовки військових спеціалістів НАТО

Нормативно-правовий акт	Існуюча редакція	Пропонована редакція	Результат/значення
1	2	3	4
Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 року. № 1934-ХІІ [138]	Стаття 12. Основні складові діяльності Збройних Сил України Підготовка Збройних Сил України до виконання покладених на них Конституцією України завдань, організація та забезпечення їх виконання, підтримання на належному рівні бойової і мобілізаційної готовності та боєздатності, виховна робота, збереження життя і здоров'я особового складу, забезпечення законності та військової дисципліни у Збройних Силах України здійснюються органами військового управління, командирами і начальниками всіх рівнів відповідно до вимог Конституції України та законів України, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері оборони.	Стаття 12. Основні складові діяльності Збройних Сил України Підготовка Збройних Сил України до виконання покладених на них Конституцією України завдань, організація та забезпечення їх виконання, підтримання на належному рівні бойової і мобілізаційної готовності та боєздатності, виховна робота, <i>освітня та наукова робота військового спрямування</i> , збереження життя і здоров'я особового складу, забезпечення законності та військової дисципліни у Збройних Силах України здійснюються органами військового управління, командирами і начальниками всіх рівнів відповідно до вимог Конституції України та законів України, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері оборони».	Освітня та наукова робота військового спрямування знаходять нормативно-правове закріплення на рівні законодавчого припису
Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII [128]	Стаття 74. Державна політика щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти 1. Держава з метою гармонізації законодавчих та інших нормативно-правових актів України у сфері вищої освіти та імплементації найважливіших положень міжнародних документів підтверджує пріоритетність норм міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. 2. З метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє: 1) впровадженню механізму гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодовіри, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти; 2) узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя; 3) співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання;	Стаття 74. Державна політика щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти 1. Держава з метою гармонізації законодавчих та інших нормативно-правових актів України у сфері вищої освіти та імплементації найважливіших положень міжнародних документів підтверджує пріоритетність норм міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. 2. З метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє: 6) <i>співпраці з країнами-членами НАТО з метою здобуття відповідних рівнів військової освіти у військових навчальних закладах держав-членів НАТО</i> »	Співпраця з країнами-членами НАТО з метою здобуття відповідних рівнів військової освіти у військових навчальних закладах держав-членів НАТО» знаходять нормативно-правове закріплення на рівні законодавчого припису, що дає можливість формування інших законодавчих та

Продовження додатку Г

1	2	3	4
	4) впровадженню на міжнародному ринку результатів наукових, технічних, технологічних та інших розробок закладів вищої освіти, продажу їхніх патентів та ліцензій; 5) залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання у закладах вищої освіти наукових, освітніх та інших програм. 3. ...		відомчих нормативних актів.
Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII.	Стаття 21. Спеціалізована освіта 4. Військова освіта передбачає засвоєння освітньої програми з військової підготовки з метою набуття комплексу професійних компетентностей, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи і поглибленого оволодіння військовою спеціалізацією та здобувається одночасно з середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою.	Стаття 21. Спеціалізована освіта 4. Військова освіта передбачає засвоєння освітньої програми з військової підготовки з метою набуття комплексу професійних компетентностей, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи і поглибленого оволодіння військовою спеціалізацією та здобувається одночасно з середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою <i>пов'язаною з отриманням тактичного рівня військової освіти (базовий курс тактичного рівня (L-1A); фаховий курс тактичного рівня (L-1B); командний курс тактичного рівня (L-1C); командно-штабний курс тактичного рівня (L-2); для отримання оперативного рівня військової освіти (курс офіцерів об'єднаних штабів (L-3); для отримання стратегічного рівня військової освіти (курс вищого керівного складу стратегічного рівня (L-4); курс стратегічного управління вищого рівня та державної політики (L-5))</i>	На законодавчому рівні знаходять своє відображення рівні неформальної військової освіти.

Додаток Д

Таблиця Д.1

**Перелік індикаторів та субіндикаторів рейтингового оцінювання вищих
навчальних закладів України**

№ з/п	Умовне позначення	Назва індикаторів та субіндикаторів
1	Група А	Профайл ВВНЗ
1.1	A1	Назва вищого військового навчального закладу
1.2	A2	Вид навчального закладу
1.3	A3	Відомча приналежність
1.4	A4	Організаційно-правова форма
1.5	A5	Регіон
1.6	A6	Контингент курсантів та слухачів
1.7	A7	Чисельність науково-педагогічних працівників
1.8	A8	Чисельність адміністративно-технічного персоналу ВВНЗ
1.9	A9	Кількість освітніх програм
1.10	A10	Чисельність наукових співробітників
1.11	A11	Кількість спеціальностей ад'юнктури
1.12	A12	Кількість спеціальностей докторантури
1.13	A13	Навчально-лабораторний фонд
1.14	A14	Площі гуртожитку
1.15	A15	Бібліотечний фонд
1.16	A16	Обсяг електронної бібліотеки
2.	Група В	Науково-дослідна діяльність
2.1	B1	Частка витрат на наукові дослідження в загальній структурі витрат
2.2	B2	Частка НПП з науковим ступенем кандидата і доктора наук, які відповідають профілю викладання
2.3	B3	Кількість цитувань на одного НПП в Google Scholar
2.4	B4	Кількість цитувань на одного НПП в Scopus
2.5	B5	Кількість цитувань на одного НПП в Web of Science
2.6	B6	Кількість цитувань на одну статтю в Google Scholar
2.7	B7	Кількість цитувань на одну статтю в Scopus
2.8	B8	Кількість цитувань на одну статтю в Web of Science
2.9	B9	Кількість публікацій на одного НПП в наукових фахових виданнях України, віднесених до категорії В
2.10	B10	Кількість публікацій на одного НПП в Scopus
2.11	B11	Кількість публікацій на одного ППС в Web of Science
2.12	B12	Частка доходів від наукових досліджень
2.13	B13	Кількість дослідницьких грантів
2.14	B14	Сума дослідницьких грантів
2.15	B15	Частка курсантів та слухачів, які брали участь в науково-дослідній роботі
3.	Група С	Навчання і викладання
3.1	C1	Частка освітніх програм, які пройшли акредитацію
3.2	C2	Частка курсантів/слухачів 1 курсу, які за результатами ЗНО набрали більше 180 балів з профільних предметів
3.3	C3	Частка курсантів/слухачів, які є призерами Всеукраїнських олімпіад з профільних предметів та Всеукраїнських конкурсів-захистів наукових робіт
3.4	C4	Частка курсантів/слухачів, які отримали державні стипендії

3.5	C5	Частка випускників, які поступили на програми ад'юнктури
3.6	C6	Частка курсантів/слухачів, які були переведені на наступні курси, порівняно зі вступом
3.7	C7	Частка штатних НПП, які отримали національні гранти, премії почесні звання
3.8	C8	Частка НПП, які отримали відомчі заохочувальні відзнаки Міністерства оборони України
3.9	C9	Частка витрат на матеріально-технічне забезпечення навчання курсантів та слухачів в загальному бюджеті ВВНЗ
3.10	C.10	Частка витрат на практичну підготовку курсантів і слухачів в загальному бюджеті ВВНЗ
3.11	C.11	Чисельність ад'юнктів
3.12	C.12	Середній бал ЗНО курсантів та слухачів, які вступили на 1 курс
3.13	C.13	Частка ад'юнктів, які здобули науковий ступінь кандидата наук/доктора філософії
3.14	C.14	Частка НПП, які здобули науковий ступінь доктора наук
3.15	C.15	Співвідношення чисельності студентів і НПП
3.16	C.16	Частка витрат на навчання курсантів та слухачів в загальному бюджеті ВВНЗ
3.17	C.17	Середній бал курсантів та слухачів за результатами складання єдиного державного кваліфікаційного іспиту
	Група D	Міжнародна діяльність
4.1	D1	Кількість міжнародних дослідницьких грантів
4.2	D2	Сума міжнародних дослідницьких грантів
4.3	D3	Частка навчального навантаження іноземних НПП в навчальному навантаженні штатних НПП
4.4	D4	Частка курсантів/слухачів, які пройшли навчання/стажування за кордоном
4.5	D5	Частка ад'юнктів, які брали участь в зарубіжних стажуваннях
4.6	D6	Частка НПП, запрошених для викладання в закордонні університети
4.7	D7	Кількість публікацій НПП, в зарубіжних періодичних фахових виданнях в розрахунку на одного НПП
4.8	D8	Кількість публікацій ад'юнктів та докторантів в зарубіжних періодичних фахових виданнях в розрахунку на одного здобувача доктора філософії/доктора наук
	Група E	Трансфер знань
5.1	E1	Кількість зареєстрованих об'єктів інтелектуальної власності
5.2	E2	Кількість освітніх програм, що реалізуються на замовлення Міністерства оборони України/Міністерства внутрішніх справ
5.3	E3	Кількість фахівців, які пройшли підвищення кваліфікації /стажування/професійну перепідготовку у ВВНЗ
	Група F	Взаємодія зі стейкхолдерами
6.1	F1	Обсяги державного замовлення на підготовку військових фахівців
6.2	F2	Частка обсягу державного замовлення в ліцензованому обсязі ВВНЗ
6.3	F3	Середня оцінка (за 10-бальною шкалою) вищим керівництвом військового підрозділу якості підготовки військових фахівців ВВНЗ через 1 рік після отримання курсантами/слухачами призначення
6.4	F4	Частка випускників ВВНЗ, які продовжують нести військову службу у лавах Збройних Сил України через 5 років після завершення навчання

Примітка. Запропоновано автором.

Додаток Е

Таблиця Е

Експертні оцінки та коефіцієнти вагомості індикаторів/субіндикаторів
рейтингової оцінки ВВНЗ

№ з/п	Умовне позначення	Експерти										Сумарний бал	Коефіцієнти вагомості K_{ei}
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
2.	Група В	6	7	6	8	7	9	7	6	6	6	68	0,1873
2.1	В1	7	8	9	8	7	7	8	8	9	8	79	0,0707
2.2	В2	6	4	5	5	6	5	5	6	4	6	52	0,0466
2.3	В3	8	7	8	8	8	7	7	7	8	8	76	0,0680
2.4	В4	9	10	9	10	10	9	9	9	10	9	94	0,0842
2.5	В5	9	10	10	9	9	10	9	9	10	9	94	0,0842
2.6	В6	7	8	8	8	7	8	7	7	6	7	73	0,0654
2.7	В7	9	10	10	9	9	10	9	9	10	10	95	0,0850
2.8	В8	9	10	10	9	9	9	10	9	9	10	94	0,0842
2.9	В9	8	8	7	8	6	8	7	9	8	8	77	0,0689
2.10	В10	9	10	10	10	9	10	9	9	10	10	96	0,0859
2.11	В11	9	10	10	10	9	10	9	9	10	10	96	0,0859
2.12	В12	5	4	5	4	3	4	3	5	4	4	41	0,0367
2.13	В13	3	4	5	5	4	3	4	4	3	5	40	0,0358
2.14	В14	3	4	5	5	4	3	4	4	3	5	40	0,0358
2.15	В15	8	7	8	6	7	7	8	6	6	7	70	0,0627
Разом по пп. 2.1-2.15		109	114	119	114	107	110	108	110	110	116	1117	1,0000
3.	Група С	9	10	10	9	9	10	10	10	9	10	96	0,2645
3.1	С1	6	7	6	5	7	5	5	7	6	5	59	0,0462
3.2	С2	8	7	8	8	7	8	7	7	8	8	76	0,0595
3.3	С3	8	7	8	8	7	7	8	6	8	8	75	0,0587
3.4	С4	8	9	9	8	8	9	9	8	9	9	86	0,0673
3.5	С5	9	10	9	9	10	9	9	9	10	10	94	0,0736
3.6	С6	7	8	8	8	6	7	8	8	6	7	73	0,0571
3.7	С7	6	7	6	6	7	7	7	6	6	5	63	0,0493
3.8	С8	5	6	5	5	5	6	5	6	5	6	54	0,0423
3.9	С9	8	7	8	8	7	8	7	8	7	7	75	0,0587
3.10	С.10	9	10	9	8	9	9	8	8	10	9	89	0,0696
3.11	С.11	7	6	5	4	6	5	4	4	5	5	51	0,0399
3.12	С.12	7	8	8	8	7	6	6	8	7	6	71	0,0556
3.13	С.13	8	9	9	8	9	10	9	8	10	9	89	0,0696
3.14	С.14	8	7	8	6	8	9	8	6	7	8	75	0,0587
3.15	С.15	8	6	7	6	5	7	8	8	7	8	70	0,0548
3.16	С.16	8	9	8	9	9	8	8	9	7	8	83	0,0649
3.17	С.17	9	10	10	10	9	10	10	9	9	9	95	0,0743
Разом по пп. 3.1-3.17		129	133	131	124	126	130	126	125	127	127	1278	1
	Група D	5	6	7	6	5	5	5	6	7	5	57	0,1570

Продовження додатку Е

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
4.1	D1	5	5	5	4	5	4	4	5	5	6	48	0,0823
4.2	D2	5	6	5	4	5	4	4	5	5	6	49	0,0840
4.3	D3	7	8	8	8	7	7	8	8	6	7	74	0,1269
4.4	D4	9	10	9	10	9	9	10	10	9	10	95	0,1630
4.5	D5	8	9	9	9	8	8	9	9	8	9	86	0,1475
4.6	D6	9	10	9	9	10	9	8	9	10	8	91	0,1561
4.7	D7	8	7	6	7	8	6	7	6	8	6	69	0,1184
4.8	D8	8	7	6	7	8	7	6	7	7	8	71	0,1218
Разом по пп. 4.1-4.8		59	62	57	58	60	54	56	59	58	60	583	1
	Група Е	5	4	5	4	4	5	4	4	5	5	45	0,1240
5.1	E1	4	5	6	6	5	6	5	7	6	5	55	0,2466
5.2	E2	8	7	8	6	8	8	7	8	7	7	74	0,3318
5.3	E3	9	10	9	10	9	9	9	10	9	10	94	0,4215
Разом по пп. 5.1-5.3		21	22	23	22	22	23	21	25	22	22	223	1
	Група F	10	10	10	9	10	10	9	10	9	10	97	0,2672
6.1	F1	8	7	6	8	7	7	8	8	8	7	74	0,2270
6.2	F2	8	7	8	8	8	7	7	8	7	7	75	0,2301
6.3	F3	10	9	10	9	9	10	10	10	9	9	95	0,2914
6.4	F4	8	7	8	8	9	9	8	9	8	8	82	0,2515
Разом по пп. 6.1-6.4		34	30	32	33	33	33	33	35	32	31	326	1
Разом по групах D, C, D, E, F		35	37	38	36	35	39	35	36	36	36	363	

Примітка. Розраховано автором на підставі результатів експертного опитування

Додаток Ж

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Харківського
національного університету Повітряних
Сил імені Івана Кожедуба з навчальної
роботи

полковник

Костянтин Васюта

«03» березня 2021 року

АКТ

реалізації результатів дисертаційної роботи
Бестюка Андрія Івановича

Комісія у складі:

голови – ТВО начальника кафедри тактики та загальновійськових
дисциплін підполковник ТІХОНОВ Іван Митрофанович;

членів комісії – старший викладач кафедри тактики та загальновійськових
дисциплін підполковник КОЗЛОВ Дмитро Михайлович; старший викладач
кафедри тактики та загальновійськових дисциплін підполковник ЗЛИВКА
Геннадій Анатолійович; викладач кафедри тактики та загальновійськових
дисциплін підполковник КОПЛИК Олександр Миколайович.

Склала цей акт про те, що наукові положення і висновки, сформульовані
здобувачем Національного університету цивільного захисту України
БЕСТЮКА Андрія Івановича. щодо удосконалення процесів державного
управління у сфері вищої військової освіти, представлені у дослідженні на
тему: «Механізми державного управління вищою військовою освітою в
Україні» та опубліковані у 2 наукових фахових виданнях та апробовані на 3-х
конференціях, були впровадженні в освітню діяльність Харківського
національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба та враховані
у діяльності кафедри тактики та загальновійськових дисциплін при викладанні
навчальних дисциплін «Управління повсякденною діяльністю підрозділів (у т.
ч. охорона державної таємниці, безпека життєдіяльності, основи охорони

праці» та «Основи військового управління (у т.ч. штабні процедури НАТО)» з метою формування фахових компетенцій курсантів.

Крім того, пропозиції автора щодо створення банку індивідуальних освітніх досягнень курсантів з метою підвищення якості вищої військової освіти будуть використані в практиці функціонування Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба при підготовці фахівців військових спеціальностей: «Комп'ютерні науки та інформаційні технології», «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка», «Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка», «Телекомунікації та радіотехніка», «Авіоніка», «Військове управління (за видами Збройних Сил)», «Забезпечення військ (сил)», «Озброєння та військова техніка», «Авіаційний транспорт».

Вважаємо, що практичне впровадження результатів дисертаційної роботи є доцільним під час проведення занять зі слухачами та курсантами Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

Голова комісії: підполковник

Іван ТІХОНОВ

Члени комісії: підполковник

Дмитро КОЗЛОВ

підполковник

Генадій ЗЛИВКА

підполковник

Олександр КОПЛИК

Додаток 3

"30" 04 2021 р.

№ 2/5/243

65009 м. Одеса, 09 реалізації результатів дисертаційної роботи

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника академії з навчальної
роботи-начальник навчального відділу
полковник

О. МАСЛІЙ

«30» 04 2021 р.

АКТ

БЕСТЮКА Андрія Івановича

Комісія у складі:

голови – старший викладач кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, доктор наук з державного управління, працівник Збройних Сил України Мануїлова К.В.;

членів комісії:

заступник начальника кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, кандидат наук з державного управління, підполковник Моторний В.О.;

професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, кандидат педагогічних наук, доцент, працівник Збройних Сил України Сарафанюк Е.І.;

викладач кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, кандидат політичних наук, працівник Збройних Сил України Доронін О.Д.,

склали цей акт про те, що наукові положення і висновки, сформульовані здобувачем Національного університету цивільного захисту України БЕСТЮКА Андрія Івановича, щодо удосконалення процесів державного управління у сфері вищої військової освіти, представлені у дослідження на тему: «Механізм державного управління вищою військовою школою» та втілена у навчальний процес питання щодо визначення структури механізму державного управління вищою військовою освітою; систематизації зарубіжного досвіду державного управління вищою військовою освітою; аналізу нормативно-правове забезпечення державного управління вищою військовою освітою в Україні; сучасного стану державного управління вищою військовою освітою в Україні; концептуальних положень державного управління якістю вищої військової освіти.

Ці питання були впроваджені в освітню діяльність Військової академії (м.Одеса) та враховані у діяльність кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін з метою формування фахових компетенцій курсантів за спеціальністю «Військове

управління (за видами Збройних сил)», «Забезпечення військ (сил)», «Автомобільний транспорт».

Крім того, пропозиції автора щодо створення банку індивідуальних освітніх досягнень науково-педагогічних працівників і курсантів з метою підвищення якості вищої військової освіти будуть використані в практиці функціонування Військової академії (м.Одеса) при підготовці науково-педагогічних працівників на курсах підвищення кваліфікації з терміном навчання 4 та 8 тижнів, а також з навчальної дисципліни «Соціологія та політологія».

Вважаємо, що практичне впровадження результатів дисертаційної роботи є доцільним під час проведення занять зі слухачами та курсантами

Голова комісії: працівник ЗС України

Члени комісії: підполковник

працівник ЗС України

працівник ЗС України

Мануїлова К.

Моторний В.

Сарафанюк Е.І.;

Доронін О.

Додаток И

Про використання результатів
дослідження

ДОВІДКА

Видана начальнику відділу підготовки у ВВНЗ та ВВП ЗВО – заступнику начальника управління доктрин та індивідуальної підготовки Головного управління доктрин та підготовки Генерального штабу Збройних Сил України полковнику **БЕСТІЮКУ Андрію Івановичу** про те, що окремі положення, висновки та рекомендації, викладені ним у в ході дисертаційного дослідження за темою: «Механізми державного управління вищою військовою освітою в Україні» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 «Механізми державного управління», можуть бути використані у законопроектній роботі для удосконалення нормативно-правового регулювання управління системою вищої військової освіти в Україні, зокрема в частині здійснення міжнародної співпраці вищих військових навчальних закладів та проведення заходів з їх ліцензування та акредитації.

Начальник Головного управління доктрин та підготовки
Генерального штабу Збройних Сил України
генерал-майор

Олексій ТАРАН

Додатко К

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України

д.т.н. професор

В.В. МІРНЕНКО

травня 2021 року

АКТ

реалізації дисертаційних досліджень
БЕСТЮКА Андрія Івановича

Комісія у складі голови – заступника директора Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України (далі – ДВОН МОУ) – начальник відділу з організації освітньої діяльності к.т.н. Кас'яненко М.В. та членів комісії заступника начальника відділу організації освітньої діяльності Суднікова О.І., головних спеціалістів відділу організації освітньої діяльності Кондратовіча М.Б. та Силенка Ю.О. розглянули матеріали дисертаційних досліджень за темою “Механізми державного управління вищою військовою освітою в Україні” та були впровадженні в діяльність ДВОН МОУ в частині пропозицій щодо:

порядку встановлення вимог до атестації науково-педагогічних та наукових кадрів;

алгоритму залучення до проведення окремих занять вітчизняних та іноземних фахівців з досвідом участі у веденні військових, розвідувально-диверсійних, та інших заходів);

шляхів удосконалення матеріально-технічної бази та інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу у ВВНЗ та ВНП ЗВО (оснащення тренажерами, створення та забезпечення центрів імітаційного моделювання для проведення практичних занять, забезпечення інформаційними системами, аудіо – та відеоматеріалами, покращення оснащення полігонів, виділення паливно-мастильних матеріалів);

алгоритму переведення військових сегментів підготовки на базі цивільних закладів вищої освіти до структури навчальних закладів спеціалізованої освіти системи МВС України, УДОУ та СБУ при збереженні підготовки цивільних спеціалістів за програмами підготовки “офіцерів резерву”;

методики підвищення ефективності функціонування складових воєнної науки, що надасть можливість формування наукового обґрунтування теоретичних, науково-прикладних засад забезпечення воєнної безпеки держави;

алгоритму розробки та способів впровадження в освітній процес освітніх програм за спеціалізаціями, що спрямовані на освіту та підготовку вузькоспеціалізованих фахівців у тому числі і “подвійного” призначення.

Голова комісії:
к.т.н., полковник

Члени комісії

Максим КАС'ЯНЕНКО

Олександр СУДНІКОВ

Михайло КОНДРАТОВИЧ

Юрій СИЛЕНКО

Додаток Л

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*А. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати*

1. Бестюк А. І. Перспективи розвитку системи вищої військової освіти з врахуванням стандартів підготовки військових спеціалістів НАТО. *Аналітика і влада : журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самоврядування* / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. : НАДУ, 2014. № 9. С. 106-112.(312 с.)
2. Бестюк А.І. Механізми державного управління у сфері забезпечення якості вищої військової освіти. *Державно-управлінські студії*. 2019. № 12. URL: <http://studio.ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/ Bestiuk.pdf/>
3. Бестюк А.І., Довгань В.І. Нормативно-правове регулювання управління системою вищої військової освіти в Україні. *Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина»)*. Випуск № 4 (4). 2020. С. 184-196.
4. Бестюк А.І. Структура механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні. *Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина»)*. Випуск № 1 (7). 2021. С. 405-419.
5. Бестюк А. Системний аналіз функціонування системи вищої військової освіти України. *Věda a perspektivy*. № 1(1). Praha, České republika. 2021. Р. 252-263.

Б. Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Бестюк А.І. Деякі підходи щодо удосконалення складу та структури системи підготовки і накопичення резервістів для Збройних Сил України. *Актуальні питання та шляхи переходу підрозділів Збройних Сил України до Євроатлантичних стандартів з урахуванням досвіду їх підготовки та участі у міжнародних миротворчих операціях та навчаннях: Тези доповідей*

учасників науково-практичної конференції. Львівський орден Червоної зірки інституту сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів, 16 жовтня 2006 р.). Львів, 2006. С. 48-49.

7. Бестюк А.І. Методичний підхід до дослідження системи підготовки та накопичення резервістів для Збройних Сил України. *На шляху до синтезу філософії, релігії і науки: Тези доповідей науково-практичної конференції* (м. Львів, 16-17 березня 2007 р.), Львів, 2007. С. 153-156.

8. Бестюк А.І. Рекомендації щодо професійного відбору резервістів за контрактом для Збройних Сил України. *Перспективи розвитку озброєння і військової техніки сухопутних військ: Збірка тез доповідей Другої Всеукраїнської науково-технічної конференції*. (м. Львів, 28-29 квітня 2009 р.) Львів, 2009. С. 223.

9. Бестюк А. Архетипи механізмів державного управління вищою військовою освітою в Україні. *Архетипіка і державне управління: Матеріали Другого теоретико-методологічного семінару з міжнародною участю*. (Шарм-ель-Шейх, 23-30 січня 2011 р.) Х.: Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2011. С. 13-16.

10. Бестюк А. І. Інституційне забезпечення державного управління вищою військовою освітою в Україні *Управління розвитком гуманітарної сфери в Україні: Матеріали науково-практичної конференції*. (м. Харків, 25 квітня 2012 р.)/ за ред. В.Г. Бульби, А.В. Мелякова. Х: Вид-во ДокНаукДержУпр, 2012, С. 4-8.

11. Бестюк А. Управління науковою діяльністю у військовій сфері: комунікаційні аспекти. *Сучасні суспільні комунікації: проблеми, пріоритети та першочергові завдання в євроінтеграційних процесах: Матеріали міжнар. наук.-практич. конфер.* (м. Хелм, Польща 27 листопада 2015 р.): україномовний варіант / За заг. ред. О. Є. Бухтатого, О. В. Радченка. Хелм-Київ : Вид-во ВАДНДУ, 2016. С. 18-20.

12. Bestiuk A. Foreign Experience of State Management of Training of Military Specialists. *Роль суспільної комунікації та мас-медіа в процесах європейської*

інтеграції: Матеріали Польсько-Української міжнар. наук.-практ. конференції за підтримки Адміністрації Президента України П. Порошенка (м. Ченстохова, Польща 8 травня 2017 р.) / За заг. ред. д.держ.упр. О. В. Радченка. Ченстохова-Київ : Вид-во ВАДНДУ, 2017. С. 164-173.

13. Бестюк А. Розвиток організаційних механізмів управління системою вищої військової освіти з врахуванням стандартів підготовки військових фахівців НАТО. *Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ; Зальцбург, 07 березня 2021 р. / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ; Зальцбург: ФОП КАНДИБА Т.П., 2021. С. 175-179.